



**Wyższa Szkoła Teologiczno Humanistyczna  
The Ukrainian Institute of Arts and Sciences  
The Ukrainian Adventist Theology Institute**

**МАТЕРІАЛИ  
XIX МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ  
КОНФЕРЕНЦІЇ  
«Антикризовий розвиток соціальних та  
економічних процесів в умовах глобалізації»**

**25 квітня 2024 року**

**БУЧА, 2024**

**«Антикризовий розвиток соціальних та економічних процесів в умовах глобалізації»:** Матеріали XIX Міжнародної науково-практичної конференції, Буча, 2024 р.: Тези доп.: Київ: Міленіум, 2024. 178 с.

У збірникові розглянуто питання світоглядних, християнських та філософських аспектів осмислення минулого та сучасності; суспільно-політичних та культурологічних аспектів трансформаційних процесів в Україні; теорії та практики фінансових процесів, антикризового менеджменту національного, світового та регіонального рівнів і тенденцій маркетингу в соціально-економічних системах сучасності; проаналізовано основні підходи щодо діяльності закладу вищої освіти в сучасних умовах.

Матеріали конференції висвітлюють тенденції розвитку мовознавства та літературознавства на сучасному етапі, педагогічні аспекти підготовки фахівців, а також проблеми військового стану в Україні на різних рівнях: психологічному, медійному, освітянському. У збірникові також розкрито питання графічного дизайну, визначено роль спортивного туризму та системи фізичного виховання для України, проаналізовано деякі вектори розвитку медицини в історичному та сучасному інформаційному просторі. Матеріали конференції видано в авторській редакції.

**Редакційна колегія:**

**Голова оргкомітету:** Штанько Л.О., к.екон.н., доц., професор, в.о. ректора ПВНЗ «Український гуманітарний інститут».

**Співголова оргкомітету:** Куриляк В.В., к.техн.н., завідувач відділу наукової діяльності ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»

**Члени оргкомітету:**

**Корещук І.І.** доктор богослов'я, доцент кафедри філософії, теології та історії церкви ПВНЗ «Український гуманітарний інститут», декан Українського адвентистського теологічного інституту.

**Корчук В.І.** к.філос.н., доцент кафедри філософії, теології та історії церкви ПВНЗ «Український гуманітарний інститут».

**Куриляк В.В.** к.техн.н., зав. каф. філософії, теології та історії церкви ПВНЗ «Український гуманітарний інститут».

**Поліна Г.В.** к.філол.н., зав. каф. германської філології ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»

**Проданюк Ф.М.** к.іст.н., доц., зав. каф. педагогіки та психології ПВНЗ «Український гуманітарний інститут».

**Романчук С.М.** к.філол.н., доцент, доцент кафедри германської філології ПВНЗ «Український гуманітарний інститут».

**Синчак Б.А.** к.соц.н., в.о. зав. каф. журналістики ПВНЗ «Український гуманітарний інститут».

**Терещенко Л.О.** к.екон.н., проф., зав. каф. інформаційних систем і технологій, фінансів та менеджменту ПВНЗ «Український гуманітарний інститут».

**Рекомендовано вченою радою  
Українського гуманітарного інституту  
Протокол №10 від 16 травня 2024 р.**

**Адреса редколегії**

Україна, 08292, Київська обл., м. Буча, вул. Інститутська, 14  
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»»

©ПВНЗ «Український гуманітарний інститут», 2024

©Автори, 2024

<b>АРОВІНА М. П.</b> .....	<b>8</b>
МЕНЕДЖЕР МАЙБУТНЬОГО: ПОРТРЕТ НА ФОНІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ І ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА	
<b>БАЛАКЛИЦЬКИЙ М. А.</b> .....	<b>12</b>
ЯК РОСІЙСЬКА ДЕЗІНФОРМАЦІЯ МОЖЕ ВИКОРИСТАТИ СПРИЙНЯТТЯ ЄВРОПИ УКРАЇНСЬКИМИ БІЖЕНЦЯМИ	
<b>БУЛАТОВ В. А.</b> .....	<b>17</b>
ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ ЛЮДЕЙ ІЗ ВІДСУТНІСТЮ СЛУХУ В ЗВО ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ	
<b>БУЛАТОВА Н. В.</b> .....	<b>20</b>
НОВІТНІ ТЕОРІЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПІДГОТОВЦІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ	
<b>БУРКО О. В.</b> .....	<b>24</b>
ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗА "АБЕТКОЮ ДУХОВНОСТІ" АНТОНІНИ МОВЧУН	
<b>БУРЛЄЄВ О. Л., БУРЛЄЄВА М. О.</b> .....	<b>26</b>
КОРЕЛЯЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	
<b>ВАРЧЕНКО Ю. Е., ТАРАНЕНКО К.</b> .....	<b>29</b>
МЕТОДИКА СТВОРЕННЯ 3D МОДЕЛІ ЗІРКИ В ПРОГРАМІ 3DS MAX	
<b>ВАСИЛЕНКО І. І.</b> .....	<b>34</b>
БІЛЬШЕ, НІЖ ПРОСТО ВИКЛАДАЧ: ЯКОСТІ ПЕДАГОГА ДЛЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ	
<b>ВАСИЛЕНКО О. О.</b> .....	<b>37</b>
СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ БІБЛІОГРАФІЧНИХ ЗАПИСІВ	
<b>ГАРЦУНОВА Л. І.</b> .....	<b>41</b>
КОМУНІКАТИВНІ ПРИЙОМИ ВИКЛАДАННЯ ГРАМАТИКИ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ : ВИКОРИСТАННЯ УМОВНО-МОВЛЕННЄВИХ СИТУАЦІЙ	
<b>ДУДАРЕЦЬ В. М.</b> .....	<b>44</b>
ГЕОМЕТРИЧНІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ЛАНДШАФТНОГО ДИЗАЙНУ УКРАЇНИ	
<b>ЄВДОКИМОВА Л. В.</b> .....	<b>48</b>
КАЗКА ЯК ЗАСІБ БОРОТЬБИ З ПРОЯВОМ КОРУПЦІЇ	
<b>ЄРЬОМІНА О. Ю.</b> .....	<b>51</b>
РОЗВИТОК У СТУДЕНТІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ТА НАВИЧОК АДАПТАЦІЇ ДО КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	
<b>ЗАХАРІНА А. Г., ЗАХАРІНА Є. А.</b> .....	<b>54</b>
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	
<b>ІВОНЧАК Н. Д.</b> .....	<b>58</b>

ТЕРАПЕВТИЧНИЙ ЩОДЕННИК ЯК СПОСІБ ЛІТЕРАТУРНОГО САМОПРОЄКТУВАННЯ У ВОЄННИЙ ЧАС	
<b>КЛІМУК В. В.</b> .....	<b>62</b>
ПРИНЦИПИ ФЕНОМЕНА ПРОПАГАНДИ ЯК ЗАСОБУ ВПЛИВУ НА МАСОВУ СВІДОМІСТЬ	
<b>КЛІМУК О. С.</b> .....	<b>66</b>
ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ РЕАЛІЙ НА ПОЗНАЧЕННЯ ОФІЦІЙНИХ ТА НЕОФІЦІЙНИХ СИМВОЛІВ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ	
<b>КОЛОМІНОВА О. О., РОМАН С. В., ЗЕНЯ Л. Я.</b> .....	<b>71</b>
БІЛІНГВАЛЬНИЙ І ПОЛІКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ	
<b>КРАВЧУК О. О., ОСТАЩУК І. Б.</b> .....	<b>76</b>
ПРОКЛАМАЦІЯ І ПЕРША ПРИСЯГА (ДЕКЛАРАЦІЯ) КОРОЛЯ ЧАРЛЬЗА ІІІ	
<b>КУЛІНСЬКА Л. В.</b> .....	<b>81</b>
ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ МІЖФАХОВИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УМОВАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ	
<b>КУЦІЙ У. М.</b> .....	<b>83</b>
ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМИ «FIGMA» В ОСВОЄННІ СУЧАСНОГО ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНУ	
<b>ЛІТКЕВИЧ А. М.</b> .....	<b>87</b>
ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СИСТЕМІ ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	
<b>ЛОЗЕНКО А. П.</b> .....	<b>90</b>
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ПОЧАТКОВА ОСВІТА» ДО ЗАСТОСУВАННЯ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ТЕХНОЛОГІЙ ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ	
<b>ЛУК'ЯНЧУК Н. В., ЧУБУКОВА В. К.</b> .....	<b>94</b>
РАННІ ПСИХОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ РОЗЛАДІВ СПЕКТРУ АУТИЗМУ	
<b>МАКАРЕНКО І. П., ШТАНЬКО Л. О.</b> .....	<b>98</b>
«ВЕРТИКАЛЬНІ» ТА «ГОРИЗОНТАЛЬНІ» ГУМАНІТАРНІ ЧИННИКИ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСАХ	
<b>МЄРЄНКОВ Г. А.</b> .....	<b>101</b>
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗА ДОПОМОГОЮ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА	
<b>МИЧАК Н. Г.</b> .....	<b>104</b>
ДЕЩО ПРО ДИДЖИТАЛІЗАЦІЮ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ	
<b>НОСОВА О. В.</b> .....	<b>109</b>
ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ	
<b>ОПАРІН О. А., ОПАРІН А. Г.</b> .....	<b>111</b>
ТИБЕТСЬКА МЕДИЦИНА ЯК ШЛЯХ РОЗВ'ЯЗАННЯ СУЧАСНИХ МЕДИКО-СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ	

<b>ОРЛОВСЬКИЙ Р. В.</b> .....	<b>115</b>
ЧАРЛЬЗ ТЕЙЗ РАССЕЛ ПРО ДОСВІД ОЧІКУВАННЯ АДВЕНТИСТАМИ- БАРБУРИТАМИ ПОВЕРНЕННЯ ХРИСТА У 1874 РОЦІ	
<b>ПАЛІЙ О. А.</b> .....	<b>119</b>
ПРО СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	
<b>ПАРАСЄЙ-ГОЧЕР А. О.</b> .....	<b>122</b>
САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ АДАПТАЦІЇ ДО СОЦІАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ	
<b>ПЕТРЕНКО Л.М.</b> .....	<b>124</b>
ОГЛЯД СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ПІДПРИЄМСТВ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ	
<b>ПОЛІНА Г. В.</b> .....	<b>128</b>
ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ СЕМАНТИКИ КОНЦЕПТІВ-ВІДПОВІДНИКІВ ІСТОРИЧНО БЛИЗЬКИХ КУЛЬТУР)	
<b>ПРОДАНЮК Ф. М.</b> .....	<b>133</b>
ФОРМУВАННЯ ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ	
<b>РОМАНЧУК С. М.</b> .....	<b>136</b>
КОГНІТИВНІ ПАРАМЕТРИ ДИСКУРСУ	
<b>САДОВА М. А.</b> .....	<b>140</b>
ОБГРУНТУВАННЯ МЕТОДИК У НАПРЯМКУ ДІАГНОСТИКИ РІЗНИХ ВИДІВ ОБДАРОВАНОСТІ СТУДЕНТСТВА (АКАДЕМІЧНА, ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА, ТВОРЧА, ЛІДЕРСЬКА)	
<b>САГАЙДАК О. М.</b> .....	<b>142</b>
ЗАПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДИК ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ	
<b>СИНЧАК Б. А.</b> .....	<b>146</b>
ЗАБОРОНИ ПОШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ В ЗАКОНІ УКРАЇНИ «ПРО МЕДІА 2023»	
<b>СПІВАК Л. В.</b> .....	<b>149</b>
КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ ШКОЛЯРІВ	
<b>СТЕШИЦ А. В.</b> .....	<b>152</b>
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СИСТЕМ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В США ТА УКРАЇНИ	
<b>СУГОНЯК В. П.</b> .....	<b>155</b>
ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ДИСКРЕТНА МАТЕМАТИКА» ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 122 «КОМП'ЮТЕРНІ НАУКИ»	
<b>СУГОНЯК В. П.</b> .....	<b>158</b>
ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТА «МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ В ПСИХОЛОГІЇ ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 053 «ПСИХОЛОГІЯ»	
<b>ТЕЛЕЦЬКА Л. І.</b> .....	<b>161</b>

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ РІЗНОПРЕДМЕТНИХ ЗНАНЬ У НОВІЙ  
УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

**ТЕРЕЩЕНКО Л. О.**..... 164

АНАЛІЗ І КОНЦЕПЦІЯ ОЦІНКИ ТА ВРАХУВАННЯ РИЗИКУ В  
ПРОГНОЗУВАННІ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ

**ШЕСТАКОВА Т. В.**..... 168

ПОБУДОВА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ОСВІТНЬОЇ ТРАЄКТОРІЇ УЧНІВ  
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ: НОРМАТИВНИЙ АСПЕКТ

**ЯНКОВСЬКА І. М.** ..... 172

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОЄКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ  
ПРОСТОРІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

**KURYLIAK V. V.**..... 174

MISSION AND OBJECTIVES OF THE UKRAINIAN BIBLE SOCIETY

**АРОВІНА М. П.**

*кандидат наук з державного управління, доцент  
доцент кафедри інформаційних систем і  
технологій, фінансів та менеджменту  
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»*

## **МЕНЕДЖЕР МАЙБУТНЬОГО: ПОРТРЕТ НА ФОНІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ І ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА**

**Актуальність дослідження** обумовлена тим, що у сучасному світі, де інформація стає все більш доступною та цінною, роль менеджера значно змінюється. Інформатизація дедалі більше впливає на всі аспекти бізнесу, тому менеджерам потрібно адаптуватися до нових реалій, щоб залишатися ефективними. Так, у наш час менеджери мають доступ до безпрецедентної кількості даних про своїх клієнтів, конкурентів та ринок. Їм необхідно вміти збирати, аналізувати та використовувати ці дані для прийняття ефективних рішень. Це передбачає розуміння впливу технологій на бізнес і можливість використовувати їх для підвищення результативності прийнятих рішень. Також сучасним менеджерам потрібно вміти керувати ініціативами цифрової трансформації у своїх підприємствах.

**Огляд джерел.** Робота менеджера багатогранна, його роль у системі управління підприємством є системоутворювальною, а результат діяльності значно залежить від виконання завдань його підлеглими. Тому своєрідний «портрет менеджера», тобто комплекс ділових якостей, знань, умінь та навичок керівника з початку виникнення професії і до наших часів є темою багатьох наукових досліджень. Серед них праці фахівців і практиків світового рівня (Г. І. Адізес, П. Друкер, М. Потрер, Форд та ін.), а також вітчизняні вчені (С. Гельмяк, С. Ільченко, В. Лютня, О. Омеляненко та ін.).

**Метою** праці є розгляд і аналіз основних факторів впливу на трансформацію професійних якостей сучасних менеджерів, які допоможуть їм залишатися конкурентоздатними та успішними в майбутньому.

**Результати дослідження.** Насамперед з'ясуємо, як виглядає і розвивається професія менеджера з точки зору національних стандартів.

Національний Класифікатор професій ДК 003:2010 містить 117 професійних назв робіт, що пов'язані «із здійсненням різноманітних функцій управління та керівництва, які в цілому суттєво відрізняються за своєю складністю та відповідальністю» [1]. Кваліфікаційні характеристики професії менеджера висвітлено у різних частинах «Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників»: у випуску 1 – «Професії працівників, що є загальними для всіх видів економічної діяльності», а також у 87 тематичних випусках для різних галузей народного господарства [2]. Зазначимо, що характеристики посад, затверджені у 2004 році, періодично переглядаються та оновлюються.

Зрозуміло, що документ, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України, наказами міністерств і відомств, містить вимоги, які відрізняються між собою залежно від певних критеріїв, а саме: рівень управління (керівники підприємств та організацій, лінійні менеджери і т.п.), галузь управління (промисловість, сільське господарство, транспорт та ін.), сфера управління (бізнес, публічне управління тощо).

Дослідження дозволили визначити загальні кваліфікаційні вимоги, які є характерними для більшості керівних посад: вища освіта першого або другого ступеню за напрямом підготовки «Управління та адміністрування», стаж роботи за фахом 2-5 років. Серед вимог до знань, які найбільш часто згадуються для сфери бізнесу: знання чинного законодавства України та нормативних актів, що регламентують певний вид діяльності підприємства; основ ринкової економіки, підприємництва й комерційної діяльності; знання з ведення бізнесу; основ маркетингу; теорії менеджменту, стану та перспектив розвитку підприємства, етики ділового спілкування, методів обробки інформації з використанням сучасних технічних засобів [6].

Тобто, ми бачимо, що тренди інформатизації відображаються у кваліфікаційних вимогах до професії вітчизняного менеджера. В той же час у світі з'являються нові напрями менеджменту (кейс-менеджмент, івент-менеджмент, SMM менеджмент), і, відповідно, оновлюються назви професій, їхній функціонал, специфіка роботи. Своєчасне внесення змін у національні класифікатори є дуже важливим для уникнення розбіжностей у тлумаченні міжнародних та вітчизняних вимог до компетенцій менеджерів.

Друге питання стосувалося новітніх факторів, які впливають на зміст роботи менеджера, та особливості його підготовки.

#### 1. Фактор глобалізації.

По-перше, бізнес стає все більш глобалізованим. Це означає, що в перспективі менеджерам буде потрібно працювати з людьми з різних культур та часових поясів. Розуміння такого підходу викликає необхідність розвивати навички міжкультурної комунікації та ефективного управління віддаленими командами. Працівники сьогодні очікують від своїх менеджерів більшої автономії та можливостей для розвитку. Їм необхідно створювати сприятливе середовище для роботи, де працівники можуть відчувати себе залученими та продуктивними.

По-друге, відбуваються глобальні зміни на ринку праці. За прогнозами дослідження «Звіт про роботу у майбутньому-2023» всесвітнього економічного форуму, 23% робіт теперішнього часу буде змінено у майбутньому [3]. Серед 10 професій, попит на які зростає найшвидше, є: спеціалісти зі штучного інтернету та машинного навчання, спеціалісти зі сталого розвитку, фахівці з бізнес-аналітики, аналітики з інформаційної безпеки, спеціалісти з цифрової трансформації тощо. І навпаки, професії, які втрачають актуальність, – банківські та поштові службовці, бухгалтери, бібліотекарі та ін. Це відбувається за рахунок автоматизації і зменшення у

загальній структурі робіт завдань, які виконуються безпосередньо людьми, а не машинами: з 66% у 2022 році до 57% за прогнозами у 2027 році [3].

## 2. Фактор швидкого розвитку нових технологій.

Поява нових технологій, таких як штучний інтелект (ШІ) та машинне навчання, створює нові можливості і нові виклики для менеджерів. Їм необхідно розуміти сутність цих технологій і те, як їх можна використовувати для удосконалення своєї роботи.

За даними досліджень фахівців Міжнародного валютного фонду, майже 40% відсотків зайнятих у країнах з ринковою економікою, і економікою, що розвивається, і 26% у країнах з низьким рівнем доходу піддаються впливу штучного інтелекту. Причому країни з розвинутою економікою підлягають більшому ризику, але також краще готові використати переваги штучного інтелекту, ніж країни з ринками, що розвиваються. Так, за даними Міжнародного валютного фонду, близько 60% відсотків робочих місць піддаються впливу ШІ через переважання професій, орієнтованих на когнітивні завдання. Приблизно на половину з них може негативно вплинути ШІ, тоді як інші можуть отримати вигоду від підвищення продуктивності завдяки інтеграції ШІ [4].

## 3. Фактор зростання популярності альтернативних форм навчання для дорослих (зокрема, онлайн-освіти).

Розвиток вищевказаних форм навчання призводить до того, що людям, які не навчалися в університеті, стає легше конкурувати за посади з тими, хто здобув вищу освіту. Наприклад, результати дослідження науковців Гарвардської школи бізнесу щодо компаній-лідерів у США (Nike, Uber, HSBC, Novartis, Delta Air Lines, Meijer and US Foods тощо) з 2014 по 2023 роки показали зростання щорічного найму працівників за програмою «Skills-Based» (на підставі навичок, без наявності диплома про вищу освіту). Серед більш поширених галузей наймання переважно на основі навичок є «Управління компаніями та підприємствами» – 39%, «Нерухомість, оренда та лізинг» – 33%, «Інформація» – 28% [5, с.13].

Дослідження, проведені провідною у світі компанією з пошуку кадрів і консультування Adesso Group показали, що «51% представників покоління Z вважають, що до 2050 року генеральному директору не потрібен буде диплом коледжу, 69% думають, що м'які навички замість жорстких з більшою ймовірністю принесуть місце на вершині» [6]. Окрім того, опитування Adesso Group свідчать, що недавні випускники університетів часто скаржаться, що вони витратили багато часу на навчання, проте не мають відповідного досвіду роботи, і, відповідно, необхідних навичок, у які їм потрібно додатково інвестувати, щоб бути конкурентоздатними для працевлаштування [6].

Зрозуміло, що через широке впровадження нових технологій, багато завдань, які раніше виконували менеджери, тепер автоматизовані. Це, з одного боку, звільняє час менеджерів для постановки і вирішення більш стратегічних завдань, таких як інновації та розвиток команди. З іншого боку, це потребує постійного навчання для реалізації можливості успішно керувати.

Такі сучасні тренди на тлі Четвертої промислової революції знайшли своє відображення у міжнародних законодавчих ініціативах. Так, у Європейському Союзі, починаючи з 2021 року, розроблено низку документів, які встановлюють ціль – до 2030 року 60% дорослих щороку будуть навчатися. Інструменти досягнення результатів, які пропонуються: створення «Індивідуальних навчальних облікових записів», фінансова підтримка через створення індивідуального бюджету, який дорослі можуть витратити на навчання з метою покращення своїх навичок [6]. Це, безумовно, є стимулом і мотивацією для досягнення запланованих показників.

Аналіз міжнародних досліджень, зокрема Інституту персоналу і розвитку щодо професій 2023 року (Лондон, 2023), Міжнародного валютного фонду «Gen-AI: Штучний інтелект і майбутні роботи» (2024), дозволяє визначити найбільш затребувані навички для менеджерів у майбутньому:

- аналітичне мислення: вміння збирати, аналізувати та інтерпретувати дані;
- креативність: вміння генерувати нові ідеї та рішення проблем;
- навички спілкування: готовність чітко та лаконічно спілкуватися з людьми з різних культур та часових поясів;
- лідерство: здатність мотивувати та надихати своїх співробітників;
- гнучкість: вміння швидко адаптуватися до нових змін [3,4,7].

**Висновки.** Таким чином, на підставі проведених досліджень можна зробити висновок, що зміна компетентностей менеджера під впливом глобалізації і цифрової трансформації бізнес-середовища створює як виклики, так і нові можливості. Менеджерам, які розуміють неминучість перетворення свого професійного «портрету» в майбутньому і готові адаптуватися до нових реалій, буде простіше досягти успіху в мінливому бізнес-середовищі.

#### Список використаних джерел:

1. Національний класифікатор України. Класифікатор професій ДК 003:2010 [Електронний ресурс] : Наказ від 01.11.2010 р. № va327609-10 : станом на 16 січ. 2024 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text> (дата звернення: 01.04.2024). – Назва з екрана.
2. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 1. Професії працівників, що є загальними для всіх видів економічної діяльності [Електронний ресурс] : Наказ від 29.12.2004 р. № 336. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0336203-04#Text> (дата звернення: 01.04.2024). – Назва з екрана.
3. The future of job reports. Infographics [Electronic resource] // World Economic Forum. – 2023. – Mode of access: <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2023/infographics-2128e451e0/> (date of access: 01.04.2024). – Title from screen.
4. Gen-AI: Artificial Intelligence and the Future of Work [Electronic resource] / Mauro Cazzaniga [et al.] // International Monetary Fund. – 2024. –

Mode of access: <https://www.imf.org/en/Publications/Staff-Discussion-Notes/Issues/2024/01/14/Gen-AI-Artificial-Intelligence-and-the-Future-of-Work-542379> (date of access: 02.04.2024). – Title from screen.

5. Sigelman M. Skills-Based Hiring: The Long Road from Pronouncements to Practice [Electronic resource] / M. Sigelman, J. Fuller, A. Martin // Burning Glass Institute. – 2024. – P. 18. – Mode of access: <http://surl.li/sqtaf> (date of access: 13.03.2024). – Title from screen.

6. Are skills becoming more important than university degrees? [Electronic resource] // The Adecco Group | Home. – 2020. – Mode of access: <http://surl.li/sqtbe> (date of access: 01.04.2024). – Title from screen.

7. Peters R. People Profession 2023: International survey report / R. Peters. – London : Chartered Institute of Personnel and Development, 2023. – 32 p.

**БАЛАКЛИЦЬКИЙ М. А.**

*доктор наук із соціальних комунікацій, професор  
професор кафедри журналістики  
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»*

## **ЯК РОСІЙСЬКА ДЕЗІНФОРМАЦІЯ МОЖЕ ВИКОРИСТАТИ СПРИЙНЯТТЯ ЄВРОПИ УКРАЇНСЬКИМИ БІЖЕНЦЯМИ**

**Актуальність дослідження.** 2007 року на Мюнхенській конференції з питань політики безпеки президент РФ Владімір Путін виголосив промову, яку сенатор США Джозеф Ліберман назвав провокативною й такою, яка «звучала у дусі Холодної війни» [10]. Ця промова відображала тривогу, яку режим Путіна відчув у результаті розширення ЄС і НАТО, найширший етап якого стався 2004 року. Тоді до ЄС приєдналися десять країн, до НАТО - сім. Із них в обох списках фігурували три країни Балтії, Словаччина й Словенія. Ліва частина країн в обох списках – членкині колишнього соцтабору, а Балтійські країни – частина колишнього СРСР, правонаступницею якого Росія проголошує себе. Реакцією України на це розширення можна назвати Помаранчеву революцію 2004 року.

Відтоді «силовики» – соціальний клас, який контролює владу в Росії, – розробляють ідеологію нової війни із колективним Заходом. Цю війну характеризують як гібридну, інформаційну, ідеологічну. Вона передбачає широке використання незвичайних засобів агресивних дій: партизанські методи, тероризм, підбурювання повстань, участь криміналітету, кіберінформаційна війна, низька інтенсивність, використання нерегулярних збройних формувань, недотримання «правил війни» [16, с. 4]. Зброєю стає будь-що: економіка (енергоносії, митні збори, закупівлі), гуманітарна діяльність, релігія, культура, освіта, дипломатія.

Особлива роль у цій війні належить інформації. Тут воюють не лише за території, а й «за свідомість противника» [16, с. 7]. Термін «дезінформація» – радянський винахід. Сучасна російська дезінформація нічого не доводить, не

висуває обґрунтувань, не вибачається за введення в оману. Її мета – домінування й влада. «Вона використовує суміш фактів і вигадок, знань і маніпуляцій. У новому її вигляді це спроба утвердити свій наратив і знецінити наратив опонента за допомогою спрощених і однозначних тез, часто підкріплених сильними емоціями» [13, с. 5].

Утрата влади президентом Віктором Януковичем у результаті Революції гідності 2014 року стала шоком для Кремля. Недопущення такого сценарію в РФ стає пріоритетом для російських спецслужб, а Україна – стратегічною мішенню дезінформаційних кампаній.

Повномасштабна російсько-українська війна 2022 року створила нову українську діаспору. 4,3 мільйона українців перебувають у ЄС за трирічною Директивою про тимчасовий захист. Тобто кожний десятий українець особисто спостерігає й оцінює західний рівень життя. Російська дезінформація прагне дискредитувати цих біженців і їхні свідчення в очах західної, російської та української аудиторій.

Українські воєнні біженці 2022-24 років переважно їхали до ЄС (дві третини) й до РФ (одна третина). Західні уряди хочуть вірити, що біженці у ЄС «голосують ногами» на користь західної політики й ідеології» [9, с. 151]. Відвідини українцями Євросоюзу більше впливає на формування у них прозахідних поглядів, ніж відвідини Росії – на появу в українців проросійських переконань [3]. Біженці висловлюють проукраїнську позицію в війні й довіру до ЄС [7, с. 26].

У медійних потоках Заходу й РФ домінує погляд на українських біженців «збоку», «ззовні». Це поляризована оптика. Західні журналістики й дослідники підкреслюють загрожене, трагічне становище біженців, концентруючись на гуманітарних аспектах. У свою чергу, Росія демонізує біженців, лякаючи союзників України негативними наслідками перебування цих українців у ЄС.

**Мета дослідження** – запропонувати погляд на цих біженців «зблизька» й поставити питання про те, чи можуть українці у ЄС бути (або стати) носіями потрібних російській дезінформації переконань, тобто прийняти геополітичну перспективу російської білої еміграції: що Захід перебуває у невиліковній кризі, яка наближає його занепад, а Росія є супердержавою й надією для світу. Вона рятує світ, підкорюючи його. Західні оцінки демократичності не працюють у випадку Росії. Захід провокує Росію, посягаючи на зону її ексклюзивного впливу. Росія – наднаціональна держава (читай, імперія). Навіть більше, вона є особливою *євразійською* цивілізацією, де національні особливості й державні кордони не мають значення. Тобто Україна й Білорусь узагалі не можуть мати державної суб'єктності (концепт *триєдиної* Русі Александра Дугіна). Україна приречена. Вона або розчиниться в імперському тілі Росії, що забезпечить їй процвітання, або обере шлях зради в обіймах зловісного Заходу, що гарантує її цілковиту катастрофу. Трохи більше свободи матиме «близьке зарубіжжя» – пострадянські республіки, але теж виключно у зоні російського контролю. Наступне коло впливу – екссоцтабір,

де розширення західних інтересів має тлумачитися лише як акт агресії проти Москви. Нарешті, весь світ є зоною дій «суверенної демократії» РФ.

Незамінна роль у цій перспективі належить (потенційно) лояльній до Кремля діаспорі, яку російська пропаганда називає *співвітчизниками, русскімі* або *російськомовним населенням*. «Захист прав» цього прошарку Кремль оголошує приводом для будь-якого втручання у внутрішні справи інших держав, аж до воєнного вторгнення: у Грузію 2008 року та Україну 2022 року. Відтак, рекрутинг українців у ЄС у російське ідеологічне поле має для спецслужб РФ надзвичайне значення.

**Огляд джерел.** У першому наближенні ймовірність навернення українських біженців у ЄС у проросійський табір є низькою. Це молоді жінки з дітьми; мешканки найбільших міст усіх регіонів України; вони мають високий рівень освіти й професійний досвід, а відсоток підприємців серед них є вищим, ніж у середньому в Україні [6]. Чимала кількість їх ще до російського вторгнення 2022 року задумувалася про міграцію у країну теперішнього перебування. Ці біженці підкреслюють високий економічний рівень західних країн. Половина їх заявляє про володіння англійською мовою. Дві третини повідомляє, що не відвідували Україну з часу виїзду [12]. Більшість задоволена своїм фінансовим становищем у ЄС. Ті, хто безпосередньо постраждав від вторгнення, частіше мають прозахідні погляди [8].

Однак під час вторгнення 2022 року найбільше постраждали схід і південь України – російськомовні регіони з найбільшою електоральною підтримкою проросійських партій. Серед біженців неминуче буде відсоток тих, для кого переселення до ЄС було вимушеним кроком. Ці люди могли втратити житло через бойові дії, їхній населений пункт міг бути окупований, або перебування там наражало їх на явну небезпеку. Міграція до РФ не реалізувалася через вибір родичів або те, що бойові дії та мобілізація стали реальністю й там. Фізична небезпека змусила їх залишити Україну, та це не значить, що міграція до ЄС заважає їм звинувачувати Захід у втручанні у зону виключного впливу Росії, тобто розпалюванні війни. Біженці з цих регіонів повідомляють про труднощі з інтеграцією в ЄС, працевлаштуванням, мають обмежений досвід перебування в ЄС, низький рівень володіння мовами Євросоюзу. Літні люди з тих країв, імовірно, ностальгують за радянським минулим і можуть шкодувати про зіпсовані відносини з *братньою країною* [1, с. 121]. Дослідження показують, що «російські кампанії інформаційної війни є успішними, коли вони експлуатують [уже] наявні почуття або емоції» [5, с. 3].

**Результати дослідження.** Схоже, що в оцінках перебування у країнах ЄС біженці підкреслюють питання безпеки й економічне становище. Деякі учасники опитувань соромляться свого бажання залишитися у ЄС. Однак причиною такого рішення може бути не так прийняття ними західних суспільних цінностей [14], як песимістичні оцінки перспектив російсько-українського протистояння [4, с. 101]. Навіть у випадку перемоги України, труднощі післявоєнного відновлення, а також небезпека повторного нападу Росії може відігравати роль [2, с. 3]. Віддохочувальними факторами також

можуть бути низький рівень соціалізації; негативний досвід перебування в ЄС: повільна бюрократія, невдача з пошуком роботи, житла, інфраструктури для дитини.

Має значення й мовний бар'єр. Ігнорування українськими біженцями медій країн перебування найчастіше виправдовується відданістю Україні (віримо у перемогу й плануємо повернутися). Однак біженці чутливі до змін місцевого законодавства і настроїв громадськості, перспектив життя у цій країні. Без місцевої мови вони будуть обмежуватися неофіційними джерелами й чутками, що робить їх вразливими до ворожих інформаційних атак [11, с. 7]. Тим паче, що російська дезінформація не пропонує цілісного світогляду, подібного до радянського марксизму. Її первинна мета – розхитати систему цінностей аудиторії й дискредитувати противників. «Унаслідок високої популярності месенджерів і соціальних мереж, низької обізнаності про можливість отримання інформації з офіційних джерел, а також низького рівня довіри до контенту, який публікується на офіційних вебсайтах, можна припустити, що біженці з України є групою, найбільш вразливою до неправдивої інформації, що публікується та поширюється в Інтернеті» [11, с. 28].

**Висновки.** Критерій опірності до російського дезінформаційного світогляду – віра у суб'єктність України та її громадян. Якщо українець погоджується, що Україна нічого не вирішує й, по суті, не має вибору, ніж стати сателітом/«*маріонеткою*» Заходу або Росії, подальші кроки такого реципієнта назустріч цій картині світу стають дедалі ймовірнішими. Далі сценаріїв два. Відмінності між ними великої немає, бо стартові сили різні, але висновки, по суті, ідентичні.

Перший сценарій: «Захід/Європа/Євросоюз заможний, але...» Визнання економічної переваги ЄС може далі применшуватися, дискредитуватися (*імперіалісти, колонізатори, капіталістичні експлуататори*) й навіть заперечуватися на підставі морального осуду («Гейропа») та ідеологічного дистанціювання (Україна насправді не Європа; «ми там нікому не потрібні»).

Другий сценарій: «Росія вбиває, але...» Ідеологічний прийом тут – самовіктимізація Росії. Росія має підстави атакувати Україну, бо: це вимушений крок; її спровокував Захід; Україна – її законна територія; постмайданна влада становить загрозу для російськомовного населення, й Росія прийшла йому на допомогу.

#### **Список використаних джерел:**

1. Europe and the War in Ukraine / ed. by L. Andor, U. Optenhögel. – Brussels : FEPS, 2023.
2. Dadush U. Will Ukraine's refugees go home? [Electronic resource] / U. Dadush, P. Weil // Research Report. Bruegel Policy Contribution. – 2022. – Mode of access: <https://www.econstor.eu/handle/10419/270509> (date of access: 01.04.2024). – Title from screen.

3. Gnatiuk O. Travelling abroad and geopolitical preferences – case of Kharkiv, Dnipro and Mariupol, Ukraine / O. Gnatiuk, K. Mezentsev, G. Pidgrushnyi // *Fennia - International Journal of Geography*. – 2023. – Vol. 201, no. 1. – P. 23–46.
4. Ukrainian refugees – experiences from the first phase in Norway [Electronic resource] / Vilde Hernes [et al.] // Report. – 2022. – Mode of access: <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/handle/11250/3029151> (date of access: 02.04.2024). – Title from screen.
5. Lopez A. The Extent of Russia's Information Warfare Capabilities: A Danger to the West and the Global World Order / A. Lopez. – [S. l.] : Univerzita Karlova, 2022.
6. Mishchuk Z. Between Vague Return Prospects and Limited Employment Opportunities: The Challenges of Ukrainian Refugees' Labour Market Integration [Electronic resource] / Z. Mishchuk // GLOBSEC. – 2023. – Mode of access: <https://www.globsec.org/what-we-do/publications/between-vague-return-prospects-and-limited-employment-opportunities> (date of access: 03.04.2024). – Title from screen.
7. Pędziwiatr K. Refugees from Ukraine in Kraków / Konrad Pędziwiatr, Jan Brzozowski, Olena Nahorniuk. – Cracow : Cracow University of Economics, 2022. – 62 p.
8. Migration and the Ukraine Crisis: A Two-Country Perspective / ed. by A. Pikulicka-Wilczewska, G. Uehling. – Bristol : E-International Relations, 2017.
9. Ramji-Nogales J. Ukrainians in Flight: Politics, Race, and Regional Solutions / J. Ramji-Nogales // *AJIL Unbound*. – Cambridge University Press, 2022. – Vol. 116. – P. 150–154.
10. Reuters. Gates dismisses Putin remarks as blunt spy talk [Electronic resource] / Reuters // Reuters. – 2007. – Mode of access: <https://www.reuters.com/article/us-russia-usa-idUSL1053774820070212/> (date of access: 02.04.2024). – Title from screen.
11. Shelest-Szumilas O. Disinformation and migrants integration: the case of Poland [Electronic resource] / Olena Shelest-Szumilas. – [S. l. : s. n.], 2022. – Mode of access: <https://www.weasa.org/wp-content/uploads/2022/04/Disinformation-and-migrants-integration-the-case-of-Poland.pdf> (date of access: 07.03.2024). – Title from screen.
12. Всеєвропейське дослідження українців у Європі [Електронний ресурс] // Група «Рейтинг». – 2023. – Режим доступу: [http://ratinggroup.ua/research/ukraine/vse\\_vropeyske\\_dosl\\_dzhennya\\_ukra\\_nc\\_v\\_u\\_vrop.html](http://ratinggroup.ua/research/ukraine/vse_vropeyske_dosl_dzhennya_ukra_nc_v_u_vrop.html) (дата звернення: 13.03.2024). – Назва з екрана.
13. Інтерньюз Україна. Ре-візія історії. Російська історична пропаганда та Україна / Інтерньюз Україна. – Київ : КІС, 2019.
14. Левін Р. Сприйняття життєвих цінностей українцями та іншими європейцями в контексті проблем інтеграції українських біженців у ЄС / Р. Левін, Г. Яценко // *Економіка України*. – 2022. – № 10. – С. 51–60.

15. Центр Разумкова. Дослідження гендерної специфіки вимушеної міграції з України до ЄС в умовах військового конфлікту. 1 частина [Електронний ресурс] / Центр Разумкова. – Київ : [б. в.], 2024. – 204 с. – Режим доступу: <https://razumkov.org.ua/images/2024/01/29/2024-Pyshchulina-EDNANNYA-SITE.pdf> (дата звернення: 01.04.2024). – Назва з екрана.

16. Центр стратегічних комунікацій та інформ. безпеки. Гібридна війна росії проти України. Як перемогти на інформаційному фронті [Електронний ресурс]: аналіт. посіб. / Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. – [Б. м. : б. в.], 2023. – Режим доступу: <https://spravdi.gov.ua/gibrydna-vijna-rosiyi-proty-ukrayiny-yak-peremogty-na-informacziynomu-fronti-czentr-strategichnyh-komunikaczij-prezentuvav-posibnyk/> (дата звернення: 03.04.2024). – Назва з екрана.

**БУЛАТОВ В. А.**

*аспірант Київського національного  
університету технологій та дизайну*

## **ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ ЛЮДЕЙ ІЗ ВІДСУТНІСТЮ СЛУХУ В ЗВО ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ**

**Актуальність дослідження** обумовлена недостатньою доступністю освітянського простору для людей із відсутністю слуху в ЗВО під час воєнних дій. Інклюзивна освіта – це педагогічний підхід, що передбачає створення умов для повноцінного навчання та виховання кожного здобувача, враховуючи його індивідуальні особливості, можливості та потреби. Основним принципом інклюзивної освіти є відсутність будь-якої форми дискримінації та виключення студента у навчальний процес. Цей підхід передбачає створення сприятливого середовища для їхнього розвитку, незалежно від фізичних, інтелектуальних, соціальних чи емоційних особливостей. Важливою складовою інклюзивної освіти є підтримка педагогічного складу та персоналу, що дозволяє їм адаптувати методику навчання та використовувати різноманітні підходи для задоволення різних потреб здобувачів. Організація якісного інклюзивного простору в закладах вищої освіти є пріоритетним напрямом в умовах воєнних дій в Україні у зв'язку із збільшенням студентів з вадами слуху з причини контузій або пережитих стресів, пов'язаних із воєнними діями.

**Метою** дослідження є аналіз формоутворювальних аспектів інклюзивного простору для людей із відсутністю слуху в ЗВО під час воєнних дій.

**Огляд джерел.** Проблема організації предметно-просторового середовища для людей із відсутністю слуху в ЗВО під час воєнних дій є актуальною та важливою, тому в науковому просторі відомо чимало праць авторів із різних країн. Так, наприклад, учені О.Тимчик, Ю.Жуков в своєму доробку, використовуючи статистичні дані, представили тенденцію зменшення відсотку людей з інвалідністю щодо здобуття вищої освіти [1]. Так,

В. Булатов у своїй роботах зробив аналіз аспектів загальної теорії організації предметно-просторового середовища доступності та рівності в інклюзивному дизайні [2]. Також Г. В. Давиденко та інші дослідники в своїх працях обґрунтували принципи формування інклюзивного простору в освітньому середовищі [3].

**Результати дослідження.** Проблема, що розглядається нами, є доволі складною та має багатобічні складові, які пов'язані із соціальним, політичним та економічним рівнем розвитку освіти, культури, релігії, моралі в суспільстві. Інклюзивне середовище для здобувачів вищої освіти із відсутністю слуху є ключовим аспектом створення справедливих та рівних умов для навчання. Врахування особливостей цієї категорії студентів вимагає ретельного планування та адаптації навчального процесу, забезпечуючи їм повноцінний доступ до освітніх можливостей.

На нашу думку, важливим у цьому аспекті є забезпечення комунікації в сфері інформаційних технологій, таких як відеопідтримка та текстові матеріали для полегшення сприйняття інформації студентами із відсутністю слуху. Також потрібно створити спеціалізоване навчальне середовище: спеціальні аудиторії та лабораторії, обладнані сучасними системами для підтримки слуху та іншими технічними засобами (рис. 1, а-в).



**Рис. 1. Використання сучасних систем для підтримки слуху: а – сурдопереклад; б – технічні засоби для покращення слуху; в – сучасна лабораторія із бездротовими техноогіями для студентів із вадами слуху.**

Слід враховувати використання візуальних засобів комунікації, таких як жестова мова, сурдоперекладачі та письмова інформація. У сфері доступу до навчального матеріалу важливо розробляти навчальні матеріали, що враховують особливості візуального та текстового сприйняття. Можливість запису лекцій та використання письмових матеріалів також грає важливу роль у навчальному процесі .

Індивідуальний підхід до навчання повинен бути застосований з боку навчального закладу через розробку індивідуальних програм та розкладів, що враховують потреби студентів із відсутністю слуху та забезпечують доступність кожного предмету. Організовуючи соціальне життя ЗВО, необхідно сприяти активній участі здобувачів вищої освіти із відсутністю слуху в студентському самоврядуванні, гуртках та інших сферах життя.

Створення інклюзивного середовища для студентів з відсутністю слуху в освітньому закладі не лише забезпечує їм можливість отримати якісну освіту, але й сприяє розбудові різноманітного та відкритого середовища для всіх учасників спільноти. У створенні інклюзивного простору для здобувачів з вадами слуху важливо враховувати їхні особливості та забезпечити повноцінний доступ до освітніх можливостей. Це передбачає ретельне планування та адаптацію навчального процесу.

При адаптації приміщень та просторів ЗВО важливо враховувати психосоціальні аспекти. Створення безпечного та дружнього середовища включає в себе не лише фізичні аспекти, але й психологічні. Проектування класних кімнат, бібліотек, актових залів та інших просторів повинно враховувати потреби осіб із відсутністю слуху для їхнього комфортного навчання та взаємодії з оточуючими. У воєнних конфліктах важливо також забезпечити збереження цих адаптованих просторів у випадку переміщення чи евакуації. Спеціальні аудиторії повинні бути обладнані технічними засобами для навчання із застосуванням мови жестів, підтримки сурдоперекладачів та інших форм адаптації для ефективного засвоєння навчального матеріалу.

Враховуючи психологічні та соціальні аспекти, крім забезпечення комунікації та логістики, слід на постійній основі проводити виховну роботу серед здобувачів вищої освіти та викладацького складу задля забезпечення необхідних психологічних умов у спілкуванні з людьми з особливими потребами. Кожен член колективу повинен розуміти важливість забезпечення певних особливих умов, якщо в колективі присутні особи з маломобільних груп населення.

Педагогічний персонал також відіграє важливу роль у створенні інклюзивного середовища, тому для підтримки з боку педагогічного складу для викладачів потрібно проведення тренінгів та підвищення кваліфікації з питань взаємодії та ефективного навчання здобувачів вищої освіти із відсутністю слуху та іншими особливими потребами.

Крім технічних аспектів в процесі навчання, слід також надати увагу вимогам, продиктованим умовами воєнного стану. Навчальні аудиторії повинні бути оснащені системою оповіщення про небезпеку з повітря не лише звуковою, а й світловими маячками, оскільки звуковий сигнал не сприймається особами з вадами слуху. Проходи до укриттів та бомбосховищ необхідно обладнати вказівниками про напрямок руху.

**Висновки.** Зроблений аналіз наукової літератури щодо проблеми формування інклюзивного простору для людей із відсутністю слуху в ЗВО під час воєнних дій допоміг нам окреслити певні складові щодо організації освітнього простору для здобувачів вищої освіти із вадами слуху, до яких відносяться: спеціальні аудиторії та лабораторії, обладнані сучасними системами для підтримки слуху; використання сучасних технічних засобів для покращення слухових можливостей. Окрім того, вагомим інструментарієм для

осіб аналізованої соціальної групи є спеціальна підготовка викладацького складу.

#### **Список використаної літератури:**

1. Тимчик О. Формування інклюзивного простору в сучасному університеті: індивідуалізація та уніфікація / О. Тимчик, Ю. Жукова // *Educological discourse*. – 2021. – № 1 (32). – С. 69–86.
2. Булатов В. Вплив аспектів загальної теорії формоутворення на досягнення доступності та рівності в інклюзивному дизайні / В. Булатов // *Теорія та практика дизайну*. – 2023. – № 27. – С. 133–141.
3. Інклюзивне навчання: основні принципи та дієві технології : монографія / ред. Г. Давиденко. – Вінниця : Вінниц. соціально-економ. ін-ту ВНЗ розвитку людини «Україна», 2018. – 216 с.

**БУЛАТОВА Н. В.**

*аспірант*

*ДЗВО «Університет менеджменту освіти»*

### **НОВІТНІ ТЕОРІЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПІДГОТОВЦІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ**

**Актуальність дослідження** обумовлена еволюційними процесами в освітньому середовищі та появою новітніх теорій дослідницької компетентності в підготовці педагогічних працівників.

**Метою** нашого дослідження є аналіз новітніх теорій дослідницької компетентності в підготовці педагогічних працівників.

**Огляд джерел.** Різні науковці присвячували свої дослідження аналізованій нами проблемі. Так, наприклад, В. М. Гладкова охарактеризувала процеси формування дослідницької компетентності у майбутніх менеджерів освіти [1]. Учені Н. Варга, М. Леврінц, Ю. Попик звернули увагу на аспекти розвитку дослідницької компетентності майбутніх викладачів у вищій школі України [2]. Також автори Л. В Козак, С. О. Сисоева описали засади теорій та методик щодо розвитку дослідницької компетентності [3]. Науковець В. Федорчук окреслив взаємозв'язок між процесом вивчення методик наукових досліджень та формування дослідницької компетентності майбутніх педагогів [4].

**Результати дослідження.** Тенденції сучасної освіти вимагають від педагогів неабияких здібностей для того, щоб бути їм конкурентоздатними на ринку праці. Вирішення завдань вищої освіти спрямовано не просто на формування професіоналізму викладача, а дослідника, який має інструменти вирішення проблем завдяки досвіду володіння дослідницькою компетентністю. Теоретично обґрунтовуючи поняття дослідницької компетентності, науковці пропонують такі визначення:

– дослідницька компетентність – це суб'єктивна інтеграційна складова людини, яка об'єднує в собі уміння, знання, практичний досвід науковця,

навички, індивідуальні якості, що розкриваються в здатності та готовності проводити дослідницьку практику з ціллю отримання сучасних знань, використовуючи методи дослідження [3].

– дослідницька компетентність – це одна з ланок функціональної системи психіки і пов'язаний з нею цілісний комплекс якостей людини, які забезпечують її арсеналом бути ефективним суб'єктом цієї діяльності [1].

– дослідницька компетентність розглядається як складова частина пізнавальної компетентності, яка включає в собі частини логічної, методологічної, надпредметної діяльності, засоби формування, планування, цілепокладання, рефлексії, аналізу. Вона також є складовою компетентності особистісного самовдосконалення, що спрямоване на опанування прийомів інтелектуального та духовного розвитку [2].

Оскільки компетентність пов'язана із здатністю особи ефективно діяти у стандартних і нестандартних ситуаціях, структурні компоненти дослідницької компетентності повинні збігатися з компонентами дослідницької діяльності, а єдність теоретичних і практичних дослідницьких умінь складають модель дослідницької компетентності [1].

Науково-дослідна діяльність спрямована на одержання суспільно значущих нових знань, теорій про певні об'єкти, процеси або явища і має у своєму процесі певні етапи (стадії): етап планування (проєктування) дослідження, етап застосування методів до об'єкта дослідження з метою отримання потрібних результатів, етап формулювання та інтерпретації результатів дослідження.

Науково-дослідна діяльність містить наступні компоненти:

– інформаційний, що передбачає здатність опанування методами щодо отримання даних стосовно гіпотез, формування блоків емпіричних показників, розробка різноманітних інформаційних джерел тощо;

– проєктувальний, що має навички, уміння та здатності розкривати та характеризувати проблеми, означувати об'єкт і предмет вивчення, визначати мету і гіпотезу експерименту, окреслювати головні твердження;

– практичний, що визначає створення, передавання і впровадження підсумків дослідження в практичну сферу;

– аналітичний, що окреслює використання та вибір спеціальних та універсальних методів аналізу, розширене логічне мислення, креативні здатності та здібності (здатність до інсайту, інтуїція, продуктивне мислення, відкриття) [4].

Отже, основу дослідницької діяльності складають уміння виявляти проблему, формулювати гіпотезу, здійснювати добір й аналіз необхідних даних, підбирати відповідні методи проведення дослідження та обробки даних, фіксувати проміжні та остаточні результати, проводити обговорення та інтерпретацію його результатів, використовувати їх на практиці. Дослідницькі вміння ототожнюються з системою інтелектуальних та практичних умінь, необхідних для самостійного виконання дослідження.

Формування дослідницької компетентності педагогічних працівників може здійснюватися за допомогою таких методів:

- лекції, семінари, практичні заняття: ознайомлення з основами педагогічних досліджень;
- написання курсових та дипломних робіт: оволодіння методами досліджень;
- участь у наукових конференціях та семінарах: апробація результатів досліджень;
- практична робота в школі: впровадження результатів досліджень у практику.

Ядро дослідницьких дій складають інтелектуальні вміння, практичні ж є механізмом оволодіння певними способами пошукової діяльності, що дає практичні результати – нові знання, факти, закономірності. Майже всі дослідники, аналізуючи здатності до дослідницької діяльності, виділяють ірраціональний компонент: інтуїцію, інсайт, уяву, натхнення, осяяння тощо [1].

До сучасних методів дослідницької компетентності в підготовці педагогічних працівників можна визначити наступні:

- мотиваційно-ціннісний, що містить в собі систему мотиваційно-ціннісних та професійно-значущих мотивів дослідницької діяльності та емоційно-вольових і ціннісних ставлень педагогічних працівників до світу, до діяльності, до людей, до самого себе, до своїх здібностей та їх розвитку; усвідомлене уявлення про цінність сучасної освіти; уміння формулювати цілі дослідницької діяльності у відповідності з гіпотезою та завданнями дослідження;

- когнітивний, що відображає систему професійних та міждисциплінарних наукових знань і пізнавальних умінь науково-дослідницької діяльності;

- діяльнісно-практичний, що містить сукупність способів і прийомів науково-дослідницької діяльності та уміння реалізувати їх у дослідницькій діяльності, розвинену самостійність і творчу активність;

- рефлексивний, який включає в себе діяльність щодо усвідомлення й оцінювання ходу й результатів самостійної дослідницької діяльності; здатності саморегуляції: наявність знань про способи професійного самовдосконалення; уміння усвідомлювати рівень власної діяльності, своїх здібностей; уміння бачити причини недоліків у своїй роботі в собі; бажання самоудосконалюватися, уміння використовувати механізм самооцінки власних досягнень у дослідницькій діяльності [3].

Існує низка новітніх теорій, які описують та пояснюють сутність дослідницької компетентності педагогічних працівників. Так, наприклад:

1. Теорія діяльнісного підходу, яка розглядає дослідницьку компетентність як результат засвоєння системи знань, умінь та навичок, необхідних для проведення педагогічних досліджень.

2. Теорія особистісно-орієнтованого навчання, що акцентує увагу на розвитку особистісних якостей майбутнього педагога, які необхідні для

успішної дослідницької діяльності, таких як: креативність; ініціативність; самостійність; критичне мислення.

3. Теорія компетентнісного підходу визначає дослідницьку компетентність як сукупність знань, умінь, навичок, наявність досвід та особистісних якостей, необхідних для успішного виконання педагогом професійних завдань, пов'язаних з дослідницькою діяльністю.

4. Теорія рефлексивного управління, яка підкреслює важливість рефлексії як компонента дослідницької компетентності. Рефлексія дозволяє педагогу осмислити власний досвід, виявити його недоліки та знайти шляхи їх подолання.

5. Теорія контекстного навчання акцентує увагу на тому, що дослідницька компетентність формується в контексті реальної педагогічної діяльності [2].

Важливо зазначити, що жодна з цих теорій не дає остаточної відповіді на питання про те, що таке дослідницька компетентність і як її формувати. Однак вони дають нам теоретичне обґрунтування щодо подальшого розвитку в дослідницької діяльності та розробки ефективних методик в підготовці педагогічних працівників.

**Висновки.** Проведене дослідження новітніх теорій дослідницької компетентності в підготовці педагогічних працівників висвітлило їхній вплив на розвиток дослідницької компетентності у педагогів, в також окреслило певні методи, прийоми та способи формування сучасних програм підготовки педагогічних працівників.

#### **Список використаної літератури:**

1. Гладкова В. М. Формування дослідницької компетентності майбутніх менеджерів освіти / В. М. Гладкова // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2021. – № 1 (66). – С. 30–36.
2. Леврінц М. Розвиток дослідницької компетентності майбутніх педагогів у вищій школі: зарубіжний досвід / М. Леврінц, Н. Варга, Ю. Попик // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2023. – № 12. – С. 67–78.
3. Сисоєва С. Розвиток дослідницької компетентності викладачів вищої школи: навч. посіб. / С. Сисоєва, Л. В. Козак. – Київ : ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. – 155 с.
4. Федорчук В. Формування дослідницької компетентності майбутніх педагогів в процесі вивчення методики наукових досліджень / В. Федорчук // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2022. – № 1(21). – С. 117–125.

**БУРКО О. В.**

*кандидат педагогічних наук,  
доцент кафедри педагогіки та психології,  
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»*

## **ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗА "АБЕТКОЮ ДУХОВНОСТІ" АНТОНІНИ МОВЧУН**

**Актуальність дослідження.** Формування та розвиток професійних компетентностей учителя початкової школи на християнських цінностях актуальна для освітянської спільноти. В умовах теперішньої війни з рашистами педагогічна наука спрямована насамперед на збереження духовних традицій українського народу. Соціум повсякчас демонструє особистості, яка прагне морально зростати, має притягальну силу слави, влади тощо, що стримує прояви духовних поривів. Для вчителів початкової ланки варто звертатися до нововиданої «Абетки духовності» Антоніни Мовчун, що відповідає духові часу.

### **Мета:**

- формування у майбутніх вчителів початкових класів знання літературних жанрів, представлених у книзі;
- сприяння духовному збагаченню, активному становленню й самореалізації особистості майбутнього педагога на основі роботи з «Абеткою духовності»;
- утвердження гуманістичного світогляду особистості майбутнього вчителя, розуміння ним національних і загальнолюдських цінностей.

### **Завдання** полягають у потребі:

- сприяти засвоєнню змісту, структури, художніх особливостей молитв, легенд, притч, байок, казок, оповідань, прислів'їв;
- розвивати у студентів уміння сприймати літературний твір як явище мистецтва слова;
- формувати гуманістичний світогляд, розвивати духовний світ, утверджувати загальнолюдські морально-етичні орієнтири;
- виробляти вміння компетентно орієнтуватися в інформаційному (зокрема літературно-мистецькому) просторі.

**Результати дослідження.** «Абетка духовності» Антоніни Мовчун передбачає вивчення художніх творів з усім розмаїттям жанрів:

- молитв: «Ангельська пісня», «Молитва за тих, що ненавидять і кривдять нас», «Молитва початкова», «Молитва Господня», «Молитва за Україну» Олександра Кониського, «Молитва до Янгола-Хоронителя» Сидора Воробкевича, «Дитяча молитва» Василя Герасим'юка, «Молитва після великого гріха» Василя Кредо, «Молитва» Людмили Старицької-Черняхівської, «Молитва за рідну мову» Юри Шкрумеляка;

– біблійних притч: «Із Соломонових притч», «Зцілення десятиох прокажених», «Молитва митаря», «Лепта вдови», «Чому жінка завжди роботу має», «Блудний син», «Три хлібини», «Притча про милосердного самарянина», «Притча про сівача», «Про слухняного й неслухняного сина», «Притча про совість», «Притча про багача і Лазаря», «Притча про терпіння»;

– біблійних легенд: «Легенда про пшеницю», «Легенда про хліб», «Погоня», «Любов перемагає зло», «Боже Дитятко», «Дари мудреців», «Брати Йосипа», «Старець Авакум», «Суд Соломона», «Лелека», «Сила Хреста», «Про писанки та крашанки», «Зажерливий багач»;

– біблійних оповідань: «Втеча», «Про двох монахів», «Про те, як двое старців хотіли посваритися», «У лев'ячій ямі», «Про Агафона», «Чесність», «Про те, що праця заради Господа ніколи не буває марною», «Прощення», «Про те, що подвиг послуху вищий за подвиги тілесні», «Історія багатостраждального Йова»;

– оповідань Василя Сухомлинського: «Останнє бажання», «Цінуймо життя», «Для цього треба бути людиною», «Звичайна людина», «Пелюстка і квітка»;

– Езопових байок: «Хлібороб і Орел», «Мандрівці та Чинара»;

– народних казок: «Казочка про хлопчика та янгола», «Білка», «Олень, черепаха і птах», «Милосердна пані», «Хвалькувата муха», «Насмішливе слово»;

– українських літературних казок: «Велика сила» Василя Чухліба, «Хлопчик Валь» Михайла Слабошпицького;

– літературних казок народів світу: «Злагода» (абхазька народна казка), «Щедрість» (киргизька народна казка);

– прислів'їв як нашого мудрого народу, так і народів світу.

Доцільно використовувати «Словничок юних розумників». Тлумачення ужитих висловів допоможуть глибше вникнути в сутність моральних норм життя. Приміром, «Дякувати Богові! – такими словами висловлюють почуття вдячності за добрий вчинок. Слава Богу! – висловлюється почуття вдячності, полегшення від того, що очікуване лихо проминуло когось» [2, с. 62]. Варто актуалізувати біблійні вислови, розтлумачені авторкою. Наприклад, «Дерево життя. У Біблії дерево пізнання іменується деревом життя. Вислів означає початок людського буття на землі, й усю історію, і саме людство» [2, с. 106].

За Оленою Ішутіною та Анною Завадою, «принцип візуалізації також входить до теоретичного підґрунтя формування комунікативної компетентності здобувачів початкової освіти засобами сторітелінгу» [1, с. 59]. Ілюстраторка видання Олена Коркіщенко вдало оформила подані тексти. У книзі подано перелік та репродукції картин знаних малярів світу на біблійні та моральні сюжети. Більшість майбутніх учителів початкової школи можуть милуватися ними у віртуальній галереї протягом занять із дитячої літератури, проте частина з них – у мистецьких галереях Європи у зв'язку з реаліями життя. Усе це допоможе глибше вникнути в сутність моральних норм людського життя.

**Висновки.** «Абетка духовності» Антоніни Мовчун орієнтує майбутнього вчителя в професійній діяльності: визначає місце та роль молитв, біблійних притч, легенд, оповідань, народних та авторських казок, прислів'їв, Езопових байок у вихованні учнів початкової школи. Ця книга допоможе йому формувати моральні загальнолюдські цінності особистості дитини, збагачувати внутрішній світ школярів, позитивно впливати на їхню свідомість і підсвідомість, розвивати інтелект, творчі здібності, естетичні смаки.

**Список використаних джерел:**

1. Ішутіна О. Технологія розвитку комунікативної компетентності засобами сторітелінгу на уроках української мови в 4 класі / О. Ішутіна, А. Завада // Професіоналізм педагога : теоретичні й методичні аспекти. – 2023. – № 19. – С. 53–63.
2. Мовчун А. Абетка духовності / А. Мовчун. – Київ : АВДІ, 2023. – 312 с.

**БУРЛЄЄВ О. Л.**

*кандидат технічних наук, доцент  
доцент кафедри інформаційних систем і технологій,  
фінансів та менеджменту, декан  
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»*

**БУРЛЄЄВА М. О.**

*викладач кафедри фізичної терапії,  
ерготерапії та фізичного виховання  
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»*

## **КОРЕЛЯЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ**

**Актуальність дослідження** обумовлена зростанням соціальної напруги та погіршенням психологічного стану підлітків під впливом стресу та нестабільності, що викликані військовими діями. В результаті цього підлітки мають високий рівень тривожності. Оскільки підлітковий період також характеризується високоагресивною поведінкою, важливо зрозуміти, чи існує взаємозв'язок між цим двома величинами.

**Метою** нашої праці є проведення кореляційного аналізу залежності рівня агресивної поведінки підлітків від їхньої тривожності.

**Огляд джерел і методів дослідження.** Аналіз сучасних досліджень [1] показав наявність взаємозв'язку між рівнем агресивної поведінки підлітків та умовами військового стану. Для оцінки рівня агресії використано методіку діагностики показників і форм агресії А. Басса та А. Даркі [2, с. 78] і тест Ассінгера для оцінки рівня агресії у відносинах [3, с.24].

У роботі [2, с. 74] описано тест Спілбергера-Ханіна для оцінки рівня тривожності. Для визначення коефіцієнта кореляції застосовують метод квадратів (метод Пірсона) та ранговий (метод Спірмена).

Метод рангової кореляції (метод Спірмена) застосовують тоді, коли [4]:

1. Відсутня необхідність встановлення точності сил зв'язку, а орієнтовних даних достатньо.
2. Ознаки представлені не тільки кількісними, але й атрибутивними значеннями.
3. Ряди розподілів ознак мають відкриті варіанти (наприклад, вік тварини до 1 року).

**Результати дослідження кореляційного аналізу особливостей агресивної поведінки підлітків.** Під час дослідження було опитано 33 особи. Респонденти були поділені за віком на дві групи, зокрема :

- перша група налічувала 14 осіб у віці від 10 до 13 років;
- друга група - 19 осіб у віці від 14 до 17 років.

Роль зв'язку буде виконувати рівень агресії та рівень особистісної тривожності (ОТ).

Для проведення кореляційного аналізу ми будемо визначати коефіцієнт кореляції Спірмена.

В табл. 1 подано результати кореляційного аналізу за методом Спірмена для вікової групи підлітків 10-13 років.

**Таблиця 1**

**Кореляційний аналіз емпіричних даних за методом Спірмена для групи 10-13 років**

№ з/п	Індекс агресії за Басса-Даркі	Рівень агресії за методикою Ассінгера	Рівень ОТ	Ранг агресії за Басса-Даркі	Ранг агресії за методикою Ассінгера	Ранг ОТ	Коефіцієнт кореляції Спірмена за Басса-Даркі	Коефіцієнт кореляції Спірмена за методикою Ассінгера
1	22,0	54	39	2,5	5	12	-0,286	0,234
2	13,0	48	49	10	11,5	5		
3	24,0	56	47	1	4	6,5		
4	20,0	58	58	4,5	2	2		
5	17,0	58	52	7	2	4		
6	13,0	46	67	10	14	1		
7	22,0	50	46	2,5	8	8		
8	13,0	48	45	10	11,5	9		
9	11,0	48	43	12,5	11,5	10,5		
10	10,0	58	55	14	2	3		
11	15,0	48	43	8	11,5	10,5		
12	11,0	52	47	12,5	6	6,5		
13	19,0	50	37	6	8	13		

*Джерело: [за даними автора]*

Отримані значення коефіцієнтів кореляції Спірмена ми порівнюємо з критичним значенням на прийнятому рівні статистичної значущості ( $\alpha=0,05$ ), яке дорівнює  $t_{кр}=0,484$ . Оскільки знайдені показники є меншими за модулем

від критичного значення, то за результатами кореляційного аналізу взаємозв'язку між рівнем агресії та особистісної тривожності для молодших підлітків не виявлено.

В табл. 2 подано результати кореляційного аналізу за методом Спірмена для вікової групи підлітків 14-17 років.

**Таблиця 2**

**Кореляційний аналіз емпіричних даних за методом Спірмена  
для групи 14-17 років**

№ з/п	Індекс агресії за Басса - Даркі	Рівень агресії за методикою Ассінгера	Рівень ОТ	Ранг агресії за Басса-Даркі	Ранг агресії за методом Ассінгера	Ранг ОТ	Коефіцієнт кореляції Спірмена за Басса-Даркі	Коефіцієнт кореляції Спірмена за методикою Ассінгера
1	21,0	42	52	4	19	8	0,089	0,174
2	13,0	46	52	14,5	14,5	8		
3	22,0	48	42	2,5	10,5	17,5		
4	17,0	52	44	8,5	4	14,5		
5	17,0	56	57	8,5	1,5	4		
6	11,0	52	53	17,5	4	6		
7	9,0	48	49	19	10,5	12		
8	18,0	52	58	7	4	3		
9	14,0	44	59	12	17	2		
10	26,0	44	52	1	17	8		
11	16,0	50	50	10	6,5	11		
12	11,0	48	44	17,5	10,5	14,5		
13	19,0	48	63	6	10,5	1		
14	14,0	44	45	12	17	13		
15	14,0	48	43	12	10,5	16		
16	13,0	50	51	14,5	6,5	10		
17	12,0	46	42	16	14,5	17,5		
18	20,0	56	54	5	1,5	5		
19	22,0	48	39	2,5	10,5	19		

*Джерело: [за даними автора]*

Отримані значення коефіцієнтів кореляції Спірмена ми порівнюємо з критичним значенням на прийнятому рівні статистичної значущості ( $\alpha=0,05$ ), яке дорівнює  $t_{кр}=0,391$ . Знайдені показники є меншими за критичне значення, тому за результатами кореляційного аналізу взаємозв'язку між рівнем агресії та особистісної тривожності для старших підлітків не виявлено.

**Висновки.** Таким чином, оскільки взаємозв'язку між рівнем агресії та особистісної тривожності для обох груп підлітків не виявлено, то для подальшого дослідження варто висунути іншу гіпотезу, зокрема:

- обмеженість у реалізації власних потреб (відпочинку, поїздок тощо);
- втрата друзів та близького спілкування через переміщення в безпечну зону;
- вимушені зміни побутових обставин.

### Список використаних джерел:

1. Бурлєєва М.О. Аналіз досліджень особливостей агресивної поведінки підлітків в умовах військового стану / М.О. Бурлєєва, З.Р.Шайхлісламов // Збірник тез доповідей LVIII Науково–практичної конференції здобувачів вищої освіти академії «Освіта та технології для розвитку суспільства» ( м. Харків, 13 – 17 листопада) / Укр. інж.-пед. акад.; за заг. ред. Г.С. Грінченко.: у 3-х т. – Т.3. - Харків, 2023 – С. 71-72.
2. Психодіагностика : практикум / (уклад. : Н. О. Данильченко, А. В. Вертель]. – Суми : Вид-во СУМДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. – 140 с.
3. Динамічне психологічне вивчення особового складу / В. О. Баношенко, Н. І. Копаниця, Е. С. Литвиненко, В. Є. Солодовніков – К.: СПЦ ЗСУ, 2009. – 60 с. – Режим доступу: [https://www.mil.gov.ua/content/social\\_adaptation/psychological\\_preparation/dun\\_ami4\\_psuxol\\_vuv4\\_oc.pdf](https://www.mil.gov.ua/content/social_adaptation/psychological_preparation/dun_ami4_psuxol_vuv4_oc.pdf) (Станом на 01.04.2023)
4. Баклицький І. О. Психологія праці : підручник. – 2-е вид., перероб. і доп. / І. О. Баклицький. – К.: Знання, 2008. – 655 с.

**ВАРЧЕНКО Ю. Е.**

*кандидат технічних наук, доцент,  
доцент кафедри дизайну*

*ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»*

**ТАРАНЕНКО К.**

*студентка кафедри графічного дизайну  
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»*

### МЕТОДИКА СТВОРЕННЯ 3D МОДЕЛІ ЗІРКИ В ПРОГРАМІ 3DS MAX

**Актуальність дослідження** обумовлена формуванням новітніх методик у створенні 3D-моделей у програмі 3DS MAX. Сучасне людство живе в епоху цифрових технологій, і це є не заперечний факт. Особисте значення сьогодні починає мати 3d-моделювання. Воно застосовується майже у всіх галузях виробництва, в тому числі і дизайні. Тому в кожному ЗВО України, які готують спеціалістів в галузі дизайну, здобувачі вищої освіти вивчають дисципліну «Основи 3d-моделювання» або інші за назвою дисципліни, які пов'язані з цим напрямком. Не є винятком і ПВНЗ «Український гуманітарний інститут», розташований у м. Бучі, в якому на кафедрі дизайну ведеться підготовка фахівців з графічного дизайнерів за спеціальністю 022 «Графічний дизайн».

Відкриття спеціальності в інституті потребувало від викладацького складу розробки власних теоретичних і методичних розробок для втілення і забезпечення навчального процесу, цим і обумовлюється тема роботи «Методика створення 3d-моделі зірки в програмі 3ds Max».

**Метою** дослідження є розробка методики створення 3d-моделі зірки в програмі 3ds Max.

Для досягнення поставленої мети дослідження в роботі ставилися такі **завдання**:

- визначити методи моделювання об'ємних зображень в 3ds Max;
- запропонувати методику створення 3d-моделі зірки в програмі 3ds Max.

**Огляд джерел.** В теперішній час при створенні об'ємних об'єктів в 3ds Max отримали широке розповсюдження сплайнові та полігональні методи моделювання. Цьому питанню присвятили свої дослідження багато науковців. Так, наприклад, автори А. П. Бойко, О. В. Дворник в своєму дослідженні представили теоретичні основи сплайнового та полігонального моделювання [1]. Науковець І.Б.Аббасов визначив аспекти створення тривимірних об'єктів методом лофтингу [2]. Також дослідники Н.Лотошинська, І. В. Ізонін провели аналіз методик у створенні 3D-моделей у програмі 3DS MAX [3].

Попередній огляд літературних джерел за обраною темою показав, що в наявних наукових дослідженнях значна увага приділяється теоретичним основам 3d-моделювання, але не виділяється методика практичної реалізації такого моделювання, що, на наш погляд, є недопустимим і потребує подальших досліджень та розробки методики вирішення стандартних завдань моделювання.

#### **Результати досліджень.**

На кафедрі дизайну ПВНЗ «УГІ» була розроблена методика створення 3d-моделі зірки в програмі 3ds Max, яка полягає в наступному:

1. Встановити одиниці вимірювання мм.
2. В підгрупі **Shapes** інструментом **Star** створити сплайн п'ятикутної зірки та інструментом **Line** – шлях моделювання (рис. 1, а). Методом лофтингу [4, 5] створити 3d-модель зірки (рис. 1, б). У модель додати ще два перерізи (рис. 1, в).

Способи змінення форми зірки.

Спосіб 1: Зовнішній та внутрішній радіуси верхнього та нижнього перерізів 3d-моделі зменшити до нуля (рис. 1, г).

Спосіб 2: Зовнішній та внутрішній радіуси верхнього та нижнього перерізів 3d-моделі зменшити на декілька міліметрів (рис. 1, д).

Спосіб 3: Додати в модель ще декілька перерізів та, міняючи їхні радіуси, створити модель зірки.

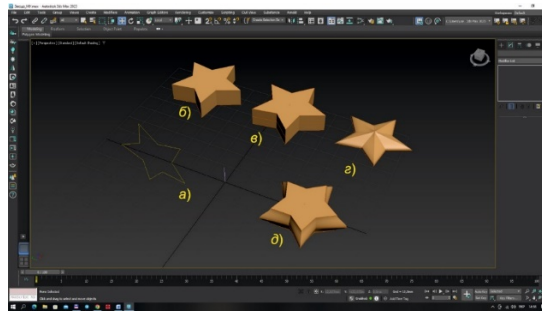


Рис. 1. Створення 3d-моделі зірки методом «Лофтіngu»: а – створення сплайн п'ятикутної зірки інструментом Star; б – створення 3d-моделі зірки методом лофтіngu; в – створення перерізу; г – зменшити до нуля зовнішнього та внутрішнього радіусу; д – зменшення на декілька міліметрів радіуси

3. Згладити грані за допомогою модифікаторів: **TurboSmooth** або **Relax** (у вкладці **Modifier List**) або виконати згладжування після конвертації моделі в **Editable Poly** та використання команди **Use NURMS Subdivision** [5] (рис. 2) у вкладці **Subdivision Surface** розділу **Modify** (не ставити більше 3 ітерацій).

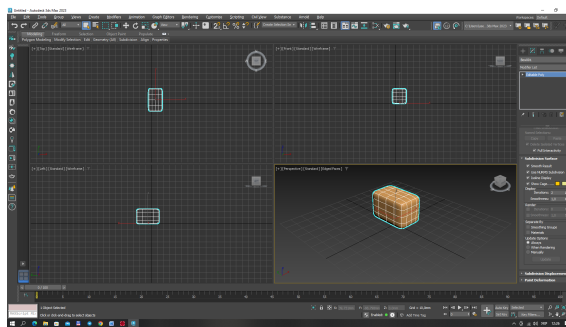


Рис. 2. Згладжування граней за допомогою команди **Use NURMS Subdivision**

Як видно з рис. 2, сітка боксу залишилася незмінною. Якщо утворений бокс знов перетворити в **Editable Poly**, то з'явиться нова, скорегована сітка (рис. 3).

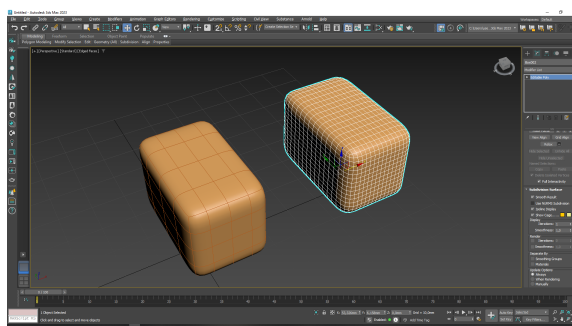


Рис. 3. Застосування команди **Editable Poly** до згладженого боксу

4. Згладжування полігонів за допомогою команди **MSmooth**, у вкладці **Edit Geometry** розділу **Modify** (рис.4). Після включення команди **MSmooth** на екрані з'являється панель управління згладжуванням об'єкту (рис. 4). Натискаючи знак «+», можливо збільшувати ефект згладжування.

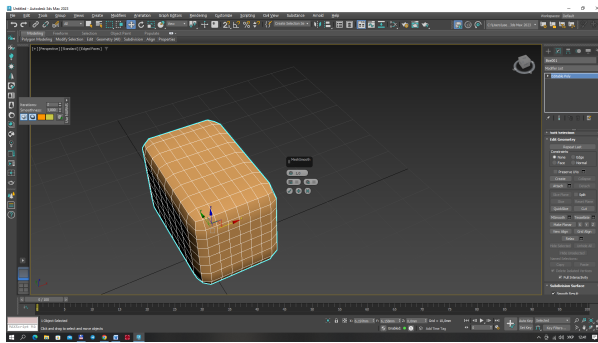


Рис. 4. Згладжування граней за допомогою команди **msmooth**

На рис. 5 наданий приклад застосування різних способів згладжування до моделі зірки.

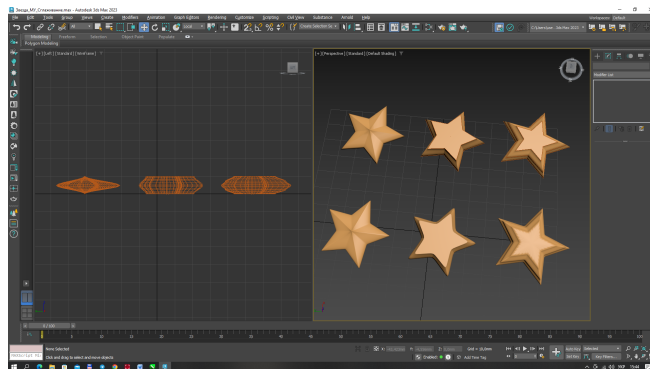


Рис. 5. Застосування команд згладжування до 3d-моделі зірки: **а** – до згладжування; **б** – після згладжування

#### 5. Застосування матеріалів.

Після створення моделі зірки застосувати до неї стандартні матеріали. Для цього натиснути на клавіатурі клавішу «**M**» із стандартного списку **Preset**s, в підгрупі **Metals** вибрати метал *поліроване золото/ Polished Gold* і застосувати його до створеної моделі (рис. 6).

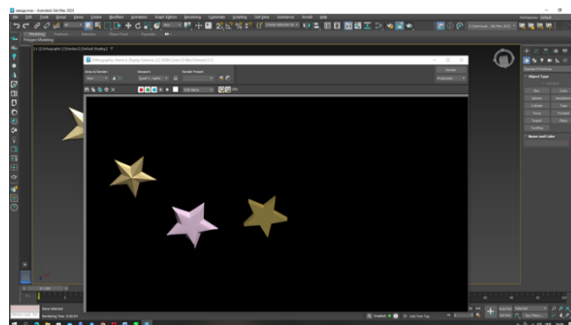

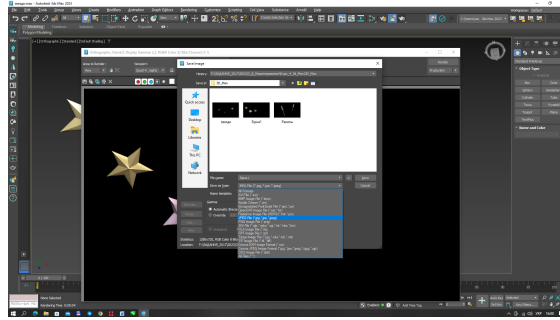


Рис. 6. Застосування матеріалів до створеної моделі

У розділі **Basic Parameters**, вкладки «Матеріали», командами **Glossiness/Глянцевість** та **Roughness/Шорсткість** можливо регулювати вказані характеристики. За допомогою команди **Rendered Frame Window** , в панелі властивостей, створити рендер (рис. 7).



**Рис. 7. Створення та зберігання рендеру 3d-моделі в растровому форматі**

Кінцевий варіант 3d-моделі зірки представлений в растровому форматі (рис. 8).



**Рис. 8. Растровий формат 3d-моделі зірки (jpg)**

**Висновки.** За результатами проведених досліджень була представлена розробка методики створення 3d-моделі зірки в програмі 3ds Max, яка базується на методі моделювання «лофтігом». У методиці виділяються три способи зміни форми 3d-моделі зірки:

1. Зменшенням до нуля зовнішнього та внутрішнього радіусів верхнього та нижнього перерізів 3d-моделі.
2. Зменшенням на декілька міліметрів зовнішнього та внутрішнього радіусів верхнього та нижнього перерізів 3d-моделі.
3. Додаванням в модель ще декількох перерізів та зміною їх радіусів.

У методиці також розглядаються питання згладжування граней і полігонів моделі за допомогою різних модифікаторів та вивчаються способи застосування матеріалів.

В цілому, проведені дослідження та розробки дозволяють покращити навчально-методичне забезпечення навчального процесу при викладанні дисципліни «Основи 3d-моделювання» для здобувачів вищої освіти спеціальності 022 «Дизайн», спеціалізації «Графічний дизайн» Українського гуманітарного інституту.

#### **Список використаних джерел:**

1. Бойко А. П. Комп'ютерне проектування в середовищі 3Ds Max: навчальний посібник / А. П. Бойко, О. В. Дворник. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. – 140 с.
2. Аббасов І. Б. Основи тримірного моделювання в 3DS MAX 2018 / І. Б. Аббасов. – [Б. м.] : ДМК Прес, 2017. – 642 с.

3. Лотошинська Н. Д. Технології 3D-моделювання в програмному середовищі 3DS MAX з дисципліни 3D-графіка / Н. Д. Лотошинська, І. В. Ізонін. – Львів : 2020, 216.

4. Види 3D моделювання: Полігональне, Сплайнове і NURBS моделювання [Електронний ресурс] // KOLORO. – Режим доступу: <https://koloro.ua/ua/blog/3d-tekhnologii/vidy-3d-modelirovaniya-poligonalnoe-splajnovoe-i-nurbs-modelirovanie.html> (дата звернення: 08.04.2024). – Назва з екрана.

5. Use NURMS Panel [Electronic resource] // Autodesk. – Mode of access: <https://help.autodesk.com/view/3DSMAX/2024/ENU/?guid=GUID-04D678A8-5445-486C-A675-6A3D98D82167> (date of access: 03.04.2024). – Title from screen.

**ВАСИЛЕНКО І. І.**

*викладачка кафедри германської філології  
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»*

### **БІЛЬШЕ, НІЖ ПРОСТО ВИКЛАДАЧ: ЯКОСТІ ПЕДАГОГА ДЛЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ**

**Актуальність дослідження.** Стрімкий розвиток інформаційних технологій в усіх сферах сучасного суспільства зумовлює необхідність докорінної модернізації вищої освіти на основі активного використання інноваційних комп'ютерних технологій. Одним з найбільш перспективних шляхів вирішення цієї проблеми є впровадження змішаного навчання. Теоретичні дослідження й практичні розвідки стосовно змішаної форми навчання є надзвичайно актуальними, про що свідчать статистичні дані Google Trends. Зацікавленість темою «змішане навчання» різко піднялася в серпні, перед початком 2020–2021 навчального року, і продовжує залишатися на досить високому рівні.

Останні декілька років заклади вищої освіти України все частіше застосовують змішане навчання, що впливає як на студентів, так і на різні інституційні системи та структури, а також на ставлення та педагогічні переконання викладачів. Хоча визначень поняття змішане навчання є багато, педагогічну концепцію цієї форми навчання можна описати як свідоме поєднання онлайн і аудиторного навчання, що дозволяє викладачу забезпечити більш індивідуалізоване навчання через часткову самоосвіту.

В умовах сьогодення змішане навчання стає все більш поширеною моделлю освіти, що призводить до трансформації ролі викладача з джерела знань на інструктора та наставника. Ця зміна не означає, що викладачі відіграють пасивну або менш важливу роль у навчанні студентів. Зовсім навпаки – завдяки змішаному навчанню викладачі можуть мати ще більший вплив на навчання студентів.

**Метою** дослідження є визначення і аналіз якостей викладача, що сприяють ефективному впровадженню змішаного навчання у закладах вищої освіти.

**Огляд джерел.** Роль і позиція викладача в процесі впровадження змішаного навчання також привертає увагу дослідників. Серед зарубіжних вчених варто згадати Bruggeman, B. Cory, A M. Horn, J. Tondeur, K. Struyven, а серед українських – К. Бугайчук, В. Кухаренко, В. Мізюк, Г. Ткачук, О. Цюняк.

**Результати дослідження.** В будь-якому процесі освітніх змін викладач має значний вплив. Шлях викладача до впровадження змішаного навчання вимагає більше, ніж простого набуття нових навичок або зміни педагогічних ролей. Наприклад, важливе значення має зміна його поглядів на технології та педагогіку. При впровадженні змішаного навчання викладачі стикаються з кількома проблемами, включаючи набуття нових педагогічних і технологічних навичок, зміну педагогічних обов'язків або управління ризиками, пов'язаними з проведенням курсів у змішаному форматі. Кожна з цих змінних впливає на вибір і дії викладачів, у тому числі на впровадження і розробку власних курсів у змішаному форматі. З одного боку, є багато викладачів, які приймають ідею змішаного навчання й ефективно переробляють свої курси. З іншого боку, брак часу або збільшення обсягу викладання заважають багатьом його впроваджувати. Для того, щоб методологія змішаного навчання міцно вкорінилася у вищій освіті, необхідно ретельно вивчити якості і характеристики викладачів, які впливають на процес впровадження змішаного навчання.

Так, К. Бугайчук наголошує на тому, що викладач «в рамках змішаного навчання має виступити розробником педагогічного сценарію проведення онлайн заходів, проводити віддалені консультації та надавати допомогу аудиторії» [3, с. 14]. На підтвердження цієї думки О. Цюняк стверджує: «На противагу традиційному навчанню, де викладач виступає транслятором знань, змішане навчання передбачає зміну ролі викладача та залучення студентів до самостійного отримання, створення і поширення знань. Викладач виконує роль помічника (часто вживається термін «фасилітатор» з англ. «facilitate» – сприяти, полегшувати), і його компетенція зводиться до полегшення процесу навчання здобувачів вищої освіти, створення відповідних умов для цього, заохочення та стимулювання навчальної діяльності, роз'яснення та допомоги у розв'язанні складних дидактичних завдань» [4, с. 234].

На переконання Armes Cory замість того, щоб виконувати традиційні функції обміну контентом і перевірки робіт, викладачі в моделі змішаного навчання повинні виконувати інші функції та бути:

- готовими вчитися: оцінювати, аналізувати, узагальнювати інформацію та використовувати її як невід'ємну частину процесу планування для кожного окремого студента та групи студентів;

- відкритими для нових стратегій навчання: мати широкий спектр знань, щоб викладати кілька предметів та диференціювати навчання на основі потреб студентів;

- лідерами: показувати студентам, як знаходити інформацію та відповіді (або ставити правильні запитання); вміти керувати навчальною діяльністю на основі проєктів; мати стратегії, які допоможуть студентам не відволікатися від виконання завдань, бути зацікавленими та мотивованими.

Викладач змішаного навчання допомагає студентам вийти за рамки простого «зазубрювання» відповідей, навчитися застосовувати матеріал у нових ситуаціях. Так само, як викладач повинен інтерпретувати та аналізувати інформацію, студенти повинні навчитися міркувати, інтегрувати інформацію та демонструвати знання на практиці [1].

Проаналізувавши дослідження таких зарубіжних вчених, як Bruggeman, Tondeur та Struyven, наведемо 7 якостей викладача, які, на їхню думку, сприяють впровадженню змішаного навчання у вищій освіті:

1. Викладання та освіта в центрі. Переконавання викладачів у важливості освіти і викладання у вищій школі значною мірою сприяє прийняттю змішаного навчання.

2. Педагогічні переконання, орієнтовані на студента в центрі уваги.

3. Усвідомлення необхідності змін. Процес упровадження змішаного навчання розпочинається з педагогічного усвідомлення. Зміни зумовлені, головним чином, визнанням викладачами педагогічних вимог до змішаного навчання, орієнтованих на студента, таких як підвищення залученості студентів у великих групах, водночас вирішуючи складні теми, з якими стикається багато студентів.

4. Наважитися експериментувати (і зазнавати невдачі). Впровадження змішаного навчання беззаперечно пов'язане з педагогічним використанням технологій. Експериментування з новими технологіями в рамках освітнього процесу також передбачає боротьбу з невдачами та перфекціонізмом. Важливо мати здорову цікавість до нового, але не лякатися, якщо експерименти не вдаються або студенти скаржаться.

5. Відкритість до обговорення потреб та проблем з колегами.

6. Здатність до критичної саморефлексії.

7. Здатність інтегрувати інструменти ІКТ в освітній процес [2].

Щодо останньої якості варто зауважити, що розвитку цифрової компетентності викладача у сучасному освітньому просторі надається важливого значення. Міністерство цифрової трансформації України у співпраці з Міністерством освіти і науки України запустили національний тест з цифрової грамотності «Цифрограм для вчителів», який допоможе всім освітянам оцінити свій рівень цифрової грамотності та вдосконалити свої цифрові навички.

**Висновки.** У системі змішаного навчання роль викладача змінюється. Викладач стає не просто джерелом знань, а фасилітатором, який організовує

процес навчання, направляє, допомагає та консультує студентів. Це дає можливість викладачу приділяти більше уваги індивідуальним потребам студентів, використовувати більш різноманітні методи навчання та досягати високих результатів. Проаналізувавши думки українських і зарубіжних учених, доходимо до наступного висновку: якщо викладач усвідомлює необхідність змін, відкритий до нового, вміло інтегрує онлайн-інструменти в освітній процес, готовий вчитися і експериментувати, то змішане навчання буде успішно впроваджуватись у закладах вищої освіти.

#### **Список використаних джерел:**

1. Armes C. The Role of the Teacher in Blended Learning: Data, Management, and Student Support [Електронний ресурс] / Armes Cory. – Режим доступу: <http://34.211.105.222/blog/role-teacher-blended-learning-data-management-student-support> – Title from screen.
2. Experts speaking: Crucial teacher attributes for implementing blended learning in higher education [Electronic resource] / B. Bruggeman [et al.] // The Internet and Higher Education. – 2021. – No. 48. – Mode of access: <https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2020.100772>. – Title from screen.
3. Бугайчук К. Л. Змішане навчання: теоретичний аналіз та стратегія впровадження в освітній процес вищих навчальних закладів / К. Л. Бугайчук // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2016. – Т. 54, № 4. – С. 1–18.
4. Цюняк О. П. Змішане навчання як інноваційна форма організації освітнього процесу у закладах вищої освіти / О. П. Цюняк, Г. Розлуцька // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». – 2021. – № 2 (49). – С. 232–235.

**ВАСИЛЕНКО О. О.**

*аспірант Інституту кібернетики  
Національної академії наук України*

### **СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ БІБЛІОГРАФІЧНИХ ЗАПИСІВ**

**Актуальність дослідження.** Сучасні автоматизовані бібліотечні інформаційні системи мають можливості запозичення бібліографічних записів з інших бібліотек. Хоча раніше про більшість книг інформацію слід було додавати вручну, однак з поширенням книг, написаних європейськими мовами, стає все більше можливостей для імпорту готових записів. Однак, оскільки правила, за якими складаються бібліографічні описи в різних регіонах є різними, актуальним є дослідження правил каталогізації, що дозволяють створити бібліографічні записи як українською, так і англійською мовами.

**Метою** дослідження є порівняльний аналіз семантичних особливостей англійських та українських бібліографічних записів

**Огляд джерел.** Джерелом дослідження є стандарти, що регулюють складання бібліографічних записів англійською та українською мовами, такі як ДСТУ ГОСТ 7.1, ДСТУ ГОСТ 7.80, ISBD, AACR2, RDA та відповідні правила мови.

В Україні правила каталогізації складаються з декількох стандартів:

1. ДСТУ ГОСТ 7.1 — основний стандарт для бібліографічних описів.
  2. ДСТУ ГОСТ 7.80 - регламентує формування заголовків записів.
  3. ДСТУ 6095, 7093, 3582 - стандарти скорочень слів в бібліографії.
- ISBD - міжнародний стандарт бібліографічного опису, більш деталізований ніж ГОСТ 7.1, охоплює сучасні ресурси. Важливий для машиночитних форматів представлення бібліографічних записів.

Для англомовних бібліотек до 2010 року використовувались AACR2, Пізніше ці правила було замінено на RDA, що є новітніми правилами каталогізації, орієнтованими на цифрові ресурси та концептуальні моделі.

Усі правила каталогізації вказують на необхідність врахування сучасних орфографічних правил мови опису. Правопис української мови регулює Українська нацкомісія, остання редакція прийнята 2019 року. Англійський правопис менш формалізований, кодифікується словниками та керівництвами стилю для різних сфер. Керівництва відрізняються правилами оформлення бібліографічних посилань.

Порівняльний аналіз виявив як подібності, так і відмінності у пунктуаційних особливостях англійських та українських бібліографічних записів. Зокрема, правила щодо скорочень слів, використання реєстру символів та застосування правил пунктуації мають певні розбіжності між стандартами різних мов.

**Скорочення слів.** З різних причин люди тяжіють до використання скорочень задля економії часу і ресурсів при передачі інформації (як обчислювальних, так і ресурсів людської свідомості). Водночас при використанні скорочень можливе ускладнення розуміння інформації з огляду збільшення можливої двозначності та неправильної інтерпретації, що в той же час збільшує використання ресурсів. Для підтримання балансу рекомендується використання стандартизованого переліку скорочень, що збереже переваги та зменшить недоліки використання скорочень. А стандартизація в свою чергу дозволить спростити обмін інформацією між різними системами і її обробку.

ISBD не дозволяє використання скорочень в області заголовка та відомостей про відповідальність. Якщо в джерелі вже є скорочення в заголовку, їх можна подати як є, або розшифрувати. Пропуск слів, як скорочення довжини речень не рекомендується. В 15 елементах бібліографічного опису можливо використовувати стандартні скорочення, однак загалом не конкретизовано які саме. Рекомендується використовувати міжнародні або національні стандарти для формування скорочень. В додатку D надається перелік 23-х рекомендованих скорочень, але вони не є

обов'язковими для англomовних записів. В цілому, для більшості скорочення допускаються як можливість, а не обов'язок, завдяки чому ISBD сумісний з іншими правилами каталогізації.

ГОСТ 7.1 посилається на стандарти скорочень, де описані як правила скорочення слів, так і наданий перелік стандартних скорочень. Скорочення в більшості випадків дозволяється застосовувати для забезпечення компактності бібліографічного опису, але не тоді, коли це може спотворити або зробити незрозумілим зміст. Крім того не можна скорочувати назви в будь-якій області опису, одне слово в відомостях, що відносяться до назви, та загальне позначення матеріалу, за винятком аналітичного опису. В аналітичному бібліографічному записі згідно ГОСТ 7.1 скорочення слів в деяких елементах є обов'язковим.

Хоча в правилах ГОСТ 7.1 безпосередньо не вказаний обов'язок скорочувати слово «сторінки» чи «видання», однак це мається на увазі, оскільки в жодному з прикладів ці слова не написані повністю — всюди використовується скорочена версія.

ГОСТ 7.80 аналогічно до ГОСТ 7.1 вказує скорочення як можливість (і посилається на стандарти скорочень), однак крім того вказує необхідність скорочення назви частини Біблії (до прикладу, Н.З.)

AACR2 надає можливість скорочувати більшість елементів. В додатках перелічені як правила скорочення, так і таблиці стандартизованих скорочень для 29 мов. Деякі скорочення приписані: скорочення назв регіонів/штатів після назви міста при вказівці місця видання; скорочення одиниць вимірювання розмірів (см, мм). Одиниці вимірювання розглядаються як скорочення, а не як символи, і завершуються крапкою. В пагінації слово page завжди подається в скороченому вигляді як «р.», хоча в правилах це і не подано як обов'язок.

RDA віддає перевагу використанню повних термінів для кращого розуміння і доступності бібліографічних даних, і майже не використовує скорочення. Це робить його особливим з поміж інших правил каталогізації. Крапка після одиниць вимірювання розмірів не ставиться, оскільки вони розуміються як символи, що відповідає сучасним мовним правилам.

**Регістр символів** є ще однією з характеристик, що впливає на сприйняття інформації і відрізняє одну мову від іншої. В усіх правилах каталогізації вказані особливі правила використання великої літери в різних областях бібліографічного запису, однак одночасно з тим і вказано, що в інших місцях слід використовувати велику літеру згідно з правилами мови.

З огляду використання реєстру символів, в англійській мові існує два основні стилі написання заголовків: Sentence case — як в реченні, та Title case — як в заголовках, слова з великої літери. Перший варіант, як і в українській мові, з великої літери переважно пише власні назви. В роботі розглянуто як правила Sentence case, так і Title case. Враховуючи велику кількість стилів, що описують правила використання Title case, бібліотекарям

рекомендується вживати або правила AACR2 чи RDA, чи чиказькі правила стилю, на які посилаються відповідні англійські правила каталогізації.

Хоча Title case використовується для заголовків книг, в правилах сказано, що не обов'язково повторювати реєстр символів, як вказано в оригіналі. Натомість, більшість прикладів показує, що в бібліографічному описі назва книги пишеться як в реченні. Найбільш ймовірно це пов'язано з тим, що в бібліографічному записі заголовок записується використовуючи Title case, а всі інші елементи бібліографічного опису по суті є декількома стандартизованими реченнями, які описують книгу.

З розглянутих правил вирізняється лиш RDA наданням можливості використовувати велику літеру як в джерелі, що в більшості випадків, для англійської мови представлені у Title case.

**Правила пунктуації.** Правила каталогізації вказують і приписану пунктуацію, що розділяє окремі елементи бібліографічного опису, так і переважну кількість випадків, коли потрібно використовувати інші види пунктуації. ISBD вказує як приклад спірної ситуації використання коми в заголовках, що включають альтернативну назву. Ставити чи не ставити — залишається на розсуд установи.

За правилами пунктуації між собою більш сумісними є ISBD та RDA, де говориться, що квадратні дужки вказуються для кожного окремого елемента, в той час як дещо застарілі AACR2 і ГОСТ 7.1 дозволяють об'єднувати декілька елементів опису спільними дужками.

Результати дослідження можуть сприяти кращому розумінню семантичних відмінностей між англійськими та українськими бібліографічними записами, що полегшить обмін бібліографічною інформацією та створення зведених каталогів на міжнародному рівні.

Порівняльний аналіз семантичних особливостей може стати основою для вдосконалення існуючих бібліографічних стандартів, гармонізації правил каталогізації та забезпечення сумісності бібліографічних записів різними мовами в епоху глобалізації наукової комунікації.

**Висновки.** Незважаючи на подібності в загальних принципах створення бібліографічних записів, існують семантичні розбіжності між англійськими та українськими стандартами, зумовлені особливостями мовних правил та традицій каталогізації. Отже, це дослідження є важливим кроком у напрямку підвищення якості та ефективності обміну бібліографічними даними між англійськими та українськими ресурсами, що сприятиме кращій інтеграції наукової інформації на міжнародному рівні.

#### **Список використаних джерел:**

1. ДСТУ ГОСТ 7.1–2006. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання. – На заміну ГОСТ 7.1–84 ; чинний від 2008-04-01. – Вид. офіц. – Київ : Держспоживстандарт України, 2006. – 47 с.

2. ДСТУ ГОСТ 7.80. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та

правила складання. – Чинний від 2008-04-01. – Вид. офіц. – Київ : Держспоживстандарт України, 2009.

3. ДСТУ 3582:2013. Інформація та документація. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила. – На заміну ДСТУ 3582–97 ; чинний від 2014-01-01. – Вид. офіц. – Київ : Мінекономрозвитку України, 2014.

4. ДСТУ 6095:2009. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Правила скорочення заголовків і слів у заголовках публікацій. – Чинний від 2009-07-01. – Вид. офіц. – Київ : Держспоживстандарт України, 2009.

5. ДСТУ 7093:2009. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Скорочення слів і словосполук, поданих іноземними європейськими мовами. – На заміну ГОСТ 7.11–78 ; чинний від 2010-04-01. – Вид. офіц. – Київ : Держспоживстандарт України, 2009.

6. ДСТУ 7.1:2006 [Електронний ресурс] // УКРМАРК. – Режим доступу: [https://unimarc.org.ua/wiki/ДСТУ\\_7.1:2006](https://unimarc.org.ua/wiki/ДСТУ_7.1:2006) (дата звернення: 01.04.2024). – Назва з екрана.

**ГАРЦУНОВА Л. І.**

*старший викладач*

*кафедри германської філології,*

*ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»*

## **КОМУНІКАТИВНІ ПРИЙОМИ ВИКЛАДАННЯ ГРАМАТИКИ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ : ВИКОРИСТАННЯ УМОВНО-МОВЛЕННЄВИХ СИТУАЦІЙ**

**Актуальність дослідження.** Вивчення граматики на уроках іноземної мови (ІМ) є одним з найважливіших аспектів навчання ІМ, при цьому зростає проблема ефективності вибраних методів навчання. Одне з постійних питань полягає у тому, чи слід навчати граматичних правил через вправи, чи, можливо, краще дозволити здобувачам освіти інтуїтивно освоювати граматику під час комунікативної діяльності замість того, щоб акцентуватися на виконанні вправ, спрямованих на засвоєння конкретного правила.

Слід зазначити, що розвиток іноземної комунікативної компетенції відбувається у всьому розмаїтті її компонентів (мовного, мовленнєвого, соціокультурного, компенсаторного, навчально-пізнавального), якщо виключити хоча б один з цих компонентів, то не може йтися про повноцінне опанування комунікативною компетенцією ІМ.

Зміст граматичного компонента, що відповідає кожному рівню володіння мовою, докладно представлено в сучасному Державному освітньому стандарті з іноземної мови.

**Метою** праці є дослідження проблеми навчання граматики за допомогою умовно-мовленнєвих ситуацій.

**Огляд джерел.** Підходам і методам викладання граматики присвячено чимало наукових робіт як вітчизняних, так і закордонних методистів, які традиційно виділяють два основних підходи до навчання граматики: експліцитний та імпліцитний. Перший відрізняється поясненням граматичних правил і явищ. Другий, навпаки, характеризується повторенням і завчанням граматично правильних структур без вивчення правил. Експліцитний підхід у навчанні граматики реалізується двома основними методами: індуктивним (учням пропонується фрагмент мовленнєвої/мовної ситуації, аналізуючи який, вони повинні знайти граматичні закономірності й сформулювати граматичне правило) і дедуктивним (спочатку викладач презентує граматичне правило, а потім учні відпрацьовують нові структури за допомогою комунікативних завдань) [4].

Немає сумніву в тому, що індуктивний метод навчання граматики є найціннішим з огляду на когнітивний розвиток здобувачів освіти і формування у них стратегій самоосвіти. Матеріал, що не подається в готовому вигляді, а «добувається» у процесі вивчення й дослідження, краще запам'ятовується. Однак, як свідчить емпіричне дослідження, індуктивний метод, попри свої переваги, вимагає значно більших затрат часу й зусиль з боку викладача. Тому в чинних умовах викладання іноземної мови як в середній загальноосвітній школі, так і у ЗВО, використання лише індуктивного методу не є можливим [6].

У західній науковій літературі можна також зустріти поняття прескриптивна (prescriptive) і дескриптивна (descriptive) граматика [5]. Термін прескриптивна граматика означає суворі правила використання мови. Це ті правила, з яких складаються граматичні довідники. Своєю чергою, дескриптивна граматика – це розмовна граматика, яку носії мови використовують при спілкуванні. Очевидно, що розмовна мова буде тою чи іншою мірою відрізнятися від дескриптивних правил.

**Результати дослідження.** Комунікативні завдання на відпрацювання граматичних правил викликають інтерес здобувачів освіти й заохочують до активної участі в їхньому виконанні. Цікава тема завдання, обговорення тієї чи іншої важливої проблеми або навчальна гра сприяють формуванню внутрішньої мотивації [4].

Розглянемо докладніше умовно-мовленнєві граматично спрямовані вправи, які застосовуються на етапі формування мовних граматичних навичок та наведемо приклади деяких з них.

Залежно від виду й форми мови, можна розрізнити діалогічні й монологічні граматично спрямовані умовно-мовленнєві та мовленнєві усні (класні) і письмові (домашні) ситуативні й контекстні вправи для розвитку підготовленого й непідготовленого мовлення.

Зупинимось насамперед на ситуативних і контекстних граматично спрямованих умовно-мовленнєвих вправах. Принцип ситуативності в навчанні

граматичних форм мови визнається багатьма закордонними і вітчизняними методистами. З одного боку, методисти рекомендують навчання переважно контекстної мови із самого початку вивчення, зовсім ігноруючи особливу роль наочної ситуації в опануванні ІМ. З іншого боку, існує думка, що основну увагу слід приділяти розвитку мови на основі наочності й виключати можливість формування зв'язкової контекстної мови. Практика свідчить про доцільність поєднання обох видів, що допускає переміщення акценту на один з них залежно від етапу навчання, характеру матеріалу та інших факторів: чим абстрактніше граматичний матеріал, тим вище етап навчання, чим старший вік, тим вище місце посідає контекстно-ситуативна мова, при цьому не витісняючи повністю наочно-ситуативної.

Таким чином, можна стверджувати, що в системі вправ на етапі мовленнєвого тренування повинні бути представлені насамперед ситуативні (наочно-ситуативні й контекстно-ситуативні) мовленнєві вправи, співвіднесення яких визначається вищезазначеними факторами. Наведемо декілька прикладів мовленнєвих вправ.

Так, для формування граматичних умінь вживання модальних дієслів у мові, можна використати завдання пошуку оптимального розв'язання реальної проблеми. Ситуація може розіграватися в групі, де один виконує роль людини, якій потрібна допомога у розв'язанні проблеми. Пізніше варіанти порад обговорюються усією групою й обирається найкраща з них. Ще один варіант завдання: уявіть, що ви перебуваєте на безлюдному острові. З представлених предметів ви можете залишити собі ті, яким ви знайдете застосування на острові. Використайте модальні дієслова *can, could, may, might* у своїх варіантах відповідей. Перемагає той (та команда), хто набере найбільшу кількість корисних предметів.

При відпрацюванні структур в *Past Perfect* можна запропонувати придумати яскраві моменти життя (незабуття подорож, отримана травма, величезний успіх і т.ін.) і висловити свої почуття, використовуючи фразу *had never (or always)... before*, а також додати *But afterwards ...* (вживаючи *Past Perfect* й *Past Simple* у порівнянні). Подібні завдання надзвичайно сприяють активізації мовленнєвої діяльності.

Для того, щоб тема «Conditionals» (особливо III й змішаного типу) не здавалася складною і нецікавою, можна запропонувати придумати й записати три приклади речень про те, що радує і про що здобувачі шкодують (*Things I regret / Things I am glad about*). Потім запропонувати подумати й сказати, що було б, якби цього не трапилось, вживаючи *Conditional III, IV (If I hadn't left music school, I would have finished it two years ago. If I hadn't tried to be a better person I wouldn't have so many friends)*. Навчальна діяльність, побудована на використанні особистого досвіду, думок, почуттів та ідей не тільки підсилює увагу і є мотиваційним стимулом, але й сприяє створенню доброзичливої атмосфери на занятті.

Використання ігрових елементів при виконанні будь-яких граматичних завдань також є ефективним інструментом засвоєння нових правил. До

прикладу, рольову гру «Виборча кампанія» можна використати для тренування вживання пасивних конструкцій майбутнього часу й висловлення обіцянок. Кандидат повинен продумати, що пообіцяти виборцям, для того, щоб одержати найбільшу кількість голосів (*A main road will be built; Poor families will receive support; A new factory will be opened*).

**Висновки.** Застосування комунікативних методів у навчанні граматики можна поєднувати з традиційним викладанням на основі нормативних правил, використовуючи при цьому матеріали для говоріння, читання та аудіювання. Комунікативно-орієнтоване навчання граматики сприяє підвищенню мотивації та ефективності навчання, розширює експресивні можливості мови та надає природність у висловлюванні здобувачів освіти у навчальному середовищі.

#### **Список використаних джерел:**

1. Державні стандарти [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti> (дата звернення: 01.04.2024). – Назва з екрана.
2. Abdugarimova A. Deductive and inductive approaches to teaching grammar / A. Abdugarimova // Preceding of international scientific-practical conference on “cognitive research in education”. – 2021. – Vol. 5, no. 1. – P. 372–376.
3. Kornieieva I. Formation of english grammatical competence of future teachers using educational strategies [Electronic resource] / I. Kornieieva // Молодь і ринок. – 2024. – No. 2. – P. 121–125. – Mode of access: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.300097>. – Title from screen.
4. Ніколаєва С. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах / С. Ніколаєва. – Київ : Ленвіт, 2002. – 320 с.
5. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / ред. С. Ю. Ніколаєва. – Київ : Ленвіт, 2003. – 273 с.
6. Складенко Н. Як навчати сьогодні іноземних мов (концепція) / Н. Складенко // Іноземні мови. – 1995. – № 1. – С. 5–9.

**ДУДАРЕЦЬ В. М.**

*кандидат архітектурних наук, доцент,  
професор кафедри графічного дизайну  
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»*

## **ГЕОМЕТРИЧНІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ЛАНДШАФТНОГО ДИЗАЙНУ УКРАЇНИ**

**Актуальність дослідження.** Значущість цього дослідження визначено необхідністю інтеграційних процесів геометрії та ландшафтного дизайну як конструктивної дизайнерської основи загалом у формуванні гармонійного предметно-просторового середовища. Цю проблему неможливо розглядати в відриві від історичних об'єктів та поза контекстом проблеми

геометричної візуалізації в мистецтві загалом та сучасному дизайні зокрема.

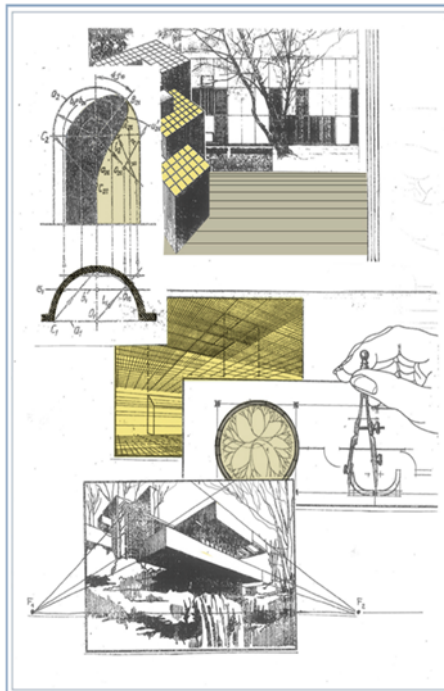
Багато років в провідних виданнях відстежується протиріччя між науково-технічною та гуманітарною сферами діяльності, а в деяких випадках ця боротьба призводить до руйнації двох взаємопов'язаних напрямків. Кожен з них в той чи інший спосіб впливає як на концептуальне вирішення, так і на остаточну реалізацію об'єктів ландшафтного дизайну.

**Метою** дослідження є аналіз геометричних принципів у формуванні сучасного ландшафтного дизайну України.

**Огляд джерел.** У науці існують різні погляди на окреслену проблему, але багато вчених підтримують інтегральне бачення цього процесу. Тому така позиція щодо інтегральних процесів дуже важлива і забезпечує рівновагу між наявними протиріччями.

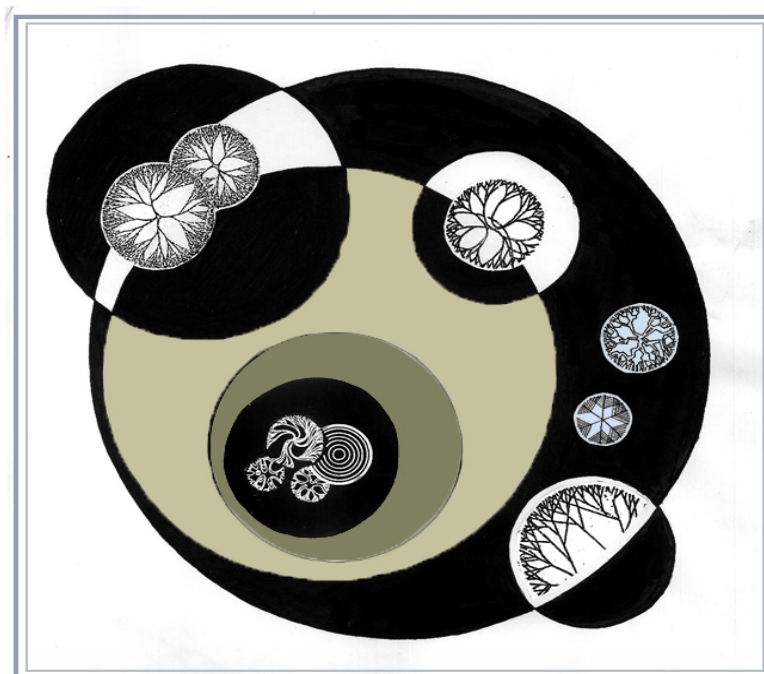
Відомо, що ідеї інтеграції та зближення точних і гуманітарних наук поділяють багато відомих учених, серед яких: М. А.Вотінов, Н.Я.Крижановська, О. В. Смірнова, які в своєму дослідженні представили закономірності формування ландшафтного дизайну [1]. Також науковець О. Я. Боднар визначив проблему взаємозв'язку геометричних просторових уявлень у мистецтвознавстві [2]. Дослідник М.І.Ладнюк представив аналіз процесу формування ландшафтного дизайну в репрезентативних прибудинкових територіях історичних місць [3]. Автори В. Л.Глибовець, А. В. Костюк у своїй статті розкрили роль ландшафтного дизайну в розвитку сучасного міста на прикладі міста Київ [4].

**Результати дослідження.** Можна помилитися, стверджуючи, що проблема взаємозв'язку технічного і мистецького напрямків домінує на рівні загальнонаукового пізнання. Саме тут зливаються два протилежні процеси: науково-технічного та художнього, які одночасно отримали дві різні системи мислення, що стало природним лейтмотивом теорії та практики дизайну. Тому дизайн загалом (і ландшафтний дизайн зокрема) стає найефективнішою ділянкою реалізації таких інтеграційних процесів. Тому головною ідеєю, з якою пов'язаний активний розвиток інтеграційних процесів, є факт продовження в дизайні процесів художнього формоутворення, що, зрештою, і відображає принципи геометрії (рис. 1).



**Рис. 1. Принципи геометрії в процесах формоутворення ландшафтного дизайну**

До таких принципів слід віднести принцип теорії пропорцій, яка поділяє принципи універсальності знань. На противагу згаданого, основу вчення про пропорції на сьогодні втрачено (рис. 2).



**Рис. 2. Використання принципів пропорцій в проектуванні ландшафтного дизайну**

Як було зазначено, цікаві рішення для вдосконалення принципів академічного рисунку можна окреслити саме виконанням проєкційних креслень та моделі ландшафтного об'єкта. Таким чином виникає логічна

система, в основі якої визначена струнка послідовність ведення проектного рисунка. Тобто, при виконанні проектного рисунка слід враховувати такий досить важливий фактор, як авторське право вибору будь-яких пропозицій в пошуках різноманітних прийомів щодо матеріалізації ландшафтно-проектного задуму.

Продовжуючи проблему рисунка та графічного ескізу, який історично передував в мистецтві, а надалі - в ландшафтній графіці, слід коротко зупинитися на лінійно-конструктивних рисунках та кресленнях. Такі рисунки стають підпорядковані певним відповідностям технічної, архітектурної чи природно-тектонічної форми.

На сьогодні ландшафтна графіка визначила систему комбінованих та ефективних принципів сучасних ландшафтних зображень, серед яких слід виділити такі: зображення, що виконані в різних техніках і манері, деталізація форми об'єкта, послідовні розрізи об'єкта, зображення форми об'єкта, кінетичний характер зображення. Сучасні засоби графічного зображення є частиною загального процесу ландшафтного проектування, що постійно змінюється з розвитком проєктно-художньої культури .

**Візуальність та інформативність природної форми** є наступним **принципом**, що залежить від композиційної відкритості чи закритості її структури, складності та конструктивних особливостей. Візуальна інформативність включає такі складові, як образна характеристика та художньо-декоративні якості.

Дуже важливим є **принцип модульно-комбінаторної формалізації**.

У наявній практиці графічного формоутворення налічують кілька способів формалізації, серед яких головними є лінійна та модульно-комбінаторна.

Такі проєкції формалізованого зображення найкраще формують композицію природного чи іншого характеру. Таким чином, вписуючи в складні природні моделі прості геометричні форми, шляхом послідовної формалізації (куби, циліндри, кулі, конуси тощо), ландшафтний дизайнер досягає логічності і візуальної зрозумілості таких перетворень, до яких відносять:

- співвідношення цілого і другорядного в форматі природних елементів;
- поєднання криволінійних природних елементів за рахунок графічної формалізації ;
- підсилення художньо-образної визначеності природного об'єкта за рахунок зміни конфігурації окремих його частин.

Представлені принципи лінійної формалізації природних об'єктів в процесі формування не завжди дозволяють до кінця отримати оптимальний результат. Причиною цього є значна кількість факторів, які впливають на процес природної графічної формалізації, серед яких: зміна форми в процесі природної динаміки об'єктів ландшафтного дизайну; наявність

великої кількості різноманітних природних елементів об'єктів ландшафтного дизайну природного й органічного характеру.

**Висновки.** Розглядаючи розвиток сучасного ландшафтного дизайну України, можна впевнено стверджувати, що геометрія як наука є міцним каркасом ландшафтного середовища.

Дослідженням визначені геометричні принципи формування ландшафтного дизайну, що були покладені в основу при побудові ландшафтних композицій, де головною проблемою стає взаємозв'язок між геометрією і мистецтвом.

Усі наявні підходи до цього питання є занадто спеціалізованими на інших проблемах, не дизайнерського спрямування, а більше архітектурного чи технічного.

#### **Список використаної літератури:**

1. Крижановська Н. Я. Основи ландшафтно-архітектурного дизайну : підручник / Н. Я. Крижановська, М. А. Вотінов, О. В. Смірнова. – Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекет., 2018. – 348 с.

2. Боднар О. Я. Проблема взаємозв'язку геометричних просторових уявлень в мистецтвознавстві : автореф. дис. ... д-ра мистецтвознавства / Боднар О. Я. – Львів, 1994. – 47 с.

3. Ладнюк М. Ландшафтний дизайн репрезентативних прибудинкових територій історичного міста / М. Ладнюк // Архітектурний вісник КНУБА. – 2018. – № 36. – С. 326–334.

4. Глибовець В. Л. Роль ландшафтного дизайну у розвитку сучасного міста ( на прикладі міста Києва) / В. Л. Глибовець, А. В. Костюк // Економічна та соціальна географія. – 2013. – № 2 (67). – С. 223–232.

**ЄВДОКИМОВА Л. В.**

*викладач кафедри германської філології  
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»*

### **КАЗКА ЯК ЗАСІБ БОРОТЬБИ З ПРОЯВОМ КОРУПЦІЇ**

**Актуальність** теми зумовлена тим фактом, що такий феномен як корупція набув широкого розповсюдження, і сучасне суспільство ставиться до нього досить толерантно. Впродовж останніх років було розроблено досить багато засобів для подолання механізму корумпованих явищ. Було створено навіть окрему галузь науки, що вивчає основні або ключові аспекти корупції (види, норми, причини). До ефективних методів боротьби відносять: розпуск органів влади, посилення законів та їх виконання [3]. Але незважаючи на досить відчутну ефективність цих методів, проблему корупції важко вирішити раз і назавжди. Ймовірно, це відбувається тому, що відсутня більш жорстка позиція щодо вирішення цієї проблеми.

Крім того, багато людей сприймає цей феномен як цілком звичне явище нашого життя. І навіть якщо вони не задоволені цим, все одно не виступають

проти нього. Такі погляди передаються із покоління в покоління. З цього приводу виникає риторичне питання: чи є у нас можливість щось змінити?

**Результати дослідження.** Можливо, слід додати до вже відомих засобів боротьби з корупцією ще один, спрямований на виховний аспект формування свідомості людини. Педагогіка може стати додатковим чинником створення у людини громадської позиції щодо ставлення до корупції [1]. Незмінним засобом виховання у педагогіці була і залишається література, мета якої не тільки розважати, але й виховувати. Велика кількість жанрів у літературі повністю відповідають цієї меті. Однак особливо хотілось би відмітити такий жанр літератури, що сьогодні набуває популярності не тільки серед читачів молодшого віку, але і серед дорослих. Мається на увазі жанр казки. А психологія навіть запропонувала такий новий науковий термін як «казка-терапія». Оскільки, з точки зору цієї науки, «притчі, міфи, казки — це чудовий інструмент, щоб працювати з без свідомим». Український енциклопедичний словник визначає цей термін як «повчання на прикладі».

Казка-притча — художній текст, який за допомогою казкового сюжету передає ідею повчального характеру. Казки містять символічні образи та філософське розуміння добра та зла [4].

Притчі, міфи, казки — це яскраві словесні образи, що допомагають нам у сприйнятті наданої інформації і мають велику дидактичну цінність. Вони закріплюють у свідомості людей моральні цінності, норми поведінки тощо. Ці історії завжди пропонували загальне вирішення проблем, конфліктів тощо [2]. Завдяки своєму нестандартному, казковому сюжету такі розповіді більш за все відповідали цій цілі. Казки часто відтворюють алегоричні сюжети з соціально-побутовими проблемами та мають своєрідну систему художніх образів. Головні герої зазвичай уособлюють у собі добро та прекрасне, тоді як інші втілюють зло та потворність. Оповідання, де є мораль (притчі та казки), змушує людину думати та робити висновки. «Притча — це коріння людського розуму, думок, знання, дій, творчості і можливо навіть мови», — вважає Марк Тернер.

Крім того, ці жанри також впливають на наш світогляд і змінюють звичайну уяву людини про життєві принципи на чуттєвому рівні. Яскрава мова, фантастичні образи розвивають нашу уяву, логічне мислення та творчі здібності.

Враховуючи особливості цього жанру, час від часу до нього зверталось багато письменників, щоб виявити кількість та гостроту нагальних проблем. Наприклад, можемо згадати літературну спадщину Оскара Уальда, Чарльза Дікенса, їхні гуманістичні казки, які вчили нас добру та людяності. А в деяких випадках цей жанр також використовували як засіб захисту від жорсткої цензури (як у відомому творі Франсуа Рабле).

Тож можна зазначити, що жанр казки завжди відігравав досить важливу роль у світовій літературі протягом всього процесу розвитку людства, і до сьогодні він лишається актуальним. Більше того, він знаходить нові шляхи свого розвитку в інших сферах.

Тут представлено декілька цитат відомих людей, зміст яких повністю виражає народне ставлення до проблеми корупції.

*«Виділяти гроші на боротьбу з корупцією — це теж саме, що виділяти горілку на боротьбу з пияцтвом».*

*«Коли хтось запитав Еврікрата Анаксандра, чому спартанці не тримають гроші в громадській скарбниці, той відповів: «Щоб не спокушати тих, хто буде її охороняти» («вислови спартанців»)*

*«Як важко займатися вигідною справою, не переслідуючи при цьому власної вигоди!»*

*«Награбоване охороняється законом».*

*«Виберемо із злодіїв найчесніших!»*

Отже, до феномену корупції ставляться ніби дуже негативно, але це явище настільки природне, що здається, якби воно раптово зникло б, то самі люди знову придумали би його і втілили у життя.

Вище було згадано про існування методів боротьби з корупцією. На нашу думку, допоки не буде змінено мислення людей та їхнє ставлення до цієї нагальної проблеми, явище корупції буде панувати у нашому житті і нищити все те, що насправді необхідне для процвітання будь-якої країни. Особлива відповідальність має бути покладена саме на заклади освіти молоді, відповідальність за виховання покоління людей, що вільні від тенет цього згубного явища. На превеликий жаль, сьогодні ми бачимо, що ті згубні паростки проникли і в сферу освітніх закладів. Сферу, що призначена бути на стражі моральних цінностей нашої молоді. Перемога над корупцією у світі можлива лише в тому випадку, якщо кожна людина докладе максимум зусиль, щоб змінити й особисте ставлення до цього явища, а також змогти донести це знання майбутнім поколінням.

**Висновки.** Швидкий темп розвитку цифрових технологій та панування Інтернету вимагають від літератури пошуку нових методів. Людина втрачає здатність зосереджувати свою увагу через надмірний потік інформації. Починає працювати вибірковий метод, тобто людина починає обирати для себе лише те, що їй дійсно цікаво, допоможе відволіктись від проблем і не займає багато часу. Таким чином, літературний жанр казки підходить під ці стандарти якнайкраще, оскільки він у змозі донести головну ідею навіть краще, ніж його «великі брати» — повість або роман. Отже, провівши дослідницьку роботу у вивченні загальної проблеми корупції у суспільстві та визначивши провідну роль казки у житті людини, можемо зробити припущення, що, ймовірно, у подальшому своєму розвитку такий жанр літератури як казка може стати досить потужним засобом боротьби з цим явищем корупції на педагогічному (виховному) та психологічному рівнях.

#### **Список використаних джерел:**

1. Бабенко К. А. Прояви корупції в системі освіти: запобігання та протидія: навч. посіб / К. А. Бабенко. — Київ : Грамота, 2015. — 184 с.

2. Веремчук Ю. В. Притчевість та асоціативність у поетиці п'єси-притчі / Ю. В. Веремчук // Вісник Житомирського педагогічного університету. – 2004. – № 15. – С. 179–188.
3. Гбур З. В. Фактори впливу корупції на економічну безпеку та шляхи їх вирішення / З. В. Гбур // Інвестиції: практика та досвід. – 2017. – № 21. – С. 77–81.
4. Гузь О. О. Жанрова специфіка фольклорної та літературної казки. Різновиди народних казок, їх характерні ознаки / О. О. Гузь // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2015. – № 7-8. – С. 62–76.
5. Гура В. В. Корупція: поняття та види, причини виникнення / В. В. Гура // Економічний аналіз. – 2022. – Т. 32, № 2. – С. 73–81.
6. Данилюк І. В. Казкотерапія як метод психологічного впливу на особистість / І. В. Данилюк, С. В. Зольникова // Psychological Journal. – 2019. – Т. 5, № 6. – С. 161–173.

**ЄРЬОМІНА О. Ю.**

*викладач кафедри педагогіки та психології  
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»*

## **РОЗВИТОК У СТУДЕНТІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ТА НАВИЧОК АДАПТАЦІЇ ДО КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ**

**Актуальність проблеми** обумовлена тим, що розвиток психологічної стійкості у студентів є важливим аспектом їхнього загального благополуччя та успішної адаптації до навчального середовища. Психологічна стійкість допомагає студентам ефективно керувати стресом, який може виникати у зв'язку з великою навантаженістю, вимогами до навчання та воєнними діями, що стали фоном нашого сьогодення. Саме психологічна стійкість дозволяє залишатися концентрованими та продуктивними навіть у складних ситуаціях. Вона сприяє покращенню самопочуття та самовпевненості студентів, допомагає збереженню та покращенню їхнього ментального здоров'я. Студенти вчаться вирішувати проблеми, знаходити альтернативні шляхи досягнення мети та відновлюватися після невдач. Вони відчують себе більш упевненими у своїх здібностях та можливостях досягнення успіху, швидше й легше впораються зі стресом, тривогою та депресією, що може виникати у зв'язку з навчальними та життєвими труднощами. Студенти з високою психологічною стійкістю зазвичай досягають кращих академічних результатів.

**Метою** нашого дослідження є оцінка ефективності різних форм та інтервенцій, спрямованих на розвиток психологічної стійкості, зокрема програми психологічного тренінгу.

**Огляд джерел.** Тема психологічної стійкості сьогодні набуває все більшого значення для людей з різних верств населення та віку, статі та

національної належності. Відомі вчені та дослідники активно працюють над розробкою ефективних тренінгів психологічної стійкості. Деякі з них відомі своїми інноваційними підходами та дослідженнями в цій галузі.

Мартін Селігман, відомий американський психолог, який розробив концепцію позитивної психології, досліджував питання стійкості та розвитку особистості, включаючи роботу над програмою "Penn Resilience Program", спрямованою на розвиток стійкості у дітей та підлітків. Селігман визначив концепцію "гнучкості", що включає в себе здатність людини змінювати свої стратегії та пристосовуватися до нових ситуацій та викликів. Він вважає, що психологічна стійкість не лише полягає у здатності пережити стресові ситуації, а й у здатності розвиватися та зростати під час них. Один з його важливих внесків — це концепція гріту (готовності до праці та навчання), яка описує здатність особистості до наполегливої праці та досягнення цілей, незважаючи на труднощі та розчарування. Ця концепція відіграє важливу роль у розвитку психологічної стійкості та підвищенні витривалості[1].

Керол С. Дук, американська психологиня, відома своїми працями у галузі психологічної гнучкості та психології оптимізму, вивчає психологічні аспекти оптимізму, психологічної гнучкості та резильєнтності, а також розвиває методи та практики для підвищення цих якостей у людей. Вона досліджує, як позитивне мислення та уміння адаптуватися до змін можуть сприяти психічному благополуччю та успіху в різних сферах життя. Запропонована нею концепція "mindset" (мислення), яка визначає наше уявлення про власні здібності та можливості досягти успіху, може стати базою для побудування системного підходу у розвитку психологічної стійкості.

Дук розрізняє два типи мислення: "fixed mindset" (фіксоване мислення) та "growth mindset" (розвивальне мислення). У фіксованому мисленні люди вважають, що їхні здібності та можливості обмежені, тоді як у розвивальному люди вірять у потенціал для особистісного зростання. Автор досліджує вплив цих двох типів мислення на наше життя, від ставлення до викликів і невдач до досягнень у навчанні, роботі та в особистому житті. Один з її важливих внесків — це концепція "росту після травми", яка описує здатність людей знаходити позитивні сторони та розвиватися після негативних досвідів. Ця концепція допомагає розуміти, як люди можуть використовувати стресові ситуації для особистісного зростання та розвитку [2].

**Результати дослідження** оцінки різних програм, спрямованих на розвиток психологічної стійкості у студентів.

На першому етапі дослідження було проведене анкетування близько 25 здобувачів психологічної освіти денної та заочної форми навчання. Вони в різний час з березня 2022 року по березень 2024 року були учасниками онлайн-зустрічей, тренінгів та семінарів з теми розвитку психологічної стійкості або психологічної підтримки. Анкетування проводилося в режимі online за допомогою Google-форм. Посилання на анкету було надіслане в групу в Telegram.

У результаті анкетування було виявлено, що 52% (13 осіб) вважають найбільш ефективною формою підтримки та підвищення психологічної стійкості тренінг з цієї тематики, що відбувається офлайн, 36% (9 осіб) – вважають ефективними тематичні онлайн-зустрічі, 12% (3 особи) – висловились за ефективність семінарів з теми.

Другим етапом дослідження було визначення причин високої та низької ефективності програм, спрямованих на розвиток психологічної стійкості.

Однією з ймовірних причин високої ефективності тренінгів офлайн респондентами названі такі (кожен фактор оцінювався окремо): робота в групі та відчуття не винятковості власних переживань (80%), краще засвоєння нових знань та навичок під час виконання практичних вправ на тренінгу (70%), підтримка, яку отримують учасники один від одного, та нові зв'язки, що стають однією з опор для підтримки психологічної стійкості за межами тренінгу (65%). Також учасники опитування визначили суттєвий недолік такої форми в тому, що вона є менш доступною через складну ситуацію і неможливість дістатися до місця проведення. З цим погодились 45%.

Тому другою за ефективністю формою підтримки психологічної стійкості названа участь у онлайн-зустрічах. Така форма робить доступною групову роботу для більшості охочих. Але недоліком таких зустрічей, на думку опитуваних, є технічні проблеми, зокрема ситуативна відсутність електрики по містах (50%), низька обізнаність у новітніх технологіях певної категорії учасників (40%), велика кількість різних зустрічей в онлайн-форматі – (5%).

Найменш ефективною формою впливу на підтримку психологічної стійкості було визнано тематичні семінари з причини зниження у стресовій ситуації здатності засвоювати нову інформацію (40%), перевантаженість різних груп інформацією (35%), відсутність зворотного зв'язку між учасниками (25%).

Таким чином, **висновкові** результати проведеного дослідження такі:

1. На розвиток психологічної стійкості найефективніше впливає саме групова робота у тренінгах. Її високо оцінили 52% студентів, які брали участь у анкетуванні. Висока оцінка студентами ефективності саме тренінгових форм роботи з підвищення психологічної стійкості спрямовує на розробку та впровадження нових тренінгів психологічної підтримки, які б урахували потреби та особливості студентського сьогодення.

2. Створюючи програму підтримки, слід враховувати, що не всі доступні методи можуть мати високу ефективність в умовах сучасної нестабільності.

#### **Список використаних джерел:**

1. Селігман М. Как научиться оптимизму: измените взгляд на мир и свою жизнь / М. Селігман. – М. : Альпина Паблишер, 2016. – 544 с.
2. Дук Керол С. Налаштуйся на зміни. Нова психологія успіху / С. Дук Керол. – [Б. м.] : Наш Формат, 2022. – 296 с.

**ЗАХАРІНА А. Г.**

*кандидат педагогічних наук, доцент  
доцент кафедри фізичної терапії, ерготерапії  
та фізичного виховання  
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»*

**ЗАХАРІНА Є. А.**

*доктор педагогічних наук, професор  
професор кафедри управління фізичною культурою та спортом  
Національний університет «Запорізька політехніка»*

## **ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

**Актуальність дослідження** обумовлена тим, що на сьогодні спортивний туризм є фундаментальною основою рекреаційного відпочинку, генеруючи близько 10% світових витрат на туризм. Його передбачуваний темп зростання становить 17,5% між 2023 і 2030 роками [4]. Спортивний туризм може сприяти соціальній, економічній та екологічній дії, прискорювати розвиток і може залишити довготривалу позитивну спадщину.

Спорт і туризм переплітаються та доповнюють один одного. Сьогодні спортивний туризм – один із динамічних секторів у туризмі. На сучасному етапі більше туристів цікавляться спортивними активностями під час своїх подорожей, незалежно від того, чи є спорт основною метою поїздки чи ні. Спортивні заходи різного виду та розміру приваблюють туристів як учасників чи глядачів. Організатори намагаються додати до них місцевого колориту, щоб виразити себе і справити позитивні враження. Відповідно до даних Всесвітньої туристичної організації (UNWTO) [3, 4], масштабні спортивні заходи, такі як Олімпійські ігри та Чемпіонати світу, мають потенціал стати каталізатором розвитку туризму, інфраструктури та інших економічних та соціальних переваг, що сприятиме збільшенню туристичного потоку, створенню нових робочих місць та підвищенню міжнародного іміджу країни-господаря. Важливим аспектом є також сталий розвиток, що передбачає збалансоване використання природних ресурсів, збереження культурної спадщини та врахування потреб місцевих громад.

**Метою** нашого дослідження є: 1) аналіз особливостей функціонування спортивного туризму в Україні; 2) дослідження процесу глобалізації у туристській галузі.

**Огляд джерел.** У кінці ХХ - на початку ХХІ століття відбувається зростання глобалізаційних та інтеграційних процесів, що обумовлює швидку еволюцію світу туризму [8, с.10].

Фахівці та науковці стверджують, що спортивний туризм має значний вплив на сталий розвиток, сприяючи економічній стабільності та соціальному благополуччю. Він підтримує фізичне та психічне здоров'я учасників, надає

місцевим жителям можливості для активного способу життя та самореалізації, а також стимулює взаємодію між туристами та громадами, підвищуючи місцеву гордість та задоволення відвідувачів [4, с. 6].

Всесвітня туристична організація (UNWTO) та Каталонська туристична рада (Agència Catalana de Turisme) організували Всесвітній конгрес з туризму в галузі спорту, який відбувся в період з 25 по 26 листопада 2021 року в Льйорет-де-Мар, Каталонія, Іспанія [2].

Відповідно до висновків, опублікованих на офіційному сайті Всесвітнього конгресу з туризму в галузі спорту [4, с. 37], чудові та натхненні можливості для споживачів та мешканців існують тоді, коли спорт і туризм «працюють» разом. Лідерство у спорті та напрямку туризму визнане за його здатність створювати кращий світ завдяки широкому визнанню сили спорту в поєднанні з туризмом. Автори дослідження стверджують, що сталість у трьох аспектах – економічному, соціальному та екологічному – визначає новий порядок денний у розвитку спортивного туризму. Співпраця між усіма учасниками ринку є вирішальною, а взаємозалежність та співпраця, засновані на спільній довірі, важливі для досягнення успіху. Інновації та креативне мислення щодо п'яти вимірів досвіду спортивного туризму – спорту, події, місця проведення, напрямку та моделі управління – ведуть до пошуку гібридних рішень, які задовольняють потреби сучасних туристів [4].

Згідно з висновками Всесвітнього конгресу з туризму в галузі спорту, короткострокові дії у сфері спортивного туризму мають відповідати довгостроковим планам для забезпечення стабільного розвитку сектору, при цьому освіта та дослідження є ключовими для спільного розуміння завдань та інформування прийняття рішень у контексті сталого розвитку [4, с. 37].

На думку авторів [7, с. 8], рекреаційно-туристичні потреби та умови відпочинку в Україні стали зовсім іншими через закрите небо, фокус змістився на автобусні тури з Києва та у більш безпечні регіони України, а також на авіаційні тури з трансфером до Кишинєва або Варшави та вильотом із цих міст. Автори наголошують на важливості збереження туристичної діяльності агентствами з туризму, щоб відновлювати туристичну галузь після закінчення війни [7, с. 8].

Згідно з науковими працями авторів [8, с. 186], центральною ланкою блоку активного туризму виступає спортивний туризм, який має чітко визначену нормативну базу, розроблену класифікацію маршрутів, градацію складності туристських перешкод, розрядні спортивні нормативи [8, с. 186].

**Результати дослідження** особливостей спортивного туризму в умовах глобалізації. Спортивний туризм є одним з найважливіших видів туризму, який ефективно сприяє оживленню туристичного руху як внутрішнього, так і зовнішнього; підвищує рівень національної економіки шляхом приймання та організації великих спортивних заходів та подій як континентальних, так і глобальних. Всесвітня туристична організація оцінює частку внеску індустрії спортивного туризму в загальний світовий туристичний продукт приблизно на рівні 25% [1, с. 3952].

Насамперед, розглянемо особливості функціонування спортивного туризму на державному рівні. Згідно з чинним законодавством України [6], спортивний туризм – неолімпійський вид спорту, в основі якого лежать змагання на маршрутах (туристські спортивні походи), що включають подолання категорійних за труднощами перешкод у природному середовищі (доріг і стежок з різним покриттям та бездоріжжя, переправ, перевалів, вершин, порогів, каньйонів, печер, водних шляхів тощо), та на дистанціях, що прокладені в природному середовищі або в штучних умовах.

Аналізуючи календарний план змагань Федерації спортивного туризму України на 2024 та 2023 роки [9], можна чітко відзначити позитивну динаміку проведення змагань на території нашої держави, незважаючи на військовий конфлікт. Для розвитку спортивного туризму в Україні проводяться змагання різноманітного характеру та рівня складності. Це включає як відкриті чемпіонати та кубки України з пішохідного, водного, гірського, вітрильного та лижного туризму, так і спеціалізовані змагання, такі як ралі рятувальних робіт на воді або змагання зі скандинавської ходьби. Окрім того, проводяться семінари та навчально-тренувальні збори для підвищення кваліфікації суддів та учасників, а також для підготовки до міжнародних змагань. Такий різноманітний спектр змагань сприяє всебічному розвитку спортивного туризму в Україні, залучаючи до активної участі широке коло спортсменів різних вікових категорій та рівнів підготовки.

Таким чином, календар змагань із спортивного туризму включає в себе важливі події, такі як Чемпіонат України з пішохідного туризму, Кубок України з водного туризму, Чемпіонат України з гірського туризму та інші. Змагання проводяться в різних регіонах України, включаючи Київську, Чернігівську, Івано-Франківську, Вінницьку, Львівську, Одеську, Черкаську та інші області, що підтверджує актуальність спортивного туризму [9].

Низка науковців встановили, що характерною особливістю процесу глобалізації у туристській галузі є застосування новітніх інформаційних та телекомунікаційних технологій, які сприяють підвищенню ефективності та вдосконаленню роботи компаній, покращенню обслуговування клієнтів, прискоренню всіх оперативних процедур, створенню нових маркетингових методик та розподільчих каналів [5, с. 58].

Водночас глобалізація ставить перед спортивним туризмом нові виклики, такі як: необхідність забезпечення сталого розвитку, збереження культурної спадщини та дотримання екологічних стандартів. Важливим аспектом є також забезпечення доступності та інклюзивності спортивного туризму для різних соціальних груп. Також глобалізаційні процеси сприяють інтеграції різних культур, обміну досвідом та знаннями між країнами, що позитивно впливає на розвиток спортивного туризму на міжнародному рівні. Це створює можливості для проведення масштабних спортивних заходів, залучення великої кількості учасників та глядачів з різних куточків світу.

Однак, варто зазначити, що екологічні проблеми, пов'язані з розвитком туризму, стають дедалі актуальнішими у контексті глобалізації. Забруднення

навколишнього середовища, що виникає через збільшення викидів від транспортних засобів, готелів та інших туристичних об'єктів, разом з виснаженням природних ресурсів, таких як вода та енергія, стає значною проблемою в регіонах з високою концентрацією туристів.

Таким чином, **ВИСНОВКИ** такі:

1. Попри складні умови військового стану, спостерігається позитивна динаміка розвитку спортивного туризму в Україні. Завдяки ефективній адаптації до нових реалій, підтримці з боку держави та активній участі громадськості, вдається не тільки зберігати, але й розвивати цю галузь. Спортивний туризм продовжує сприяти популяризації здорового способу життя, залученню інвестицій та підвищенню міжнародного іміджу країни. Спортивні змагання та заходи, що проводяться в Україні, об'єднують націю, підтримують патріотичний настрій та демонструють стійкість українського народу перед обличчям викликів.

2. Згідно з висновками Всесвітнього конгресу з туризму в галузі спорту, для забезпечення стабільного розвитку сектору спортивного туризму потрібно, по-перше, щоб короткострокові дії відповідали довгостроковим планам, по-друге, освіта та дослідження були ключовими для спільного розуміння завдань та інформування прийняття рішень у контексті сталого розвитку, що підкреслює необхідність інтеграції принципів сталості у всіх аспектах спортивного туризму та внесення вкладу у соціально-економічний розвиток, збереження навколишнього середовища та підтримку культурної спадщини [2].

3. Недоліки глобалізації в контексті розвитку туризму полягають у виникненні екологічних проблем через забруднення та виснаження природних ресурсів, соціокультурні виклики, а також низку економічних проблем, які включають нерівномірний розвиток туристичної інфраструктури та залежність від туризму.

#### **Список використаних джерел:**

1. Aldulaimi S. Sports Tourism as a Catalyst for Achieving Sustainable Development Goals (SDGs) [Electronic resource] / Saeed Aldulaimi, Marwan Abdeldayem, Mohammed AboKeir // International Journal of Sustainable Development and Planning. – 2023. – Vol. 18. – P. 3947–3954. – Mode of access: <https://doi.org/10.18280/ijstdp.181225>. – Title from screen.

2. World Sports Tourism Congress [Electronic resource]. – [S. l. : s. n.], 2021. – 86 p. – Mode of access: [https://worldsportstourismcongress.org/wp-content/uploads/2022/06/WSTC2021\\_Summary-of-the-proceedings-case-studies-and-the-key-lessons-3.pdf](https://worldsportstourismcongress.org/wp-content/uploads/2022/06/WSTC2021_Summary-of-the-proceedings-case-studies-and-the-key-lessons-3.pdf) (date of access: 01.04.2024). – Title from screen.

3. Sports Tourism [Electronic resource] // UN Tourism. – Mode of access: <https://www.unwto.org/sport-tourism> (date of access: 01.04.2024). – Title from screen.

4. World Tourism Organization. Sport Tourism and the Sustainable Development Goals (SDGs) [Electronic resource] / World Tourism Organization. –

[S. l. : s. n.], 2019. – Mode of access: <https://doi.org/10.18111/9789284419661>. – Title from screen.

5. Джинджоян В. Інноваційні технології в туризмі та гостинності : навч. посіб. / В. Джинджоян, Т. Тесленко, К. Горб. – Київ : Вид-во «Каравела», 2022. – 340 с.

6. Закон України «Про туризм» [Електронний ресурс] // Ligazakon. – 2014. – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/JG39C00A?an=3> (дата звернення: 07.03.2024). – Назва з екрана.

7. Кучеренко В. С. Напрямки і тенденції розвитку рекреації і туризму в Україні на сучасному етапі [Електронний ресурс] / В. С. Кучеренко, М. Г. Бут, С. П. Фокін // Інфраструктура ринку: електронний науково-практичний журнал. – 2023. – № 72. – С. 192–198. – Режим доступу: <http://www.market-infr.od.ua/uk/72-2023> (дата звернення: 05.03.2024). – Назва з екрана.

8. Методологія туризмознавства : географічні аспекти / ред. І. Дудника. – монографія : [б. в.], 2023. – 374 с.

9. Календарний план змагань ФСТУ [Електронний ресурс] // Федерація спортивного туризму в Україні. – Режим доступу: <https://www.fstu.com.ua/calendar/> (дата звернення: 05.03.2024). – Назва з екрана.

**ІВОНЧАК Н. Д.**

*викладач кафедри германської філології  
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»*

## **ТЕРАПЕВТИЧНИЙ ЩОДЕННИК ЯК СПОСІБ ЛІТЕРАТУРНОГО САМОПРОЄКТУВАННЯ У ВОЄННИЙ ЧАС**

**Актуальність дослідження** обумовлена тим, що в останні роки вітчизняне книговидання стало стрімко збагачуватися творами, присвяченими темі воєнних дій. У рамках проєкту «Книги про війну» дослідниця військової літератури Ганна Скорина уклала список, що містить понад 400 позицій: поезія, художня проза, есеїстика, щоденники, документально-історичні дослідження, книги для дітей і комікси. Ці твори написані військовими, волонтерами, переселенцями, письменниками, журналістами – усіма, кого зачепила війна і дала поштовх не мовчати, а писати про свій біль.

Окрему групу таких творів становлять щоденники, вже видані або опубліковані лише у Мережі, – це сторінки із записами, розповідями, розділами майбутніх книг. Власне, зі щоденника «виросло» немало уже виданих романів, оскільки цей жанр виявився продуктивним для опису переживань війни. Досить помітна кількість книг з'явилась і для дітей – близько 20 назв. Всі ці нові твори потребують фахових літературознавчих досліджень, ретельного аналізу та систематизації, яка поки що відбувається

лише частково. Дослідження особливостей щоденника та його ролі в проживанні важких подій, можливості бути почутим і не забутим допомагає виявити нові спромоги жанру, з'ясувати його цінність як для письменників, так і для пересічних українців.

**Метою** нашого дослідження є визначити функції ведення щоденника у воєнний час і виділити терапевтичні можливості жанру для людей, не пов'язаних з літературою.

**Огляд джерел.** Вивченням жанру щоденника та його природи займалося багато вітчизняних дослідників – Т. Бовсунівська, М. Варикаша, О. Галич, А. Кочетов, К. Танчин та ін. Сучасну воєнну літературу досліджують А. Бондар, Н. Герасименко, Н. Головченко, О. Євтушенко, О. Іванова, Я. Кулінська, М. Рябченко, А. Червінчук, а саме щоденники обрали за об'єкт своїх розвідок Я. Кулінська, А. Червінчук, Н. Чиж.

У нинішніх українських реаліях, коли про війну пишеться багато, М. Рябченко говорить про доцільність виокремити як різновид воєнної прози комбатантську прозу (фр. combattant – воїн, борець), автори якої – це винятково учасники бойових дій (воюють нині або ж перебувають у військовому резерві після демобілізації). За словами науковиці, головними рисами таких творів є автобіографічність, фактологічна достовірність, вони можуть містити елементи документального чи мемуарного письма, висвітлюють особистий воєнний досвід. У світовому письменстві авторами таких текстів були К. Воннегут, Е-М. Ремарк, Е. Юнгер, Е. Хемінгуей та ін. [6].

Говорячи про жанр щоденника, Я. Кулінська звертає увагу на його неоднорідність і пропонує ділити такі твори на власне щоденники з дотриманням усіх ознак жанру та художньо-публіцистичні твори у формі щоденників, створених більше за правилами сюжетних художніх творів. Автор перших дотримуються усіх формальних ознак щоденникового жанру, адже зафіксована подія щойно відбулася, автор був її безпосереднім учасником чи очевидцем, оповідь ведеться від першої особи з граничною щирістю та відвертістю висловлювання, чітким календарним датуванням й зазначенням місця події. Характерними ознаками другої групи є потужне літературне начало, адже ці тексти створені за правилами сюжетної побудови художнього твору, усі записи підпорядковані авторській ідеї, натомість ознаки щоденникового жанру наявні частково або відсутні узагалі. «Попри приналежність до окремих різновидів жанру, обидва щоденники є текстами пам'яті й документами часу, адже через своїх оповідачів засвідчують переламні події української новітньої історії» [3].

**Результати дослідження.** Щоденниками називають зазвичай датовані нотатки певного автора про події життя, що викликали емоційні реакції і спонукали до їх фіксації у формі першої особи. Жанр щоденника, на думку одних українських дослідників, поряд із листами, нотатками та спогадами, можна справедливо віднести до спільного мемуарного жанру (О. Галич, Т. Колядич, А. Тартаковський) завдяки його суб'єктивності, ретроспективності, документальності, наявності двох часових планів і

концептуальності, тобто тим рисам, які традиційно приписують мемуаристиці. За другою позицією, щоденник є повноцінним жанром документальної літератури на рівні з мемуарами (К. Танчин), оскільки про його відокремленість від жанру спогадів свідчить позаконцепційність суб'єктивності, один часовий план зображення, «незалежність» суб'єктивності, плинність концептуальності.

Сучасні щоденники свідчать про мінімальну різницю між жанрами документалістики, демонструючи їхню дифузію, яка, на думку Н. Мажари, є об'єктивним результатом складних взаємин людини з навколишнім світом, оскільки демонструє зміни, що відбуваються у свідомості творця. Дослідниця пише про внутрішньотипологічні (у межах одного різновиду нефікційної літератури, наприклад, мемуаристики) та зовнішньотипологічні (поєднання в межах одного тексту художньо-документальних, художніх, наукових, мистецьких жанрів) дифузії [4]. Автори документальних творів часто уводять до основної текстової канви елементи щоденників, листів, уривки журнальних і газетних статей, цитати з інших творів, портретні характеристики тощо з метою увиразнення або підтвердження правдивості оповіді.

Один із яскравих прикладів – невелика книга «Життя P.S.» Валерії Бурлакової [1]. Твір охоплює період з вересня 2015-го по квітень 2016-го і розповідає про бої за шахту «Бутівка». Коли там, під час виконання бойового завдання, загинув наречений Валерії Анатолій Гаркавенко, вона дала обіцянку за сорок днів написати книгу. Спочатку це були записи у соцмережах, далі нотатки велися олівцем з окопів, на ноутбучі у військових шпиталях, з телефону на цвинтарі... Окрім форми щоденника, твір має ознаки сповіді, епістолярію, мемуарів. З 2020 року в театрі імені Марії Заньковецької можна побачити однойменну виставу.

Аналізуючи цю книгу, дослідниця О. Пухонська каже, що авторка укладає щоденник не за принципом хронологічного запису подій, а як запис відчуттів *post factum*, пробує творити на їх основі своєрідну «хронологію навиворіт», коли через ретроспективну оповідь пізнаємо життя героїв ще до смерті Анатолія, що наближає щоденник до мемуарів. Спогади Валерії реконструюють її життя до травми, стають психологічним ґрунтом, що однаково дає підстави як пережити актуальну втрату, так і водночас ще більше її уявити через усвідомлення невиправної відсутності коханого. «Героїня твору разом із актуальною травмою проговорює травму війни загалом, яка вразила ціле покоління сучасників. Герої її спогадів і розважань – здебільшого молоді люди років 20–30, для яких ця війна – це справа гідності, заснована на «пам'яті крові». Авторка апелює до традиції національно-визвольної боротьби, за якою також найчастіше стояли покоління молодих: герої Крут, холодноярці, бійці УПА» [5].

Традиційний щоденник виконує багато функцій. Він дає можливість зберегти, увіковічнити події індивідуального життя, на певний час робить автора письменником, концентрує його увагу та прискорює процес виділення досвіду зі стрімкого потоку життя, допомагає зняти емоційне та нервово

напруження, проаналізувати власні вчинки і вчинки інших та узагальнювати прожиті етапи.

Проте ведення терапевтичного щоденника дещо відрізняється від ведення традиційного щоденника, оскільки це використання письма для вираження повного спектру емоцій, реакцій і сприйняття, пов'язаних із важкими й травматичними життєвими подіями, проте саме таке письмо є доступним для багатьох і може стати першим твором та методом зцілення водночас. Прояв емоцій на папері здатен покращити емоційного та фізичного здоров'я, зокрема імунної системи. Важкі події й емоції уже не так сильно застрягають у пам'яті, коли простий акт вираження думок і почуттів на папері «може дозволити нам рухатися вперед, висловлюючи і відмовляючись від почуттів. Виразне письмо також дає можливість побудувати змістовну особисту розповідь про те, що сталося. Це вносить ясність і дозволяє нам помістити наш досвід у контекст нашого більшого місця у світі» [7].

За словами фахівців Міністерства у справах ветеранів США, написання лише 20 хвилин поспіль протягом чотирьох днів про емоційно важкі події чи почуття було пов'язано як з короткостроковим підвищенням фізіологічного збудження, так і з довготривалим зниженням проблеми зі здоров'ям, наприклад, з роботою імунної системи. Для цього треба дотримуватися певних правил, наприклад, писати до моменту відчуття завершеності, коли вже нічого сказати, не давати читати його іншим, писати в усамітненому місці, відверто і у формі «Я-повідомлення», намагаючись час від часу аналізувати та описувати емоції, називати їх, шукати формулювання для них, хай і не дуже майстерні, на перший погляд. Схожою терапевтичною практикою є, наприклад, арттерапія, яку використовують і в навчанні студентів. Проте від інших мистецьких практик, література у цьому плані має значно ширші можливості, застосовуючи право художньої альтернативи, за яким – дійсність, відсторонена від потенційного реципієнта правом вимислу.

Щоденники війни стають важливим джерелом історичної інформації, наприклад, від початку прибуття до армії П. Солтис вів записи, видані як «370 днів у камуфляжі (записки артилериста)». До цього спонукало бажання залишити для сім'ї детальний опис його воєнного життя, а також те, що обидва дідуся, які воювали на Другій світовій, не залишили по собі письмових згадок. М. Рябченко називає цей щоденник «скрупкульозним переліком подій упродовж кожного дня (з відповідною нумерацією), починаючи з навчального полігону. Автор не ретушує негативні факти та явища, свідком яких він був. Водночас суворий воїн часто вдається до ліризації оповіді», особливо під час описів природи, коли їхній підрозділ не у вирі трагічних подій [6, с. 65].

Ще один твір – «Щоденник артилериста» Г. Харченка – порушує низку гостроактуальних тем українського суспільства, зумовлених війною, веде соціальний діалог з читачем, відображає соціальний складник соціуму (військові, волонтери), що провокує діалог або дискусію. Відображає хід і специфіку гібридної війни, приділяє увагу її інформаційному складнику, має ознаки пропаганди, контрпропаганди, просвітництва, що зумовлено

насамперед етапами створення книги, презентацією окремих частин у сучасному інформаційному полі у вигляді окремих публікацій у різних жанрах у інтернет-виданнях та соцмережах. Есейний виклад, пафос, загальний спектр відображених емоцій свідчать про наявність літературно-художнього складника [2].

**Висновки.** Отже, практика написання щоденника у час війни стала особливо актуальною і для цивільних, і для військових, які раніше не писали творів, але відчули потребу і в самовираженні, і проживанні травми через її виписування. Практику ведення щоденника рекомендують для терапевтичного ефекту за умови постійності записів, відвертості у передачі емоцій. Комбанатські та «цивільні» щоденники відіграють не тільки традиційні для жанру функції культурологічної пам'яті, літературно-творчу, аутокогнітивну, релаксаційно-терапевтичну, виховну, фіксації подій, самопредставлення, але й стають еґодокументами епохи, дають місце літературному експерименту і саморефлексії, залишаючись цінними і художньо та даючи авторові право на літературну фікцію з терапевтичною метою.

#### Список використаних джерел:

1. Бурлакова В. Життя PS / В. Бурлакова. – Київ : Софія-А, 2018. – 207 с.
2. Коваленко А. Ф. Художньо-публіцистичний складник сучасних воєнних щоденників (на прикладі щоденника Г. Харченка «Щоденник артилериста») / А. Ф. Коваленко // Діалог: медіа-студії. – 2021. – № 27. – С. 98–119.
3. Кулінська Я. І. Народжені бути воїнами: до питання жіночих воєнних щоденників / Я. І. Кулінська // Закарпатські філологічні студії. – 2021. – № 16. – С. 293–297.
4. Мажара Н. С. Дифузія жанрів як ознака генологічної моделі мемуаристики / Н. С. Мажара // Молодий вчений. – 2015. – № 3(1). – С. 117–120.
5. Пухонська О. Я. Літературний щоденник як спроба автотерапії травми війни (за книгою «Життя P.S.» Валерії Бурлакової) / О. Я. Пухонська // Studia Ucrainica Varsoviensia. – Warszawa, 2020. – P. 210–222.
6. Рябченко М. М. Комбатантська проза в сучасній українській літературі: жанрові та художні особливості / М. М. Рябченко // Слово і Час. – 2019. – № 6. – С. 62–73.
7. Therapeutic Journaling [Electronic resource] // Department of Veterans Affairs. – 2024. – Mode of access: <https://www.va.gov/WHOLEHEALTHLIBRARY/tools/therapeutic-journaling.asp> (date of access: 25.04.2024). – Title from screen.

старший викладач кафедри германської філології  
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»

## ПРИНЦИПИ ФЕНОМЕНА ПРОПАГАНДИ ЯК ЗАСОБУ ВПЛИВУ НА МАСОВУ СВІДОМІСТЬ

**Актуальність** дослідження зумовлюється тим, що існує значна потреба у вивченні інструментів сучасної пропаганди та протидії її впливу, адже наразі вона виступає засобом дестабілізації та маніпуляції масовою свідомістю в сучасному світі.

**Об'єктом** праці є пропаганда як явище.

**Предметом** дослідження є інструменти та принципи пропаганди, а також шляхи їй протидії.

**Метою** роботи є проаналізувати сучасні інструменти та принципи пропаганди, окреслити шляхи протидії пропаганді.

**Результати дослідження.** Пропаганда не є власне сучасним явищем. Вона виникла з появою людства. Однак останнім часом спостерігаємо нові її форми і види, метою яких є вплив на масову свідомість людства. Якщо говорити про писемні знахідки, то варто зазначити, що один із перших зафіксованих фактів пропаганди можна знайти, на думку дослідників, у Законах Хаммурапі, які проголошують справедливість та захист тих, хто цього потребує, однак, якщо чітко їх проаналізувати, то можна побачити протилежне [4].

На думку науковців В.О. Торічного та А.Г. Стадника, пропагандою слід вважати навмисні, систематичні зусилля змінити світосприйняття індивіда, а також маніпулятивно впливати на свідомість індивіда для того, щоб змінити поведінку індивіда на ту, яка буде відповідати меті пропагандистів. Цікаво зазначити, що пропаганда не містить безпосереднього примусу до дії. Натомість, завдяки застосуванню пропаганди можна переконати людину робити те, що, за умови відсутності пропагандистського впливу, людина ніколи б свідомо не зробила [2; 3]. Г.Г. Почепцов визначає пропаганду як комунікативний процес, метою якого є зміна поведінки аудиторії, на яку пропаганда спрямована [1, с. 37]. У межах нашого дослідження пропаганду ми визначаємо як масовий вплив на суспільну свідомість з метою формування потрібної ідеології у межах суспільства.

Незважаючи на те, що сам термін «пропаганда» походить від латинського слова, що означає «поширювати», не вся інформація, яку поширюють, є пропагандою. Особливу увагу потрібно звертати на те, яким чином та з якою метою ця інформація передається реципієнту. Таким чином, не можна вважати пропагандою корисну інформацію, яка поширюється серед населення з метою підвищення обізнаності чи з освітньою метою [3].

Пропаганда не є формою звичайного повсякденного спілкування, основною метою якого є обмін інформацією. Натомість, пропаганда неможлива без маніпуляцій. Характерною особливістю пропаганди є те, що

людям роками нав'язують і навіюють певні ідеї, внаслідок чого вони стають на сто відсотків переконані у їхній правильності та беззаперечності. Пропаганда завжди містить ключові терміни, почувши які, людина, що піддалася впливу пропаганди, миттєво отримує певні асоціації та вступає у дискусію з тим, хто буде заперечувати істини, у які вона вірить.

Ефективність або неефективність пропаганди нерідко залежить від принципів пропаганди, яких дотримується пропагандист. Наразі існує немала кількість чітко сформульованих принципів пропаганди. У межах роботи над дослідженням було виокремлено найважливіші та найвідоміші з них. Зокрема, Г. Лассвелл наводить три комунікативні принципи успішного застосування пропаганди. По-перше, потрібно поширювати саме ті повідомлення, які будуть цікавими для певних категорій населення. По-друге, потрібно обирати ті повідомлення, що спроможні нівелювати небажані ідеї, які побутують у суспільстві. По-третє, потрібно поширювати ті повідомлення, які не призведуть до опору з боку мас, доки не буде досягнуто мети пропаганди. Таким чином, основна увага зосереджується на правильному підборі матеріалів, які будуть застосовуватися для пропагандистських цілей. Для того, щоб ефективно здійснювати пропаганду, спочатку потрібно ретельно проаналізувати аудиторію та встановити, які групи населення будуть найбільш сприйнятливими для обраного матеріалу. При цьому, для поширення пропаганди вкрай важливо, щоб пропагандистський матеріал проникнув у розум якомога більшої кількості населення, включаючи як еліту, так і маси [6, с.37].

За В.І. Леніним, який був вождем більшовиків та ефективним пропагандистом, можна виокремити такі її принципи: пропаганда та агітація не є тотожними, пропаганда повинна транслюватися через мережу ЗМІ, бути спрямована на найширші маси населення, контролюватися центральним керуючим органом влади, мати чіткий і зрозумілий зміст, література повинна стати частиною пропаганди. Зазначено, що пропаганда повинна поширюватися зрозумілою і доступною для мас мовою, її гасла повинні відповідати поточній політичній ситуації, пропагандист повинен уміти проаналізувати особливості кожного прошарку населення, з яким він працює, щоб забезпечити її ефективність. Важливе значення має залучення мас до партій, способи і методи пропаганди повинні відповідати локальним умовам і потребам. Таким чином, у цьому підході особлива увага приділяється тому, що пропаганда повинна відповідати рівню, характерним рисам, потребам населення, на яке вона орієнтована. Ці принципи наразі широко застосовуються у росії, тому їх дослідження має сенс для того, щоб ефективно з ними боротися .

На основі аналізу спадщини Й. Геббельса, Л.Дуб виокремлює наступні принципи пропаганди: пропаганда повинна мати доступ до відомостей про теперішні події та громадську думку загалом, реалізовуватися через одну політичну владу, яка є її джерелом і здійснює повний контроль громадської думки; під час планування пропаганди потрібно наперед планувати і

прогнозувати її наслідки; пропагандисти повинні володіти оперативною інформацією, щоб здійснювати успішну пропаганду; вона повинна бути цікавою та викликати інтерес у публіки, на яку вона орієнтована; пропаганда повинна бути достатньо переконливою; лідери, які несуть пропаганду у маси, повинні мати престиж і повагу серед мас; пропаганда повинна враховувати часові межі та застосовуватися вчасно, послуговуватися типовими фразами, гаслами, висловами, сприяти витісненню агресії, визначаючи цілі для спільної ненависті; пропаганда не може впливати на протилежні тенденції, вона повинна запропонувати дію чи відвернення [5].

**Висновки.** Таким чином, наразі існують різні підходи до принципів пропаганди. В. Лассвелл є засновником комунікативного підходу. Ідеологічний підхід до принципів пропаганди знайшов втілення у принципах, запропонованих Ленініним. Психологічний підхід Геббельса акцентує увагу на важливості залучення емоцій у пропаганду. Попри певну відмінність у цих підходах, усі вони мають однакові принципи, що забезпечують ефективність пропаганди незалежно від контексту.

#### **Список використаних джерел:**

1. Почепцов Г. Г. Сучасні інформаційні війни / Г. Г. Почепцов. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2015. – 497 с
2. Стадник А. Г. Основні моделі організації інформаційних війн та їх різновиди / А. Г. Стадник // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. – 2015. – № 67–68. – С. 81–85.
3. Торічний В. О. Дослідження пропаганди як інструменту інформаційного забезпечення державної безпеки / В. О. Торічний // Право та державне управління. – 2019. – № 3. – С. 183–186.
4. Шевців М. Б. Пропаганда як соціально-правове явище: проблеми розуміння / М. Б. Шевців, К. А. Гончарук // Актуальні проблеми історико-правової та міжнародно-правової науки. Південноукраїнський часопис. – 2019. – № 1. – С. 119–122.
5. Doob L. Goebbels` Principles of Propaganda / L. Doob // The Public Opinion Quarterly. – 1950. – Vol. 14, no. 3. – P. 419–442.
6. Lasswell H. Propaganda technique in the world war / H. Lasswell. – London : K. Paul, Trench, Trubner & co.,. ltd., 1927. – 233 p.

КЛІМУК О. С.

старший викладач кафедри германської філології  
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»

## ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ РЕАЛІЙ НА ПОЗНАЧЕННЯ ОФІЦІЙНИХ ТА НЕОФІЦІЙНИХ СИМВОЛІВ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

**Актуальність дослідження.** На сучасному етапі розвитку лінгвістичних і перекладацьких досліджень вивчення реалій не втрачає актуальності. Реалії кодують у собі важливі етнокультурологічні особливості нації, які проєктуються на мовне вживання. Відтак, дослідження патернів відтворення реалій має не лише теоретичну, але й практичну значущість, адже сприяє діалогу культур. Таким чином, актуальність дослідження зумовлюється необхідністю поглибленого вивчення особливостей відтворення реалій на позначення офіційних та неофіційних символів Великобританії.

**Метою** нашої праці є аналіз особливостей відтворення реалій на позначення офіційних та неофіційних символів Великобританії задля встановлення характерних патернів та кореляцій, що можуть бути використаними при перекладі подібної лексики.

**Огляд джерел.** В українському перекладознавстві перший раз поняття «реалія» знаходимо у працях О.Л. Кундзіч. Вчений зазначає, що ці слова зазвичай не мають відповідників і не перекладаються [6, с. 104]. У сучасній перекладознавчій науці наразі існує декілька трактувань поняття «реалія». Зокрема, К.Ю. Кіяниця визначає це явище «як слова і словосполучення на позначення явищ, предметів, об'єктів, які пов'язані із життям, побутом, соціально-історичним розвитком певного народу, але при цьому вони є незнайомими для іншої культури. Такі слова передають колорит нації та, як правило, не мають відповідників у інших мовах [4, с. 30–31]. Таким чином, на думку дослідниці, не можна стверджувати, що реалії - це елементи безеквівалентної лексики. Реалії радше належать до етнокультурної лексики, адже поняття безеквівалентної лексики занадто широке і не окреслює усіх рис, притаманних реаліям.

За видатною українською перекладачкою та дослідницею Роксоланою Зорівчак, «реалії є моно- і полілексемними одиницями, лексичне значення яких включає значний кластер специфічної етнокультурної інформації, яка відома носіям цієї культури, але не є знайомою для представників інших культур. Реаліями є не лише слова, але й словосполучення і вислови, що мають ідіоматичне, побутове чи культурно-історичне значення» [3, с. 43–44, 59]. Відтак, реалії слід вважати культурно забарвленими лексичними одиницями, які, окрім загальних лексичних рис, мають і низку культурних рис та допомагають краще осмислити культуру народу, де мови якого вони належать.

Н.В. Петрушова, В.Л. Кравченко та О.С. Петрович визначають реалії як моно- та полілексемні етноунікальні одиниці лексики на позначення предметів, явищ повсякденного життя, побуту, культури, соціально-

історичного розвитку певного народу. Ці мовні одиниці є звичними для вжитку для представників одного народу і чужими для представників інших народів. Вони належать до диференційованих мовних явищ. Під час перекладу вони викликають труднощі, адже не мають еквівалентів [7, с. 46]. Н.Д. Борисенко наголошує, що «слова-реалії мають особливе локальне або історичне забарвлення та відображають тісний зв'язок між закодованим поняттям і побутом людей чи історичним відрізком часу, для якого вони є характерними» [1, с. 11].

**Результати дослідження.** Велике значення для кожної культури мають офіційні та неофіційні символи, які пов'язані та асоціюються саме з цією культурою. Тобто, можемо стверджувати, що символи є особливо важливими для розуміння культури тієї чи іншої нації. Офіційні та неофіційні символи країни кодуються у словах-реаліях. Офіційними символами Великобританії є прапор, герб та гімн. Неофіційні - це будь-які предмети, явища, історичні особи та події, які мають особливе значення для Великобританії та з якими асоціюються ця країна [5].

Серед способів перекладу реалій виділяють такі: транскодування (транскрипція, транслітерація), гіперонімічне (родо-водиве) перейменування, дескриптивна перифраза, комбінована реномінація, міжмовна транспозиція, метод уподібнення, калькування, контекстуальне тлумачення [2, с. 128–129]. При перекладі реалій перекладачі зіштовхуються з двома основними проблемами. По-перше, відсутність відповідника у мові перекладу, адже поняття, яке це слово позначає, не є відомим для інших культур. По-друге, передача реалій передбачає не лише переклад лексичної одиниці, але й відтворення колориту та етноспецифічного забарвлення, яке є закодованим у цій реалії.

Офіційними символами Великої Британії як країни вважаються прапор, герб, гімн. Британський прапор є дуже відомим і популярним. Назва прапору – *Union Flag* – є реалією. Як правило, у перекладі ця назва відтворюється за допомогою транскодування, при чому транскодована назва на письмі береться у лапки: «*Юніон флег*». За потреби перекладач вдається до контекстуального тлумачення і пояснює, що ця назва означає. Досить часто обидві ці трансформації застосовуються разом, якщо це дозволяє контекст і ситуація.

Ще однією назвою прапору Великобританії є *Union Jack*. При передачі цієї реалії застосовуються ті ж самі трансформації: транскодування та контекстне тлумачення. Варто зазначити, що при перекладі втрачається певний відтінок значення, адже носій англійської мови розуміє, що назва *Union Flag* вказує на те, що це прапор об'єднання, сполучення (що резонує з назвою країни Сполучене королівство), з іншого боку, назва *Union Jack* пов'язана з історичним використанням прапору на військових суднах, коли цей прапор піднімали на флагштоці (*jack-staff*).

Якщо це важливо для розуміння загального контексту перекладеного твору, перекладачеві варто пояснити цю інформацію додатково, наприклад,

у зносках чи ремарках. Герб Великої Британії не має власної назви. Він є королівським гербом і був затвердженим у 1837 році. Варто відмітити, що англійський відповідник українського слова «герб» – *coat of arms*» має давню етимологію і зв'язок із середньовічною традицією вишивати родові герби. Гербознавець Стівен Слейтер зазначає, що фраза “захист рук” (дослівне значення лексеми *coat of arms*) є варіантом більш давнього терміна “захист обладунків”, який описує один із основних елементів обладунків (саме плащ, який одягався поверх обладунків воїна і використовувався у пізньому середньовіччі).

Якщо спочатку цим терміном позначали плащ, на якому були вишиті гербові символи, то з часом значення цього терміна було переосмислено, він став означати сам герб, і зараз не має нічого спільного з плащем безпосередньо. Слова гімну Великої Британії залежать від того, хто очолює країну – король чи королева. Якщо на чолі стоїть король, то гімн – *God save our gracious King* («Боже, бережи Короля»), якщо ж країну очолює королева, слова гімну змінюються на *God save our gracious Queen* («Боже, бережи Королеву»). Під час перекладу реалій на позначення персоніфікованих символів Британії використовується транскрибування. Наприклад: *Britannia* – Британія. Персоніфікована назва на позначення британців *John Bull* перекладається за допомогою адаптивного транскрибування – Джон Буль. Варто відмітити, що дослівно ім'я *John Bull* означає Джон Бик, але буквальный переклад не використовується.

Значна частина реалій на позначення неофіційних символів Британії - це назви побутових предметів чи явищ, які отримали додаткове символічне значення для представників цієї країни у процесі її історичного розвитку. Безперечним атрибутом Великої Британії є чай, адже для британців це не просто напій, а національна традиція. Серед реалій можна виокремити наступні: *5 o'clock* – традиційний прийом їжі, що обов'язково передбачає чай з тістечком чи печивом або ж більш суттєвий перекус, *high tea* – більш суттєвий прийом їжі ввечері, обов'язково з чаєм, що є популярним у Англії і Шотландії. Під час передачі обох цих реалій доцільно використати трансформації транскодування та контекстуального тлумачення, щоб, з одного боку, зберегти національний колорит через стратегію форенізації, а з іншого, – забезпечити розуміння реалії, а відтак і особливостей культури, рецепієнтом.

Під час перекладу назв архітектурних пам'яток, що стали символами Великобританії, часто використовується транслітерація, наприклад: *Stonehenge* – Стоунхендж, *Big Ben* – Біг Бен, *Covent Garden* – Ковент-Гарден, *Downing Street* – Даунінг-стріт; адаптивна транскрипція, наприклад: *London Tower* – Лондонський Тауер, *Westminster Abbey* – Вестмінстерська Абатство, *Tower Bridge* – Тауерський міст.

Імена відомих людей, які символізують Великобританію, транскрибуються. Наприклад: *Winston Churchill* – Вінстон Черчилль, *William Shakespeare* – Вільям Шекспір, *Isaac Newton* – Ісаак Ньютон, *John Lennon* –

Джон Леннон. Назва відомого лондонського рок-гурту “*The Beatles*” транскрибується, але при цьому випускається означений артикль the: “Бітлз”. Символами Великої Британії також є літературні персонажі. Під час відтворення цих лексем застосовується транскодування. Наприклад, *Robin Hood* – Робін Гуд, *Sherlock Holmes* – Шерлок Холмс, *Merlin* – Мерлін. Також використовується калькування, наприклад: *King Arthur and the Knights of the Round Table* – король Артур та лицарі Круглого Столу.

Серед видів транспорту, які стали символами Британії, варто виділити двоповерхові автобуси та чорні таксі (кеби). Під час перекладу назви *double-decker* використовується транслітерація, при цьому зникає дефіс: даблдекер. Іноді ці автобуси ще називають *the Routemaster*, це назва перекладається за допомогою калькування – “зазяїн доріг”. При перекладі назви *black cab* застосовується транслітерація – блек кеб або напівкалька – чорний кеб.

Ще один символ Британії - це особливі пивні кружки, названі за одним із шекспірівських персонажів. Реалію *Toby Jug* відтворюємо як кружка Тобі за допомогою транскодування і кальки. За потреби можна вдатися до контекстуального тлумачення, вказавши, що це пивна кружка у формі товстуна Тобі, що є персонажем п'єс Шекспіра.

Під час перекладу реалій на позначення національних страв і продуктів харчування переважно використовується транскодування та контекстуальне тлумачення, наприклад, *fish-and-chips* – «фіш-енд-чіпс», риба з картоплею, смажена на фритюрі, *scotch* – скотч, шотландське віскі. Також є випадки, коли варто застосовувати метод уподібнення, наприклад, *leek soup* – суп із дикою цибулею.

Таким чином, у результаті проведеної розвідки було зроблено такі **ВИСНОВКИ**:

1. Реалію ми визначаємо як моно- та полілексемну етноунікальну одиницю лексики на позначення предметів, явищ повсякденного життя, побуту, культури, соціально-історичного розвитку певного народу. Реалії є звичними для вжитку для представників одного народу і чужими для представників інших народів.

2. До офіційних символів Великої Британії відносимо прапор, герб, гімн. Неофіційними символами є лексеми на позначення побутових предметів чи явищ, які отримали додаткове символічне значення для представників цієї країни у процесі її історичного розвитку, а також назви визначних місць та імена історичних осіб та літературних персонажів, наприклад, *5 o'clock tea*, *high tea*, *Stonehenge*, *Big Ban*, *Covent Garden*, *Downing Street*, *William Shakespear*, *Isaak Newton*, *John Lennon*, “*The Beatles*”, *Robin Hood*, *Sherlock Holmes*, *King Arthur and the Knights of the Round Table*, *fish-and-chips*, *scotch*.

3. Найпоширенішими способами перекладу реалій на позначення символів Великобританії є транскодування, контекстуальне тлумачення, метод уподібнення.

### Список використаних джерел:

1. Сучасний менеджмент у схемах і таблицях : навч. посіб. / Н. Іванова [та ін.]. – Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2021. – Т. 1. – 282 с.
2. Тейлор Ф. Принципи наукового менеджменту [Електронний ресурс] / Ф. Тейлор // Туристична бібліотека. – Режим доступу: <https://infotour.in.ua/tailor.htm> (дата звернення: 14.03.2024). – Назва з екрана.
3. Теорія менеджменту Честера Барнарда [Електронний ресурс] // ni.biz.ua. – Режим доступу: <http://surl.li/tcmip> (дата звернення: 01.04.2024). – Назва з екрана.
4. A New Approach to Organization Design [Electronic resource] / P. Tollman [et al.] // BCG Global. – Mode of access: <http://surl.li/tcmjk> (date of access: 20.03.2024). – Title from screen.
5. Головна - Український гуманітарний інститут [Електронний ресурс] // Український гуманітарний інститут. – Режим доступу: <https://ugi.edu.ua/> (дата звернення: 01.04.2024). – Назва з екрана.
6. Куденко Н. Стратегічний маркетинг : навч. посіб. / Н. Куденко. – Київ : КНЕУ, 1998. – 152 с.
7. Good L. RACI Matrix: Responsibility Assignment Matrix Guide for 2024 [Electronic resource] / L. Good // project-management.com. – Mode of access: <http://surl.li/tcmkq> (date of access: 20.04.2024). – Title from screen.
8. Кіяниця К. Ю. Відтворення українських історичних реалій у німецькомовних художніх перекладах ХХ – поч. ХХІ століття : дис. ... канд. філол. наук / Кіяниця К. Ю. – Київ, 2017.
9. Мороз А. А. Реалія як об'єкт лінгвістичного дослідження / А. А. Мороз. – Бердянськ : [б. в.], 1999.
10. Петрушова Н. Особливості перекладу британських реалій оповідання А. К. Дойла «Скандал у Богемії» українською мовою / Н. Петрушова, В. Кравченко, О. Петрович // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2021. – № 93. – С. 43–54.

**КОЛОМІНОВА О. О.**

*канд. пед. наук, доцент*

*доцент кафедри германської філології*

*ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»*

**РОМАН С. В.**

*канд. пед. наук, доцент*

*доцент кафедри германської філології*

*ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»*

**ЗЕНЯ Л. Я.**

*доктор пед. наук, професор*

*професор кафедри педагогіки та*

*методики навчання іноземних мов*

*Київський національний лінгвістичний університет*

## **БІЛІНГВАЛЬНИЙ І ПОЛІКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ**

Умови багатомовності, полікультурності і мобільності сучасного суспільства загострюють потребу в білінгвальному і полікультурному розвитку учнів старшої школи. Проте, незважаючи на певні здобутки в цьому напрямі, особливо пов'язані з розробкою і процедурою відбору змісту іншомовної освіти, певні питання й досі залишаються не вирішеними. Зокрема йдеться про профільне навчання іноземної мови, що і зумовлює **актуальність** нашого дослідження та визначає його **мету** – дослідити можливості білінгвального і полікультурного розвитку учнів старшої школи.

**Огляд джерел.** Питання важливості і необхідності білінгвальної і полікультурної освіти, розпочинаючи з 90-х років, завжди було і є в центрі науково-дослідної і практично-методичної діяльності цілої низки як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників (Л.Я.Зєня, О.І.Вовк, Т.І. Кавицька, Ю. О. О. Коломінова, С.Ю. Ніколаєва, В. Г. Редько, С.В. Роман, Л.А.Сажко, О.М. Шерстюк, N. Brooks, H. Brown, C. Brumfit, M. Canale, A. Halliday, J. Harmer, S. Savignon, M. Swain, B. Tomalin & S. Stempleski, J. Valdes, J. Van Ek та ін.).

**Результати дослідження.** У старшій школі систематизується та узагальнюється мовний, мовленнєвий та комунікативний досвід учнів, набутий ними на попередніх етапах вивчення мови.

Особливості організації навчального процесу з іноземної мови у старших класах зумовлені двома факторами. По-перше, новими освітніми реаліями, пов'язаними з модернізацією структури і змісту шкільної мовної освіти, що знайшло своє відображення у сучасних нормативних матеріалах, а також і в змісті підручників для старшої школи. По-друге, віковими та психофізіологічними особливостями учнів старших класів. Такими є: потяг до автономії (освітньої, поведінкової, емоційної, морально-ціннісної), до

самовираження, до можливості відстоювати свої погляди та переконання; націленість у навчанні на практичний результат, більш чітка диференціація інтересів, розвиток мислення, процесів довільності і рефлексії, а також здатності працювати планомірно і за правилами. Тому успішність засвоєння у цьому віці пов'язана з проблемним викладом матеріалу, з його продуманою організацією мовних явищ за певними ознаками, смисловим угрупованням, застосуванням різноманітних опор тощо.

Навчання першої іноземної мови (ІМ) у старшій школі має дві модифікації: 1) або продовження вивчення іноземної мови з метою вдосконалення рівня комунікативної компетенції, набутої в основній школі, на загальноосвітньому рівні при навантаженні 2 години на тиждень; 2) або розширення комунікативної компетенції в рамках профільного навчання. При цьому виокремлюються такі основні профілі: філологічний, соціально-гуманітарний, природничо-математичний, економічний. Профільним вивчення іноземної мови має бути у філологічному і соціально-гуманітарному профілях. В інших профілях воно має викладатись на загальноосвітньому (68 годин на рік), тобто на базовому рівні [6; 7; 9].

Навчання ІМ в старшій школі на будь-якому рівні покликане забезпечити освітню автономію учнів шляхом підвищення їхньої інформаційної культури в процесі формування трьох груп інформаційних умінь: 1) пошуку необхідної інформації, в тому числі автоматизованого пошуку за допомогою мережі «Інтернет»; 2) переробки й фіксації інформації; 3) організації отриманої інформації з метою її подальшого використання. Особливістю завершального курсу є широке використання творчих проєктних, групових та інших інтерактивних форм роботи, при організації і проведенні яких вчитель виконує функції фасилітатора (підсилювача) процесу спілкування, його організатора, консультанта і водночас його незалежного учасника [6; 7; 8; 9].

Специфічним для профільного навчання ІМ є використання ділових ігор як моделей певної професійної діяльності.

Згідно з Державним стандартом базової середньої освіти<sup>1</sup>, цілі вивчення іноземної мови на загальноосвітньому рівні передбачають формування іншомовної комунікативної компетенції (мовної, мовленнєвої, соціолінгвістичної, соціокультурної, загальнонавчальної як складових комунікативної компетенції), а також розвиток освіти і виховання учнів засобами іноземної мови, що вивчається [3]. При цьому рівень володіння ІМ на кінець одинадцятого класу в профільній школі повинен відповідати рівню

---

<sup>1</sup> Відповідно до пункту 3 статті 12 Закону «Про освіту» повна загальна середня освіта має три рівні освіти: початкова освіта тривалістю чотири роки, базова середня освіта тривалістю п'ять років та профільна середня освіта тривалістю три роки. Оскільки в рамках реформи загальної середньої освіти Державний стандарт профільної середньої освіти наразі є на стадії розробки, ми спираємось на вимоги Державного стандарту базової середньої освіти [3; 5].

В2 згідно з «Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти» (просунутий рубіжний рівень) [2; 4; 7].

На профільному рівні вперше у вітчизняній методиці навчання ІМ поряд з подальшим розвитком усіх компонентів іншомовної комунікативної компетенції, вихованням та розвитком особистості висувається завдання профільної гуманітарно-філологічної підготовки учнів. Завдяки цьому зміст освіти, як зазначається в чинній програмі, диференціюється відповідно до профілю навчання. Розвиваються уміння професійно спрямованого використання іноземної мови відповідно до певної галузі знань. Практикується введення інших курсів, які викладаються іноземною мовою [6; 7; 8; 9].

Таким чином, профільне навчання розширює можливості для організації навчання на **білінгвальній** основі як компонента поглибленої мовної освіти учнів старшої школи. Навчання на білінгвальній основі, одним із способів організації якого служить проєктна технологія, передбачає:

- оволодіння учнями предметним знанням у певній галузі знань (content-based language learning) на основі взаємопов'язаного використання двох мов, що вивчаються (рідної і нерідної) за принципом “скільки можливо – іноземною мовою і скільки необхідно – рідною мовою”;
- оволодіння двома мовами як засобом освітньої діяльності;
- розвиток загальнонавчальних умінь, наприклад, умінь користуватися спеціальними словниками, оволодіння вміннями єдиної стратегії читання текстів, незалежно від мови викладення матеріалу.

В дидактичних матеріалах для організації навчання на білінгвальній основі мають отримати своє відображення такі **підходи**:

- **інтегративний** – до навчання всіх предметів;
- **особистісно-діяльнісний** – при збереженні принципу самостійної особистісно орієнтованої роботи, що уможливорює особистісну значущість ІМ у різних галузях знань;
- **єдиний** – до оволодіння учнями мовними дисциплінами;
- **соціокультурний** – до мовної освіти.

Застосування цих підходів відкриває широкі перспективи для забезпечення полікультурного і білінгвального розвитку учнів старшої школи.

У цьому напрямі вагомим значенням набуває підготовка школярів до представлення своєї країни, свого краю, регіону, міста, традицій і стилю життя громадян України, наукові і культурні досягнення нашої країни, її внесок у світову культуру тощо в умовах іншомовного спілкування, а також оволодіння іншомовними вміннями щодо надання допомоги зарубіжним гостям у ситуаціях щоденного спілкування під час їхнього перебування в Україні.

Орієнтовна тематика навчального спілкування для підготовки школярів до представлення своєї країни та її культури:

1. Historical background and cultural meaning of the symbols and national holidays of the Ukraine.

2. The profile of the Ukraine: area, population, capital, physical features and geographical regions, head of state (government), political system, ethnic groups, natural resources, major political parties and movements, religions, who is who in Ukrainian culture and science. Famous sportsmen.

3. The Ukrainian language and its history. Peoples and languages in Ukraine.

4. The Ukrainian cultural heritage.

– Key people and key issues in Ukrainian literature and poetry;

– Key people and key messages in Ukrainian art /theatre/ cinema.

5. The past and present of Ukrainian education.

6. Ukrainian historic memory as a part of European memory and history.

7. Styles of life of people belonging to different social strata in Ukraine.

8. How do foreigners see Ukraine and why? What positive and negative stereotypes of Ukraine may one come across in foreigners' interpretation of Ukrainians and other nations? Do they help or destroy communication between Ukrainians and other nations? Ukrainian beliefs and values through age. What century-based traditions may be identified in today's Ukrainian values and behavioral etiquette? A sense of belonging to Ukraine.

9. What do Ukrainians have in common with other Europeans?

Провідна освітня-виховна функція подібних завдань – виховувати учнів як типових носіїв української національної культури, зміцнювати їх національну свідомість під час організації англомовної мовленнєвої взаємодії за принципом діалогу культур.

Передбачається, що після закінчення старшої школи учні (особливо випускники профільних лінгвістичних класів) будуть підготовлені в комунікативному і соціокультурному плані надати допомогу зарубіжному гостю в наступних ситуаціях:

- how to get to Ukraine and particular places in Ukraine by air, by sea, by train (or bus), or by car. Youth travel in Ukraine, visas and passports, money matters and Ukrainian currency and changing money;
- getting acquainted with the country ( country profile, climate and time zones, what to wear in his or that part of Ukraine in winter, spring, summer, autumn, official holidays, religious holidays);
- emergencies (fire guards number (101), police number (102), ambulance number (103) and gas emergency number (104), medical services and pharmacies;
- getting around town or city ( public transport and how to use it, taxi services, how to find a particular place in the town/city/country);
- going to the theatre/cinema, concert, night club and other places of entertainment;
- foods and drinks in Ukraine (Ukrainian meals, where and what to eat and how much may be the prices);
- shopping in Ukraine and buying Ukrainian souvenirs.

Для представлення України та її культури в іншомовному середовищі та надання комунікативної і соціокультурної допомоги зарубіжному гостю впродовж його підготовки до відвідування України, а також під час перебування в країні, в учнів після закінчення шкільного курсу з англійської мови мають бути сформовані такі білінгвальні навички і вміння:

1. Білінгвальні навички представлення англійською мовою українських реалій для:

- опису української символіки і українських національних свят;
- передачі англійською мовою українських власних імен (імен видатних політичних діячів, діячів науки культури, географічні назви), назви культурних центрів і пам'яток, назви українських літературних творів і витворів мистецтва кіномистецтва, які увійшли у фонд світової культури.

2. Білінгвальні вміння:

- представляти рідну культуру в іншомовному середовищі;
- пояснювати факти й особливості рідної культури зарубіжному гостю;
- надавати мовленнєву і соціокультурну підтримку зарубіжному гостю, якщо він має певні труднощі під час проживання в Україні;
- виступати посередником між представниками рідної (регіональної) культури і культури країни, мова якої вивчається [1, с. 5–34].

**Висновки.** Наш практичний досвід роботи свідчить [10], що учні досить позитивно ставляться до навчання на білінгвальній основі. Водночас викладачі відмічають його потенціал для підсилення мотивації учнів та оптимізації процесу викладання ІМ. Проте, організація навчання на білінгвальній основі як компонента поглибленої мовної освіти учнів старшої школи, незважаючи на свої переваги, потребує досить високого рівня підготовки викладачів, їхньої обізнаності у цій сфері й готовності до його систематичної реалізації на практичних заняттях ІМ. Системний розгляд зазначених вище питань та пошук шляхів їх вирішення має сприяти підвищенню ефективності мовної підготовки учнів та певною мірою вплинути на подальший розвиток теорії і методики навчання ІМ.

#### **Список використаних джерел:**

1. Гапонова С. Світоч України. Збірник текстів англійською і французькою мовами для навчання читання учнів старших класів / С. Гапонова, О. М. Шерстюк. – Київ : Ленвіт, 2004.

2. Голуб І. Навчальні програми з іноземних мов: Європейські стандарти, нові виклики та можливості / І. Голуб // Іноземні мови. – 2018. – Т. 1. – С. 50–60.

3. Державний стандарт базової середньої освіти [Електронний ресурс] // Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року. – Режим доступу: [https://ru.osvita.ua/legislation/Ser\\_osv/76886/](https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/) (дата звернення: 02.04.2024). – Назва з екрана.

4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / ред. С. Ю. Ніколаєва. – Київ : Ленвіт, 2003.

5. Закон України “Про освіту” [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради. – 2017. – № 38-39. – С. 380. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 01.04.2024). – Назва з екрана.

6. Зєня Л. Навчання іноземних мов у старшій профільній школі: Лекційно-практичний курс : Посіб. для студентів ВНЗ / Л. Зєня. – [Б. м.] : Вид-во ГДПІІМ, 2008.

7. МОН України. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов 10 – 11 класи [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України. – [Б. м. : б. в.]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/inozemni-movi-10-11-19.09.2017.pdf> (дата звернення: 13.03.2024). – Назва з екрана.

8. Роман С. В. Наступність і безперервність освіти в школі і мовному виші (у навчанні іноземних мов) / С. В. Роман // Німецька мова в школі: Науково-методичний журнал. – 2012. – № 6. – С. 7–10.

9. Сажко Л. А. Профільне навчання іноземної мови в старшій школі / Л. А. Сажко // Іноземні мови. – 2011. – № 2. – С. 5–9.

10. Коломінова О. О. English 9: підруч. з англ. мови для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. (п'ятий рік навчання) / О. О. Коломінова. – [Б. м.] : Ін-т сучас. підруч., 2009.

**КРАВЧУК О. О.**

*доктор юридичних наук, професор,  
суддя Вищого антикорупційного суду,  
професор КПІ імені Ігоря Сікорського*

**ОСТАЩУК І. Б.**

*доктор філософських наук, професор,  
професор кафедри філософії, теології та історії церкви,  
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»*

## **ПРОКЛАМАЦІЯ І ПЕРША ПРИСЯГА (ДЕКЛАРАЦІЯ) КОРОЛЯ ЧАРЛЬЗА ІІІ**

**Актуальність дослідження.** Після початку повномасштабної війни британський народ, його політичні лідери виявляють велику підтримку нашій державі та тисячам українців, які знайшли притулок у Великій Британії. Низку зустрічей з українськими політиками та українською громадою мав глава держави Чарльз ІІІ і члени його родини, а 29 квітня 2024 року Київ та Бучу відвідала герцогиня Единбурзька Софі Гелен, дружина принца Едварда, рідного брата правлячого монарха. Підтримка дому Віндзорів, правлячої династії Сполученого Королівства та інших королівств Співдружності, є

важливою у глобальному вимірі світової політики, адже Велика Британія є одним із найвпливовіших центрів.

У політичному устрої Сполученого Королівства Великої Британії окреме місце займає передача влади новому главі держави, що, окрім правового конституційного виміру, має також самобутню традицію ритуалів, в яких переплелися національна історія, англіканська літургія, аристократична культура, біблійні алюзії і твори мистецтва. Британський монарх (Король або Королева) набуває повноважень із моменту смерті попереднього суверена. Після смерті Королеви Єлизавети II всі державні органи Сполученого Королівства трансформувалися у відповідні органи нового Короля. Водночас конституційна процедура вступу монарха на посаду є довготривалою – офіційні церемоніали легітимізації влади включають кілька етапів і займають декілька місяців. Король або Королева складає чотири присяги: 1) неофіційна Декларація, що проголошується на першому засіданні Таємної ради; 2) присяга щодо безпеки Церкви Шотландії (Шотландська присяга); 3) Декларація Вступу; 4) коронаційна присяга [1].

**Метою** нашого дослідження є аналіз прокламації і першої присяги (Декларації) Короля Чарльза III.

**Огляд джерел.** У філософській та юридичній площинах прокламація і перша присяга глави Сполученого Королівства Великої Британії не аналізувалася. Автори представленого тексту минулого року оприлюднили дві публікації [2 і 3] про присяги Короля Чарльза III у межах загального комплексного дослідження присяг. Однак у цих тезах детальніше проаналізуємо прокламацію і першу присягу (Декларацію) нового монарха.

**Результати дослідження.** Прокламація нового монарха проводиться на засіданні Таємної ради (англ. *Privy council*) – одного з найстаріших історичних органів влади Сполученого Королівства, покликаною забезпечити узгодженість дій інших органів та наступність державної влади. Прокламація відбувається невідкладно після смерті попереднього монарха – зазвичай, наступного дня. Прокламація – це перша частина засідання Таємної ради, яка в цій ролі також має назву Рада зі вступу (англ. *Accession Council*), на якій новий монарх не присутній. Як правило, одразу після першої йде друга частина засідання Таємної ради (Ради зі вступу), на якій присутній вже новий монарх і на якій відбувається складання перших двох присяг – особистої (не регламентованої законодавством) Декларації та Шотландської присяги (ця друга частина вважається першим засіданням Таємної ради вже нового Короля) [4].

Перше засідання Таємної ради відбувається найближчими днями після відходу до вічності попереднього монарха, в період трауру, до церемонії похорону, що символізує неперервність державної влади. На першому засіданні Таємної ради, що відбулося 10 вересня 2022 р. (на третій день після кончини Єлизавети II), Король Чарльз III проголосив неофіційну Декларацію та Присягу щодо безпеки Церкви Шотландії (Шотландську присягу), і був офіційно проголошений новим Королем.

Проголошення (прокламація) нового Короля не є коронацією; прокламація – світський конституційний акт, що здійснюється майже одразу після смерті попереднього монарха, підписується членами Таємної ради і оголошується публічно на площах Лондона та інших містах Сполученого Королівства, публікується в офіційній газеті.

Попередній монарх – Королева Єлизавета II – на момент смерті її батька Георга VI перебувала в Кенії, тому перша частина церемонії прокламації на засіданні Таємної ради розпочалася в день смерті Короля (6 лютого 1952 р.), а друга частина – була проведена після повернення нової Королеви до Лондона (8 лютого 1952 р.) [4]. Церемонія Прокламації Єлизавети II в 1952 р. була закритою.

Прокламація Чарльза III, що відбулася 10 вересня 2022 р., вперше в історії була публічною і транслювалася в прямому ефірі, а зараз можна передивитися її повний відеозапис [5]. Присутніми були таємні радники, чинні та колишні міністри, прем'єр-міністри, вище духовенство Церкви Англії і Церкви Шотландії. На початку зібрання депутат від консервативної партії Пенні Мордаунт зачитала коротке повідомлення про смерть Єлизавети II. Сам новий монарх не був присутній у залі, де зачитувалася офіційна Прокламація його правління, яке, щоправда, почалося з моменту смерті Єлизавети II, тобто з 8-го вересня 2022 р., проте офіційні церемоніали легітимізації влади включають кілька етапів, один із яких є описаний щойно. Прокламацію зачитав представник Таємної ради (англ. *the Clerk of the Accession Council*) Річард Тілбрук, закінчуючи її словами «Боже, бережи Короля» (англ. *God Save the King*) – і цей самий вигук вголос повторили всі присутні члени Таємної ради. Зачитану прокламацію першими підписали принц Уельський Вільям (спадкоємець британського трону), королева-консорт Каміла, лорд-президент Таємної ради, прем'єр-міністр Ліз Трасс, архієпископи Кентерберійський та Йоркський і кілька посадовців. Також були проголошені необхідні офіційні розпорядження Таємної ради – щодо офіційного проголошення на площах міст і публікації Прокламації Короля Чарльза III в пресі. Усі члени Таємної ради були запрошені підписати Прокламацію нового Короля дещо пізніше – після проголошення особистої декларації Чарльзом III та складання ним Шотландської присяги. Це відбувалося в іншій залі – тронній, де на підвищенні було розміщено трон (з ініціалами спочилої Королеви – *E II R*) як один із символів влади, щоправда, монарх лише стояв перед ним, а не сидів.

12 вересня 2022 р. проголошений і підписаний текст Прокламації Чарльза III було надруковано в *The London Gazette*, де вказувалося, що після того, як «Всемогутній Бог зволив покликати до Свого Милосердя нашу спочилу Суверенну Пані Королеву Єлизавету Другу Блаженної та Славної пам'яті, з Упокоєнням якої Корона Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії єдино та за правом перейшла Принцові Чарльзу Філіпу Артуру Георгу», який посів трон глави держави як Чарльз III – «Божою милістю Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії й

інших його Королівств і Територій Король, Глава Співдружності, Захисник Віри» [6].

На другій частині засідання Таємної ради 10 вересня 2022 р. в тронній залі суверен проголосив першу з чотирьох королівських присяг – неофіційну, особисту Декларацію, текст якої не визначено законодавством, але яка традиційно складається британським монархом, для кожного нового монарха складається свій окремий текст. У цій Присязі Чарльз III, зокрема на початку, згадав блаженної пам'яті спочилу Королеву з молитовним сподіванням про милосердя Боже для її душі. У проголошеній перед Таємною радою Декларації були такі слова, що мають характер присяги: «Я щосили намагатимусь дотримуватися надихаючого прикладу, який отримав у підтримці конституційного правління, і буду прагнути до миру, злагоди й процвітання народів цих Островів та Королівств і Територій Співдружності по всьому світу. З цією метою я знаю, що підтримкою мені будуть прихильність і відданість народів, Сувереном яких мене покликано бути, і що при виконанні цих обов'язків я буду керуватися порадою їхніх обраних парламентів. <...> Я користуюся цією нагодою, щоб підтвердити свої бажання й намір продовжувати традицію передачі спадкових доходів, зокрема Власності Корони, Моєму Уряду на благо всіх, в обмін на Грант Суверена (англ. *the Sovereign Grant*), який підтримує Мої офіційні обов'язки як Глави Держави і Глави Нації. Виконуючи важке завдання, яке було покладено на мене і якому я тепер присвячую те, що залишилося в моєму житті, я молюся про керівництво та допомогу Всемогутнього Бога» [7]. Після цього Король склав Шотландську присягу.

Основою першої присяги нового Короля було проголошення ним зобов'язання керуватись при виконанні своїх обов'язків порадою парламентів народів і територій, монархом яких він є. Це положення віддзеркалює ключову сутність британської монархії як історично першої в світі й найбільш відомої конституційної (обмеженої парламентом) монархії.

Отже, 10 вересня 2022 р. було перше засідання Таємної ради на чолі з Королем Чарльзом III, на якому він проголосив особисту Декларацію та Шотландську присягу. Серед приблизно двох сотень присутніх членів Таємної ради в першому ряді були попередні прем'єр-міністри Сполученого Королівства: Борис Джонсон, Тереза Мей, Девід Камерон, Гордон Браун, Тоні Блер та Джон Мейджор. Після складання Шотландської присяги Король публічно схвалив кілька перших розпоряджень, зокрема щодо дозволу подальшого використання державних печаток (до виготовлення нових) і підписав проекти прокламацій про оголошення дня державного похорону спочилої Королеви в якості вихідного.

Після підписання членами Таємної ради Прокламації Короля її було публічно зачитано після звуків фанфар із балкону Монастирського двору (англ. *Friary Court*) Сейнт-Джеймського палацу та для міста Лондон на сходинах Королівської Біржі (англ. *Royal Exchange*), у самому серці британської столиці, представники влади якої були одягнені в історичні мантиї

з нагрудними знаками. Після оголошення Прокламації з балкону Сейнт-Джеймського палацу відбувся військовий салют та інші військові почесті.

**Висновки.** Прокламація Короля та присяги, які він складав 10 вересня 2022 р., відбувалися під час офіційного періоду жалоби та перед державним похороном Єлизавети II, тому всі посадовці були в траурному одязі. Інститут влади у Сполученому Королівстві побудований таким чином, що легітимізація одного монарха відбувається у часі прощання з попереднім сувереном (за винятком ситуації добровільного зречення від трону). Це виразно показує неперервність традиції інститутів державної влади, а також на дбайливе збереження наповнених ціннісним значенням офіційних ритуалів, метою чого є передавання високих ідеалів служіння, справедливості, честі.

#### **Список використаних джерел:**

1. Кравчук О. Аксіологія присяг британського монарха [Електронний ресурс] / О. Кравчук, І. Остащук // Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. – 2022. – № 43. – С. 77–86. – Режим доступу: [http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/43\\_2022/10.pdf](http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/43_2022/10.pdf) (дата звернення: 02.04.2024). – Назва з екрана.

2. Кравчук О. Конституційне право і ритуал: присяги Чарльза III [Електронний ресурс] / О. Кравчук, І. Остащук // Юридичний науковий електронний журнал. – 2023. – № 4. – С. 94–100. – Режим доступу: [http://www.lsej.org.ua/4\\_2023/21.pdf](http://www.lsej.org.ua/4_2023/21.pdf) (дата звернення: 01.04.2024). – Назва з екрана.

3. Кравчук О. Присяга Короля Чарльза III щодо безпеки Церкви Шотландії [Електронний ресурс] / О. Кравчук, І. Остащук // Київські філософські студії-2023 : тези доп., Київ. – Київ, 2023. – С. 302–307. – Режим доступу: [https://fshn.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/kaf\\_f/KFS-2023/збірка\\_КФС-23.pdf](https://fshn.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/kaf_f/KFS-2023/збірка_КФС-23.pdf) (дата звернення: 01.04.2024). – Назва з екрана.

4. The Accession Council [Electronic resource] // The Privy Council Office. – Mode of access: <https://privycouncil.independent.gov.uk/privy-council/the-accession-council/> (date of access: 01.04.2024). – Title from screen.

5. ABC News. King Charles III officially proclaimed Britain's new monarch in accession ceremony [Electronic resource], 2022 / ABC News // YouTube. – Mode of access: <https://www.youtube.com/watch?v=2euG5Y3ByZc> (date of access: 29.03.2024). – Title from screen.

6. The London Gazette, Supplement 63812 [Electronic resource] // The Gazette. – 2022. – 12 September. – P. 2. – Mode of access: <https://www.thegazette.co.uk/London/issue/63812/supplement/2> (date of access: 01.04.2024). – Title from screen.

7. His Majesty The King's Declaration [Electronic resource] // The Royal Household. – Mode of access: <https://www.royal.uk/his-majesty-kings-declaration> (date of access: 03.04.2024). – Title from screen.

КУЛІНСЬКА Л. В.

викладач кафедри германської філології  
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»

## ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ МІЖФАХОВИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УМОВАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

**Актуальність дослідження** обумовлена тим, що економічно-культурні, соціальні зміни, які відбуваються не лише в українському суспільстві, але й в усьому світі в цілому, призводять до необхідності створення нової освітньої системи, трансформації методів і технологій щодо навчального процесу, підготовки фахівців у багатьох сферах життя. Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується переосмисленням цінностей, пошуках нового в теорії та практиці навчання і виховання, стандартизації навчального процесу, креативного пошуку з урахуванням сучасного покоління. Застосування інтернет технологій у дистанційному навчанні англійської мови – це не лише опанування новітніми технічними засобами, але й пошук нових форм викладання, індивідуальний, творчий підхід до навчання англійської мови. Саме тому відкривається широкий спектр можливостей як для здобувачів освіти, так і для викладачів. Сучасному випускнику ЗВО слід мати не лише глибокі фахові знання і професійні навички, але й володіти необхідними компетентностями для здійснення своєї професійної діяльності з урахуванням потреб суспільства і потреб особистісного розвитку.

**Метою** дослідження є аналіз особливостей вивчення іноземної мови (ІМ) саме з урахуванням компетентнісного підходу.

**Результати дослідження.** Майбутній фахівець має стати компетентним за своїм фахом і в умовах життя, що постійно змінюється, бути гнучким з професійної точки зору, відкритим до інновацій та здатним використовувати нові методики в роботі. **Компетентнісний підхід** – це спрямованість освітнього процесу на досягнення інтегральних результатів у навчанні. З урахуванням компетентнісного підходу під час заняття студенти виконують такі завдання:

1. Слухають тексти для аудіювання, виконують вправи до цих текстів.
2. Опрацьовують граматичні матеріали за темою уроку і виконують вправи, що стосуються цього уроку.
3. Активно вивчають лексику до відповідного модуля.
4. Створюють діалоги за темою уроку.
5. Читають загально-технічні тексти і статті з англійської мови, виконують технічний переклад тексту.

Таким чином, варто зазначити, що поєднання електронного середовища з денним навчальним процесом має позитивні наслідки. Проаналізуємо їх.

Спрощується процес інформування студентів про зміни, коригування, доповнення навчальних дисциплін, надається доступ студентам до інформаційних технологій, йде заохочення здобувачів освіти до пошуку інформації та створення креативних ідей.

**Компетентність** – це здатність людини якісно і раціонально орієнтуватися у професійних та соціально-культурних умовах, діяти відповідно до ситуації і приймати адекватні рішення. Саме така здатність базується на знаннях і цінностях, які людина набуває під час навчання, виховання та соціальної діяльності. Це сукупність водночас рис особистості, її якостей, знань, умінь навичок, що необхідні для якісної продуктивної і професійної діяльності загалом. **Компетентності** поділяються на **базові і спеціальні**. **Базові компетентності** засновані на якостях людини як особистості, тобто на її інтелектуальних, комунікативних, емоційних та вольових якостях, особистісному підході до справи, таланту та обдарованості. **Спеціальні компетентності** – це ті вміння та навички, що пов'язані саме з професійною діяльністю людини, її досвідом та набутими знаннями.

Радою Європи було запропоновано формувати у здобувачів освіти, студентів та учнів такі групи компетентностей: соціальні, міжкультурні, комунікативні, соціально-інформаційні, соціальні та персональні [2].

Що стосується предмету «Іноземна мова» у ЗВО, то його метою можна визначити формування у студентів іншомовної комунікативної компетентності, частинами якої є лінгвістична, культурна та соціальна. Необхідність розвитку усіх зазначених компетентностей пов'язана зі змінами в суспільстві, розширенні міжнародних зв'язків. У процесі глобалізації суспільства англійська мова стала одним із найнеобхідніших інструментів якісної реалізації фахівця на ринку праці з урахуванням всіх його компетентностей.

Таким чином, вивчення ІМ, зокрема англійської, є ціллю і джерелом набуття всіх вищезазначених компонентів. Якщо людина, майбутній економіст, дизайнер, тренер з фізичного виховання чи тренер з плавання, працівник фітнес-центру має сформовану соціально-інформаційну компетентність, то вона вміє самостійно відбирати, аналізувати та користуватися необхідною інформацією в умовах сучасного інформаційного буму. Персональна компетентність людини означає вміння постійно підвищувати рівень своєї освіченості та фаху, бути в курсі подій, йти в одному ритмі з часом, слідкувати за новітніми процесами та технологіями.

Сьогодні із значним зростанням міжкультурної комунікації та розвитком англійської мови як міжнародної, яка присутня майже в усіх сферах нашого життя – соціального, культурного, політичного, економічного – світ вимагає, щоб метою навчання було вдосконалення комунікативних навичок студентів: майбутніх дизайнерів, економістів, вчителів фізичного виховання, тренерів, фінансистів тощо, щоб вони мали змогу спонтанно, без мовних бар'єрів висловлювати свої думки та вміли застосовувати їх у власному досвіді,

своєчасно надавати якісну допомогу та підтримку іноземним клієнтам, володіли знанням ІМ наближено до рівня носіїв мови. Більшість викладачів сходяться на думці, що студенти повинні вчитися розмовляти другою мовою через взаємодію та спілкування з іншими людьми, через практику аудіювання, роботу з відеоресурсами на уроці, складання монологів, діалогів, розповіді усних тем іноземною мовою. Практично неможливо оволодіти комунікативною компетенцією без набуття інших навичок другої мови, таких як правильна вимова, граматичні правила, словниковий запас, розуміння та вільне володіння мовою.

Студенти можуть писати, читати, вивчати граматику або індивідуально слухати аудіювання, але часто вони не можуть говорити самотійно, вільно висловити думку ІМ, тому навчанню говоріння ( learning of Speaking/ Speaking skills) потрібно приділяти більше уваги. Велика кількість сучасних методів і прийомів не має меж, враховуючи розвиток сучасних технологій, нових підходів і стратегій викладання ІМ.

Згідно із результатами дослідження та огляду джерел, можна зробити **висновок**, що викладання основ міжфахової англійської мови відрізняється своїм підходом у виборі специфічних методів та стратегій, словниковим запасом, сферами, методами використання, навчальним планом. Наприклад, діяльність під час курсу може складатися із:

- прослуховування та перегляду документальних фільмів для студентів міжфахового спрямування;
- читання та переклад тематичних журналів;
- використання спеціалізованої лексики під час складання діалогів;
- написання звітів та коротких резюме;
- підготовка та презентація коротких міні-бесід, діалогів;
- складання резюме, співбесід тощо.

Отже, комунікативна здатність є однією з найскладніших з низки інших мовних навичок, таких як читання, письмовий переклад текстів тощо. Комунікативні навички спілкування на сьогодні розглядаються як основна кінцева мета для ефективного вивчення мови.

#### **Список використаних джерел:**

1. Долинський Є. Можливості використання навчального середовища Moodle при вивченні іноземної мови та перекладу / Є. Долинський // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету. – 2013. – № 7. – С. 82–85.
2. Коротков О. Управління якістю освіти: навчальний посібник для вузів / О. Коротков. – [Б. м.] : Акад. проект, 2020. – 320 с.
3. Муліна Н. Методика розробки та використання дистанційного курсу англійської мови ( старший ступінь у вищому технічному закладі освіти) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Муліна Н. – Київ, 2001. – 22 с.

**КУЦІЙ У. М.**

*викладач кафедри графічного дизайну  
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»*

## ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМИ «FIGMA» В ОСВОЄННІ СУЧАСНОГО ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНУ

**Актуальність** дослідження обумовлена тим, що сучасний світ ставить перед дизайном завдання про неможливість використання тих програм, які існували до 2019 року. На європейському та західному ринку дизайну особливого поширення набуває платформа «Figma», завдяки якій створюється сучасний веб- та графічний дизайн.

**Метою** дослідження є аналіз використання програми «Figma» в освоєнні сучасного графічного дизайну.

**Огляд джерел.** У зв'язку з тим, що програма «Figma» є відносно новою, а її освоєння подається виключно у відеоформаті та ще й здебільшого англійською мовою, на сучасному ринку вона впевнено набуває популярності завдяки своїм можливостям. Тому в Україні науковці деталі частіше приділяють увагу цьому продукту. Так, наприклад, автор А. Фрік у своїй роботі представив можливості ефективного використання програми «Figma» у створенні вебдодатків [1]. Також Г. Чемерис, Г. Брянцева, О. Брянцев провели аналіз вдосконалення дизайн-освіти з використанням сучасних програм, таких як «Figma» та інших у контексті формування стратегії цифрової трансформації освіти і науки України [2]. Дослідники Т.М. Фулха, О.Н. Нгабіто, С.Єндра, Д. Хулдіансях провели аналіз аспектів зручності, яку забезпечує програма «Figma» в роботі дизайнерів та визначили переваги програми, що робить її більш ефективною з точки зору результатів і часу [3].

**Результати дослідження.** Динамічність ринку програмних продуктів неухильно зростає, надаючи багато сучасних програм для роботи графічних дизайнерів. Однією із таких програм є «Figma», яка почала розроблятися Діланом Філдом і Еваном Воллесом у 2012 році, коли вони навчались в Університеті Брауна, штат Род-Айленд, США. Вперше прилюдний випуск «Figma» відбувся у вересні 2016 року, а в 2019 році було відкрито доступ спільноті, що надало можливості дизайнерам представляти свої мистецькі вироби щодо перегляду та застосування іншими учасниками «Figma». Її розробники дуже вдало попрацювали над багатьма функціями, взявши за основу незмінну та основну програму дизайну «Adobe Photoshop». Дуже швидко «Figma» стає програмою, яка починає займати позиції лідера на ринку дизайну, що допомагає покращувати рівень якості та швидкості виконання запитів сучасного суспільства.

Невід'ємною програмою вивчення для здобувачів вищої освіти, які навчаються на дизайнерів, має бути «Figma», яка за короткий період свого існування набула популярності через свою практичність.

«Figma» – графічна програма чи інструмент, який був розроблений для створення мобільних додатків чи прототипів вебсайтів, інтерактивних прототипів, що допоможуть побачити, як працює продукт у реальності. Офіційно, «Figma» – це хмарний багатоплановий сервіс для веброзробників та дизайнерів інтерфейсів, який можна застосовувати безпосередньо в

браузері [4]. Цей графічний редактор був запланований розробниками для створення прототипів вебсайтів та додатків, окремих елементів інтерфейсу, іконок, кнопок, форм, векторних зображень та ілюстрацій, тобто цифрового контенту.

Стає зрозуміло, що це складна онлайн-платформа, тому що в «Figma» можна функціонувати в режимі фактичного часу з іншими учасниками команди. Тобто, це означає, що в одному проєкті можуть брати участь декілька учасників, наприклад, одні зможуть тільки передивлятися роботи, а інші – редагувати. Будь-який учасник команди зможе залишити свій коментар чи побажання по проєкту для подальшого обговорення. Представлений функціонал найбільш комфортний для колективної роботи над одним проєктом.

Розглянемо переваги «Figma», як платформи, в якій є мінімальні і водночас всі необхідні інструменти для роботи з графікою, векторними об'єктами, шрифтами та ефектами. «Figma», будучи векторною програмою, відкриває можливості використовувати комп'ютер з невеликим ресурсом, адже векторні файли не потребують багато місця в пам'яті комп'ютера. Завдяки модульній сітці, яка існує в програмі, дуже зручно упорядковувати всі елементи дизайну в фреймі. Ключова перевага «Figma» для дизайнерів – це можливість безкоштовного використання. Але ця програма має певні обмеження. Незважаючи на це, її потужності достатні не лише для навчання, а й у створенні професійних проєктів. Ще одна важлива перевага – це багатозадачність, завдяки якій в один клік можна переміщатися між проєктами і вносити в них зміни, попри їхню велику кількість. А завдяки посиланню можна легко відправити свій проєкт для перевірки чи презентації.

Через плагіни та велику кількість бібліотеки компонентів є можливість швидко виконувати різні технічні завдання. Плагіни, як додаток до програми, автоматично позначаються окремими шарами, кожен з яких можна редагувати незалежно від інших. Вони пришвидшують роботу в «Figma». Так, наприклад:

- Iconify – відкриває доступ більше ніж 40 тис. векторних іконок для будь-яких проєктів у Svg-форматі;
- Blobs – створює та редагує векторні фігури для різних проєктів;
- Unsplash – дозволяє за один клік імпортувати зображення зі стокового сервісу;
- Filter/effect – набір ефектів, які можна використовувати у «Figma», що дуже схожі на ефекти «Adobe Photoshop»;
- Beautiful Shadows – створення в один клік природних тіней для об'єктів;
- Lumy – безкоштовна база, створена штучним інтелектом, що надає право у вільному доступі користуватися генерованими зображеннями;
- Fig3d – завдяки цьому плагіну та його налаштуванню можна перетворити будь-яке векторне зображення у 3d-фігуру.

Завдяки використанню плагінів, кількість яких постійно збільшується та поповнюється у вільному доступі ком'юніті, швидко закриваються запити і вирішуються складні дизайнерські завдання.

Панель управління програми досить зручна і зрозуміла. Зліва розміщена панель з шарами, включаючи елементи проєкту, зверху – панель інструментів, праворуч – панель властивостей. Такий сервіс зручний, простий та функціональний. Інтуїтивно зрозумілий інтерфейс, швидке редагування, створення компонентів і використання їх копій у різних частинах проєкту, легке масштабування фреймів, створення стилей та відтворення дрібних деталей, перенесення проєктів з інших програм без втрат.

Однак, «Figma» – це не ідеальний інструмент для вебдизайну, а отже, має свої недоліки, серед них можна визначити такі:

1. Для роботи обов'язково потрібен Інтернет. Без нього неможливо отримати доступ до хмарних файлів. Якщо проєкт вже завантажений, з ним можна працювати. Однак, якщо його закрити, то проєкт можна втратити. При необхідності файл можна зберегти на комп'ютері у форматі FIG.

2. «Figma» – це виключно англійський інтерфейс. Тому працювати можна, лише якщо вивчити інструменти та назви всіх функцій англійською.

3. Сервіс молодий, тому на всі запитання не завжди можна знайти відповіді.

4. «Figma» – це програма виключно для створення цифрового контенту, тому в ньому неможливо підготувати проєкти для друкованої продукції, а отже, не підходить для роботи з поліграфією (відсутні стук палітри і немає перемикання розмірної сітки на см/ мм).

5. Фігма немає можливості безпосередньо імпортувати макети з «Adobe Photoshop».

Отже, незважаючи на те, що «Figma» – це швидка та зручна програма, вона не здатна замінити продукти Adobe. Часто «Figma» порівнюють саме з графічним редактором «Adobe Photoshop», тому що в багатьох випадках саме «Figma» може вигідно замінити функціонал і можливості платного і більш складного в роботі «Adobe Photoshop». Суть «Figma» – у гнучкості інструменту, який використовують для різноманітних цілей. Якщо донедавна вважалося, що «Figma» – це інструмент для вебдизайнерів, то сьогодні можна з упевненістю сказати, що ця програма закриває всі потреби графічного дизайну.

**Висновки.** Зроблений аналіз використання програми «Figma» в освоєнні сучасного графічного дизайну окреслив певні її переваги та недоліки. Визначено оптимальність та якість інструментів програми «Figma» для роботи з графікою, векторними об'єктами, шрифтами та ефектами.

#### **Список використаних джерел:**

1. Frick A. From Design to Code: A Study on Generating Production Code From User Interface Design Software : Master of Science Programme in Interaction Technology and Design - Engineering / A. Frick. – Umeå University, Faculty of Science and Technology : [s. n.], 2022. – 61 p.

2. Чемерис Г. Шляхи вдосконалення дизайн-освіти у контексті стратегії цифрової трансформації освіти і науки України / Г. Чемерис, Г. Брянцева, О. Брянцев // Фізико-математична освіта. – 2021. – Т. 32, № 6. – С. 32–44.

3/ Visual Branding : Pemanfaatan FIGMA dalam Perancangan Logo HIMA Akuntansi Universitas Nahdlatul Ulama Kalimantan Timur / T. M. Fulkha [et al.] // Journal Digital Technology Trend. – 2022. – Vol. 1, no. 2. – P. 111–119.

4. Омельчук Є. Що таке Figma: функції, інструменти та переваги [Електронний ресурс] / Євген Омельчук // Wezom.Academy. – 2021. – Режим доступу: <https://wezom.academy/ua/cho-takoe-figma-funktsii-instrumenty-ipreimuschestva/> (дата звернення: 03.04.2024). – Назва з екрана.

5. Школа дизайну [Електронний ресурс] // GoIT – платформа ІТ-курсів. – Режим доступу: <https://goit.global/ua/> (дата звернення: 05.04.2024). – Назва з екрана.

**ЛІТКЕВИЧ А. М.**

*кандидат педагогічних наук,  
доцент кафедри педагогіки та психології  
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»  
директор Бучанського ліцею №4  
Бучанської міської ради Київської області*

## **ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СИСТЕМІ ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

**Актуальність дослідження.** Сучасний етап розвитку освіти в Україні обумовлено індикаторами освітніх трансформацій, які спонукають до серйозних змін в освітній системі. Сьогодні до школи йде нове покоління дітей, що живуть у віртуальному інформаційному середовищі, формуються нові навички та компетентності, яким сприяють нові форми та засоби навчання. Суцільна глобалізація зобов'язує нас до змін у технологіях та неперервній освіті впродовж усього життя. Інноваційні процеси в освіті передбачають модифікацію та адаптацію освітнього процесу до нових суспільно-історичних умов. Випускник закладу освіти повинен мати не лише теоретичні знання, а й повинен вміти застосовувати ці знання на практиці. Такі вміння та компетентності можна сформувати, застосовуючи технологію проєктного навчання. Впровадження проєктного навчання пропонує Концепція Нової української школи – ключова реформа Міністерства освіти і науки України.

**Метою** нашого дослідження є аналіз інноваційних процесів в освіті на прикладі застосування проєктних технологій у навчанні в початковій школі.

**Огляд джерел.** Проєктна технологія як загальний метод навчання теоретично започатковано в США на межі ХІХ і ХХ століть. Американські педагоги Дж. Дьюї, В.Х. Кілпатрік, Е. Коллінгс, Е. Паркхерст вперше розробили та обґрунтували дидактичні основи впровадження проєктної технології у навчання. Основоположником ідеї проєктного навчання

вважають Джона Дбюї, американського філософа, психолога та реформатора освіти.

Предметом дослідження вітчизняних учених проєктні технології як педагогічне явище стали у ХХ столітті. Ефективність використання проєктного навчання обґрунтували науковці В.Ігнат'єв, О. Кобернік та С.Шацький. Вони також сформулювали схему проєкту та основні засади. Науковці В.Докучаєва, О.Коляда, О.Онопрієнко, С. Сисоєва вивчали проблеми використання проєктного навчання у школі.

**Результати дослідження** інноваційних процесів у системі освіти в умовах глобалізації. Концепція Нової української школи передбачає залучення сучасних освітніх технологій, змін методів та форм навчання, підвищення мотивації до навчання. Саме сучасні освітні технології реалізують цілі і завдання Нової української школи. Освітній процес у початковій школі є фундаментом для основ знань, умінь та навичок дітей, що спонукає використовувати особистісно орієнтований, компетентнісний і діяльнісний підхід до навчання учнів. Метод проєктів як освітня технологія створює умови не тільки для самостійного освоєння учнями знань, підвищення інтелектуального рівня, а й створює умови творчої реалізації дитини, допомагає у формуванні пошуково-дослідницьких компетентностей.

Освітній процес у початковій школі зорієнтовано на постійну актуалізацію знань, створення інноваційно-розвивального середовища. Щоб підтримувати інтерактивну організацію освітньої діяльності, а також навчити застосовувати свої знання на практиці, допомагає проєктна діяльність на уроці. Проєкт допоможе дітям систематизувати знання, поглибити їх та вдосконалити отримані навички. Важливо також, що під час проєктної діяльності учні отримують навички комунікації: навчаються домовлятися, ухвалювати рішення, розподіляти ролі, визначати лідера, узгоджувати спільну думку. Варто також орієнтувати учнів на особистий та колективний успіх, що підвищує мотивацію до навчання.

Ця технологія допомагає вчителю краще пізнати учнів, розвивати їхні здібності, дати можливість їм «відкритися», адже проєктна діяльність на уроці – це інша форма навчання, що не відповідає традиційній системі уроків у школі: невимушена, природна та ненав'язлива. Правильна організація роботи над проєктом дозволяє учням бути активними учасниками та відчувати себе суб'єктами спільної діяльності.

Організуючи проєктну діяльність учнів, важливо не забувати про вікові особливості дітей початкових класів. Проєкти мають бути зрозумілими, простими, короткотривалими. У 1-2-х класах частіше використовуються ігрові та творчі проєкти. Дослідницькі проєкти та практично-орієнтовані середньої тривалості можна залучати в роботу в 3-4-х класах. Проєкти в початкових класах можуть бути індивідуальними, груповими, колективними. Вчитель повинен чітко поставити завдання та показати шляхи його виконання. Потрібно підтримувати прагнення і старання учнів, координувати їхні дії, вчити систематизувати та узагальнювати свої знання.

**Висновки.** Педагогічна спільнота відзначає, що використання методу проєкту як інноваційної технології сприяє активізації пізнавально-дослідницьким компетентностям учнів і є ефективним дидактичним засобом, що формує творче мислення, розвиває інтелектуальні здібності, навчає працювати самостійно або в команді та застосовувати свої знання на практиці. З точки зору особистісно орієнтованого навчання, саме проєктна діяльність забезпечує активну взаємодію учнів в освітньому процесі. Орієнтація Нової української школи на проєктну технологію забезпечить виходження України до європейського освітнього простору.

**Список використаних джерел:**

1. Дьюї Д. Досвід і освіта / Д. Дьюї ; [пер. з англ. Марії Василечко]. – Львів. – 2003. – 84 с.
2. Забродська Л.М., Онопрієнко О.В., Цимбалару А.Д., Хоружа Л.Л. Інформаційно-методичне забезпечення проєктно-технологічної діяльності вчителя: Науково-методичний посібник/ За ред.. А.Д.Цимбалару, О.В. Онопрієнко. – Харків. – 2007. – 208 с.
3. Метод проєктів : особливості застосування в початковій школі : Посіб. для вчителів початкових класів, слухачів курсів підвищення кваліфікації, студентів педагогічних факультетів вищих навчальних закладів.– Київ. – 2009.– 42 с.
4. Огієнко О. І. Тенденції розвитку проєктної технології у зарубіжній педагогіці ХХ століття [Електронний ресурс] // Порівняльна професійна педагогіка. – 2011. – № 1. Режим доступу: <http://www.khnu.km.ua/root/res/2-7001-15.pdf>
5. Сисоєва С.О., Кристопчук Т.Є. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика : навчальний посібник / С.О. Сисоєва, Т.Є. Кристопчук; Київський університет імені Бориса Грінченка. // Рівне. – 2012. – С. 109.
6. Чепіль М.М. Педагогічні технології: Навч. посіб./М.М.Чепіль, Н.З.Дудник. – Київ. -, 2012. – 224 с.

**ЛОЗЕНКО А. П.**

*кандидат педагогічних, доцент*

*доцент кафедри початкової освіти та інноваційної педагогіки  
Український державний університет імені Михайла Драгоманова*

## **ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ПОЧАТКОВА ОСВІТА» ДО ЗАСТОСУВАННЯ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ТЕХНОЛОГІЙ ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ**

**Актуальність дослідження** полягає в тому, що інноваційні процеси, характерні зараз для системи початкової освіти в умовах НУШ потребують підготовки вчителя нової генерації. Майбутньому вчителю початкових класів потрібно володіти не тільки базовими психолого-педагогічними компетентностями, але й такими особистісними якостями, як: критичність мислення, творчість, цілеспрямованість, адаптивність, здатність до професійного зростання самостійність у прийнятті рішень. Аби професійна діяльність потенційного вчителя початкових класів вважалась успішною, йому потрібно бути готовим до виконання різних функцій: дослідження та розробки навчальних посібників і програм, проектування навчально-виховного процесу, моделювання і реалізації соціально значущих і креативних проєктів, знаходження нестандартних підходів у розв'язанні різноманітних педагогічних завдань. У зв'язку з цим, ЗВО повинні готувати майбутніх вчителів початкових класів, здатних використовувати технології педагогічного проектування.

**Метою** нашої публікації є теоретичний та практичний аналіз проблеми підготовки студентів спеціальності «Початкова освіта» до застосування у процесі навчання молодших школярів технологій проєктного навчання.

**Огляд джерел.** Проблеми розробки і застосування педагогічних технологій навчання й виховання в цілому розглядали: І. Дичківська, С. Дубяга, І. Зязюн, В. Лаппо, О. Мельник, Н. Наволокова, Т. Назарова, А. Нісімчук, О. Пометун, А. Савельєв, Є. Скворчевська, І. Смолук, О. Янкович та ін.

Питання підготовки вчителя початкових класів досліджувались: В. Бондарем, Н. Бібік, А. Бистрюковою, М. Вашуленком, С. Єрмаковою, М. Захарійчук, О. Івлієвою, Н. Казаковою, Л. Кекух, Н. Кичук, Л. Красюк, В. Паскар, І. Титаренко, Л. Хоружою та багатьма іншими.

Особливості організації навчання з використанням проєктних технологій розглядалися у працях вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як: Д. Дьюї, У. Кілпатрік, Е. Коллінз, Л. Левін, Д. Піт та ін..

Серед науковців, які досліджували проєктну діяльність: К. Баханов, Т. Газука, В. Давидова, О. Зосименко, Л. Кондратова, Л. Мартинець, В. Нищета, О. Онопрієнко, Н. Пахомова, О. Пехота, Е. Полат, С. Ящук та ін.

Наукові пошуки із розв'язання різноманітних завдань, які стосуються підготовки вчителя до організації проектної діяльності здійснено у наукових дослідженнях Ю. Веселової, М. Елькіна, С. Ізбаш, Е. Кручай, О. Ожерельєвої, М. Пелагейченко, Н. Прокоф'євої, Ю. Фільчакової та ін.

Проектні технології навчання та особливості їх застосування у початковій школі в умовах НУШ є сьогодні досить актуальними та популярними серед учителів початкових класів. Це свідчить про актуальність цього питання та пошук найбільш оптимальних способів використання цих технологій задля підвищення рівня результативності освітніх досягнень молодших школярів.

Разом із цим, цілеспрямоване та спеціально організоване формування у майбутніх вчителів готовності впроваджувати технології проектного навчання потребує подальших досліджень.

**Результати дослідження.** Серед надважливих завдань у професійно-педагогічній підготовці студентів спеціальності «Початкова освіта» потрібно окремо виділити як загальнопедагогічний аспект, так і локальний, що стосується формування готовності впроваджувати у навчально-виховний процес сучасних освітніх технологій. Окрім загальнодидактичних умінь, студенти повинні оволодіти системою технологічних умінь, технологічної компетентності.

Під поняттям «професійна підготовка майбутнього вчителя» в педагогіці й методиці розуміють єдність змісту, структури, цілей навчання й виховання студентів, способів реалізації набутих знань, навичок і вмінь у роботі з учнями. Професійна підготовка має подвійне значення і повинна розглядатися як процес (навчання) та як результат (готовність), визначається сукупністю вимог, які висуваються до певного фахівця [1, с. 18].

Незаперечний факт, що саме вчитель початкових класів може вплинути на творчий розвиток і становлення особистості молодшого школяра, його інтересів, цінностей, ідеалів. Тому нагальною потребою сьогодення є необхідність якісного оновлення професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкових класів в умовах педагогічного університету. Ефективність підготовки буде високою, якщо у випускника психолого-педагогічного факультету буде сформована готовність до впровадження в навчальний процес школи І ступеня сучасних освітніх технологій. Ось чому майбутній вчитель початкових класів зобов'язаний мати якісну психолого-педагогічну та методичну підготовку з педагогічних технологій та проектних технологій зокрема [4, с. 68].

На рівні теоретичного узагальнення, ми погоджуємось з думкою В. Безпалько, яка тлумачить термін «педагогічна технологія» як сукупність засобів та методів відтворення теоретично обґрунтованих процесів навчання та виховання, що дозволяють успішно реалізовувати завдання освіти.

Метод проєктів — це педагогічна технологія, в основі якої — самостійна діяльність (дослідницька, пізнавальна, продуктивна) дітей, в процесі якої дитина пізнає навколишній світ і перетворює нові знання на реальні витвори.

Основний тезис сучасного розуміння методу проектів: «усе, що я пізнаю, я знаю, для чого це мені потрібно, де і як я зможу ці знання застосувати». Як педагогічна ідея, технологія і форма навчальної роботи, метод проектів є альтернативою традиційній системі освіти [2, с. 9].

Проектування в початковій школі має свою специфіку: слід враховувати вікові та психологічні особливості учнів, бо, зрозуміло, що бачити, як роблять інші і робити самому – речі абсолютно різні. Всі етапи проектної діяльності учнів початкових класів повинні ретельно контролюватися вчителями, оскільки і теоретичних, і практичних знань та вмінь у молодших школярів ще замало. Проекти для початкової школи, у більшості випадків, мають бути короткотривалі. Але все ж таки вчителі мають чудову можливість залучити до пошукової, творчої діяльності практично всіх учнів і, в першу чергу, – дітей з підвищеною навчальною мотивацією.

Як зазначає О. Пехота, вміння користуватися проектною технологією є показником високої кваліфікації педагога, його інноваційного мислення, орієнтації на особистісний і професійний розвиток дитини у процесі навчання [3, 156-157].

Саме, у зв'язку із вище зазначеним, на початку дослідження нас цікавило питання визначення стану готовності студентів IV курсу спеціальності «Початкова освіта» до впровадження в процесі навчання молодших школярів проектних технологій. Ми виокремили три основні компонента цього виду готовності: мотиваційно-цільовий, когнітивно-діяльнісний, результативно-аналітичний.

З метою діагностики рівнів сформованості у студентів IV курсу спеціальності «Початкова освіта» готовності до впровадження проектних технологій у навчальний процес початкової школи, пропонуємо в якості одного з методів дослідження – анкетування. Анкета включає блоки запитань, які стосуються мотиваційно-цільового, когнітивно-діяльнісного та результативно-аналітичного компонентів готовності:

1. Ваше ставлення до впровадження проектних технологій в початковій школі?
2. Чи доцільно використовувати проектні технології навчання в сучасній початковій школі?
3. Чи є на Вашу думку актуальною проблема підготовки майбутніх вчителів початкової школи до впровадження технологій проектного навчання на уроках?
4. Чи відчуваєте Ви потребу в підвищенні свого рівня готовності до реалізації проектних технологій навчання молодших школярів?
5. Чи вважаєте Ви необхідною спеціальну підготовку студентів спеціальності "Початкова освіта" до реалізації проектних технологій в початковій школі?
6. Сформулюйте мету і завдання ефективної реалізації проектної діяльності з учнями початкової школи.
7. Дайте визначення поняттю "педагогічні технології".



**ЛУК'ЯНЧУК Н. В.**

*к. психол. наук,  
доц. кафедри педагогіки та психології  
Українського гуманітарного інституту*

**ЧУБУКОВА В. К.**

*студентка спеціальності 053 «Психологія»  
Український гуманітарний інститут*

## **РАННІ ПСИХОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ РОЗЛАДІВ СПЕКТРУ АУТИЗМУ**

**Актуальність дослідження.** У багатьох країнах світу актуальним стало питання щодо виявлення, навчання, виховання та соціалізації дітей з особливими потребами. Окрему нішу займають особи з розладами аутистичного спектру (РАС). Так американська асоціація Autism Speaks порахувала, що один випадок аутизму трапляється на 88 дітей, ця інформація була актуальною на 2018 рік. А за оцінками ВООЗ, одна дитина із 160 має будь-який із РАС. Загалом у світі таких осіб нараховується понад 2 мільйони 400 тисяч [1].

Дослідження проведені в Україні засвідчили, що у 2017 році була зареєстрована 7491 дитина з РАС, а в жовтні 2023-го — вже 20936 таких дітей [2].

Світова спільнота прийняла факт збільшення кількості дітей та дорослих з РАС і тому за рішенням Генеральної Асамблеї ООН у 2007 році було запроваджено особливий день — 2 квітня як всесвітній день поширення інформації про аутизм. Це зроблено для того, щоб діти з особливими потребами мали право не тільки на визнання, що вони існують, але й мали можливість отримувати медичні та освітні послуги на належному рівні.

**Метою** нашого дослідження є виявлення переваг при ранній діагностиці аутизму. Рання діагностика аутизму має вирішальне значення для своєчасного втручання та покращення віддалених результатів.

**Огляд джерел.** Багато науковців світу займалися цим питанням і внесли свої доповнення до поняття аутизму. Вивченням проблеми аутизму в різні часи займалися Г. Аспергер, Е. Блейлер, О. Богдашина, Л. Каннер, М. Ліблінг, С. Мнухін, та інші [3]. Українські дослідники Я. Багрій, О. Богдашина вивчали сутність аутизму; К. Островська описувала проблеми психологічної допомоги дітям з аутизмом; Т. Скрипник розробила комплексну програму розвитку дітей з аутизмом; В. Тарасун описала концепції розвитку, навчання та соціалізації дітей з аутизмом; Г. Хворова описала, як надавати психолого-педагогічну допомогу дітям із розладами спектра аутизму; Д. Шульженко досліджувала психологічну корекцію аутистичних порушень і формування готовності дітей із розладами аутичного спектра до навчання в школі [4].

**Результати дослідження.** Розлад спектру аутизму (РАС) — це стан нервової системи, що складається з постійних проблем у соціальному спілкуванні та взаємодії, а також наявність повторюваних і обмежених моделей поведінки. Рання діагностика аутизму має вирішальне значення для своєчасного втручання та покращення віддалених результатів.

Скринінгові та діагностичні інструменти, які, допомагають у постановці діагнозу, це модифікований контрольний список для виявлення аутизму у малюків, переглянутий з подальшим спостереженням, оцінка батьків статусу розвитку і шкалу оцінки дитячого аутизму, серед інших. Переваги ранньої діагностики містять можливість раннього втручання, яке покращує розвиток дитини та покращує її адаптаційні навички. Раннє виявлення аутизму дозволяє впроваджувати спеціалізовані втручання, адаптовані до конкретних потреб людей з аутизмом, спрямовані на соціальне спілкування, розвиток мови та поведінкові проблеми. Крім того, рання діагностика дає сім'ям доступ до відповідних служб підтримки, освітніх ресурсів і громадських програм, сприяючи кращим механізмам подолання, зменшенню батьківського стресу [5].

Розлад спектру аутизму — це стан, пов'язаний з розвитком мозку, який впливає на те, як людина сприймає інших і спілкується з ними, викликаючи проблеми в соціальній взаємодії та спілкуванні. Розлад також включає обмежені та повторювані моделі поведінки. Термін «спектр» у розладі спектру аутизму відноситься до широкого діапазону симптомів і різного ступеню тяжкості.

Ще на ранніх етапах розвитку дитини з РАС характерні певні порушення. Особливо часто лікарі, психологи, педагоги відмічають: що дитина майже не дивиться в очі або робить це незвично; у неї значно знижена цікавість до всього, що її оточує, що відбувається навколо; дитина немовби перебуває у власному світі, бавиться на самоті; не наслідує поведінку та ігри інших, зокрема батьків; дитина починала говорити, а потім перестала; зовсім не почала розмовляти; є мовленнєві порушення (понад 40% людей з аутизмом — невербальні); уникає контакту — не любить, коли до неї торкаються, обіймають тощо; не реагує на прохання чи коли до неї звертаються — хоча в інших ситуаціях видно, що в дитини все гаразд зі слухом; механічно багато разів повторює слова, які десь почула — наприклад, по телебаченню; не використовує жестів і міміки при спілкуванні, повторює останні слова з того, що їй сказали; повторює стереотипні рухи, наприклад, крутить головою, ходить довкола кімнати, погойдується тощо; дитину важко зупинити, відволікти від одноманітних повторюваних дій; різко реагує на будь-які зміни у щоденних справах. Наприклад, наполегливо вимагає їсти лише з певного посуду, одягатися тільки у визначений одяг, ходити тільки визначеним шляхом [2].

Діти з розладами аутичного спектра суттєво вирізняються як від дітей з нормальним типом розвитку, так і від дітей, які мають інші психофізичні вади. Цим дітям незрозуміло й нецікаво те, що роблять звичайні люди. Навколишня

дійсність для них – розмаїття непов'язаних між собою, мінливих звуків, образів, подій, що зумовлюють тривогу і страх.

Однак рання діагностика аутизму також несе в собі певні ризики. Одним із серйозних занепокоєнь є можливість наклеювання ярликів і стигматизації, що може вплинути на самооцінку дитини та заважатиме спілкуванню у соціумі. Існує ризик невірної діагностики, що може призвести до непотрібних втручань і лікування. Крім того, діагностичний процес може бути тривалим, складним і емоційно напруженим для родин, адже у всебічній оцінці мають прийняти участь міждисциплінарні команди. Ця робота підкреслює важливість збалансованого підходу до аналізу переваг і ризиків ранньої діагностики. Раннє виявлення проблеми дозволяє своєчасне втручання, що значно покращує результати розвитку та якість життя людей з аутизмом. Щоб пом'якшити ризики, вкрай важливо забезпечити точні та надійні діагностичні процедури, підтримки родини протягом усього процесу та сприяти суспільній обізнаності та прийняттю.

Для того, щоб реалізувати ефективний психологічний аналіз порушень у дитини з аутизмом необхідним етапом є вивчення її індивідуальних психологічних особливостей. Нами були використані такі методики: опитувальник CHAT (Checklist for Autism in Toddlers) спостереження за балансом здоров'я дітей, методика Біне-Сімона для визначення рівня розумового розвитку дитини, та розглянутий скринінговий опитувальник критерії DSM-V для розладів аутистичного спектру.

Опитувальник CHAT розробили Барон-Койен і його колеги (Allen, Gillberg) 1992 р. Опитувальник було створено для спостереження за балансом здоров'я дітей. Це означало, що він повинен бути короткий та легкий у використанні. Здійснення дослідження за допомогою опитувальника CHAT займає близько 15 хвилин. CHAT складається з двох частин: Перша частина (А) охоплює закриті питання, що стосується функціонування дитини в дев'яти сферах. Друга частина (Б) складається з п'яти пунктів, має експериментальний характер і полягає в тому, щоб особа, яка проводить дослідження, оцінила виконання дитиною кількох простих 9 завдань та дає змогу порівняти інформацію, отриману від батьків, з фактичними можливостями дитини.

Для визначення рівня розумового розвитку дитини найефективнішою є методика Біне-Сімона. Шкала тестів розумового розвитку А. Біне-Т. Сімона передбачає дослідження розумового розвитку дітей конкретного віку, починаючи з 3 і до 15 років. Для кожного віку обирається по 6 тестів, а для 12-річних – 8 тестів. Кожен тест оцінюється позитивно чи негативно відповідно до вказівок до кожного завдання. Дослідження проводять так, що дитині конкретного віку даються тести, розраховані на дітей, що на два роки молодші за досліджувану дитину. Якщо дитина позитивно розв'язує всі ці тести, тоді переходять до тестів, розрахованих на дітей старшого віку, зупиняючись на шкалі того віку, тести якого дитина не може розв'язати. За кожне виконане завдання розраховане до 9 років додається 2 місяці.

Скринінговий опитувальник критерії DSM-V для розладів аутистичного спектру допомагає виявити порушення у дитини раннього віку.

Наше дослідження проводилось з родинами, де є діти з порушеннями аутистичного спектру. Та які є членами групи Pinocchio Nürnberg int. Ми спостерігали за діти різного віку (від 2,5 до 10 років) і з різним ступенем розумового розвитку, вербальні та невербальні. Спілкування з дітьми та батьками, під час проведення дослідження показує на високу ефективність проведення корекційної терапії, занять з спеціалістами та прийнятті лікувальних засобів під наглядом лікаря психіатра-невролога.

На підставі наших спостережень, опитувань, аналізу досліджень, ми маємо такі **висновки**. Отже, рання діагностика аутизму – це дуже важливий крок до своєчасного звернення родини до спеціаліста. Що в подальшому допомагає дитині у надбанні комунікативних, вербальних навичок; навичок самообслуговування; вміння повідомити про свої потреби; своєчасна допомога батькам у вирішення складних поведінкових проблем, можливість з допомогою спеціаліста відвідувати дошкільний заклад та навчатися в школі. Родини дітей з РАС у багатьох країнах мають підтримку спеціальних служб, громадських програм, що допомагають їм впоратися зі стресом їхнього становища. Такі діти мають майбутнє, завдяки ранньому своєчасному втручання і співпраці команди спеціалістів. Діти з аутизмом можуть отримати все необхідне, щоб бути повноцінними членами суспільства і навіть, реалізуючи свої таланти, допомагати іншим, як це є в усьому цивілізованому світі.

#### **Список використаних джерел:**

1. «Люди дощу» – хто вони? Або що ви знаєте про аутизм? [Електронний ресурс] // Центр громадського здоров'я МОЗ України. – 2018. – Режим доступу: <https://phc.org.ua/news/lyudi-doschu-khto-voni-abo-scho-vi-znaete-pro-autizm> (дата звернення: 17.04.2024). – Назва з екрана.
2. Кузьменко Ю. Немає двох однакових людей з РАС: що таке аутизм та як допомогти людині з ним адаптуватися [Електронний ресурс] / Юлія Кузьменко // Суспільне. Новини. – 2024. – Режим доступу: <https://suspilne.media/714276-nemae-dvoh-odnakovih-ludej-z-ras-so-take-autizm-ta-ak-dopomogti-ludini-z-nim-adaptuvatisa/> (дата звернення: 03.04.2024). – Назва з екрана.
3. Скрипник Т. В. Феноменологія аутизму: Монографія. – К.: Видавництво “Фенікс”, 2010. – 320 с.
4. Мойсеєнко І. М. Теоретичні підходи до дослідження ознак аутизму в Україні / І. М. Мойсеєнко // Інноваційна педагогіка. – 2019. – Т. 1, № 10. – С. 58–62.
5. Early Diagnosis of Autism Spectrum Disorder [Electronic resource] / Chiugo Okoye [et al.] // A Review and Analysis of the Risks and Benefits. – 2023. – Vol. 15, no. 8. – Mode of access: <https://doi.org/10.7759/cureus.43226>. – Title from screen.

**МАКАРЕНКО І. П.**

*кандидат економічних наук  
професор кафедри інформаційних систем і технологій,  
фінансів та менеджменту  
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»  
с.н.с. ЦІТР ДУ «ІДНТПІН ім. Г.М. Доброва» НАН України,  
директор Інституту еволюційної економіки*

**ШТАНЬКО Л. О.**

*кандидат економічних наук, доцент  
професор кафедри інформаційних систем і технологій,  
фінансів та менеджменту  
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»*

### **«ВЕРТИКАЛЬНІ» ТА «ГОРИЗОНТАЛЬНІ» ГУМАНІТАРНІ ЧИННИКИ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСАХ**

**Актуальність дослідження.** Гуманітарні чинники традиційно розглядаються в контексті впливу на соціум та його наслідків на життєдіяльність людини [1]. У вигляді сталих практик вони вивчаються соціальними науками, в тому числі інституційною економікою, науковий напрям якої демонструє досить розгалужену та ієрархічну систему [2].

Але цей та інші аналогічні наукові напрями не дали вичерпної відповіді на питання про критерії оцінки позитивного/негативного поведінкового впливу на процеси економічного розвитку національних економік, бо вони не торкаються безпосередньо економічних чинників, відповідно, політекономічних інструментів управління.

Вивчаючи макроекономічні чинники, особливо у фінансовій, валютній та в грошовій сферах, в економічній динаміці, зокрема в дослідженнях валютно-фінансових криз, ми також торкнемося наукового напрямку – економічної поведінки людей. Але й він також не вирішує проблем впливу гуманітарних чинників на економіку та розвиток, особливо структурованих у вертикальні та горизонтальні інститути. Залишається лакуна, заповнення якої залишалось поза увагою сучасних дослідників, але виникнення викликів національній та колективній безпеці вимагає обґрунтування та її вивчення через відсутність наукових досліджень у цьому напрямі.

Тут мається на увазі відсутність наукових досліджень про чинники, сформовані у горизонтальні та вертикальні соціально-політичні структури, які ототожнюються з демократичними та з адміністративними інститутами. Ці чинники впливу на характер політекономічної взаємодії в економіці все ще залишаються поза увагою як вітчизняних, так і зарубіжних учених.

Дослідження [2; 3; 4; 5] показують важливість їхнього вивчення.

Вони впливають на формування капіталу як системного механізму саморозвитку економіки, механізмів самоорганізації, цивілізаційного

об'єднання нації навколо цінностей vs цивілізаційного протистояння та колективної безпеки трансформацій, вимагають певної реакції, політичних дій з боку держави.

Залежно від типу гуманітарного чинника, що лежить в основі певного державного устрою, за інших рівних умов це може стати причиною гальмування економічного розвитку, соціального напруження чи політичної кризи.

Їхнє вивчення є актуальним і з огляду необхідності новітніх механізмів колективної безпеки.

**Огляд джерел.** Дослідження у цьому напрямі є новими, тому ми не можемо привести наукових літературних посилань за темою дослідження. Але аспекти обговорюваної авторами проблеми представлені досить широко в інших наукових напрямках, зокрема:

– Фернан Бродель [4] – формування позитивних інститутів під час «застиглої» цивілізації;

– у частині дослідження ролі людського капіталу в інноваційних процесах, його досліджував Пол Ромер [5];

– ролі релігії: Макс Вебер [3] – про протестантську етику;

– людського капіталу - [5].

Переважна більшість дослідників розуміє гуманітарні чинники у традиційному значенні людських цінностей.

Йозеф Шумпетер у своїй «Теорії економічного розвитку» [6] в частині опису механізмів інновації торкається філософського аспекту підприємництва.

**Метою** роботи є постановка проблеми «вертикальних» та «горизонтальних» гуманітарних чинників у контексті економічного розвитку.

**Завдання**, що вирішуються для досягнення мети:

- визначити зміст «горизонтальних» та «вертикальних» систем гуманітарних чинників;

- сформулювати пропозиції для подальших досліджень.

**Результати дослідження.** Вивчення гуманітарних чинників європейської економіки стає все більш актуальними для української освіти та науки. Певним чином вони торкаються проблем стабільного сталого розвитку та безпеки трансформацій.

Гуманітарний чинник у нас асоціюється з необхідністю допомоги людям, у вирішенні проблем соціально-демографічного характеру, тобто екзогенного характеру, вектор якого спрямовано на людину.

Ми ж акцентуємо увагу на гуманітарних чинниках ендогенного характеру, що впливають на виробництво, аналогічно як економічні чинники, а також – на реалізацію макроекономічних функцій, здатність їх реалізувати чи, навпаки, пригнітити.

Ми використовуємо категорії «гуманітарний чинник», розуміючи чинники людського капіталу, що мають складну структуру, до якої входять:

- власне людський капітал;

- соціальний капітал;
- духовні чинники впливу на економічні відносини;
- базові людські цінності.

В інших контекстах гуманітарні чинники можуть розглядатися як загальнолюдські базові цінності в контексті допомоги людям у збереженні та захисту цих цінностей, а також у контексті основних біблійних заповідей.

У такому випадку ми структуруємо гуманітарні чинники за ознакою ставлення до організації виробництва в частині: самоорганізації vs дирижизму; самодисципліни vs адміністративного примусу – так званих «горизонтальних» vs «вертикальних» систем. Традиційно їх у політичному аспекті представляють як «демократичні» (горизонтальні) та диктаторські (вертикальні) аналоги представлених ними типів систем гуманітарних чинників.

Постановка проблеми в такій площині ставить на порядок денний гіпотезу про соціальну цивілізаційну зрілість суспільства певної країни, де брак самоорганізації та самодисципліни членів суспільства, його еліти вимагає посиленого централізованого втручання – посилення «вертикалі». Це також висвітлює роль релігії певного віросповідання на формування сталих інститутів.

**Висновки.** Роль гуманітарних чинників в обговорюваному нами аспекті є новим представленням і вимагає подальших досліджень. Позитивне вирішення проблеми дасть ефект прискореного економічного зростання та висвітлить нові принципи для розвитку і посилення колективної безпеки.

#### **Список використаних джерел:**

1. Макаренко І. Протестантська етика і баланс економічних та гуманітарних чинників / І. Макаренко, Л. Штанько // Антикризовий розвиток соціальних та економічних процесів в умовах глобалізації : Матеріали ХVІІІ Міжнар. науково-практ. конф., Буча, 10 трав. 2023 р. – Київ, 2023. – С. 94–97.
2. Гриценко А. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований / А. Гриценко. – Київ : Форт, 2008. – 928 с.
3. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму / М. Вебер ; пер. з нім. О. Погорілий. – Київ : Наш Формат, 2018. – 216 с.
4. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, ХV-ХVІІІ ст. у 3 т. / Ф. Бродель. – Київ : Основи, 1997. – 585 с.
5. Romer P. M. Endogenous Technological Change [Electronic resource] / P. M. Romer // Journal of Political Economy. – 1990. – Vol. 98, no. 5. – P. 71–102. – Mode of access: <https://doi.org/10.1086/261725>. – Title from screen.
6. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / Й. А. Шумпетер ; пер. з англ. В. Старк. – 2-ге вид. – Київ : Вид. дім «Києво-Могилян. акад.», 2014. – 246 с.

**МЄРЄНКОВ Г. А.**

*кандидат філософських наук*

*старший викладач кафедри філософії, теології та історії церкви*

*Український гуманітарний інститут*

## **ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗА ДОПОМОГОЮ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА**

Для української держави формування громадянської ідентичності молодого покоління є одним з найактуальніших завдань, враховуючи ту екзистенційну боротьбу за своє існування, яку зараз переживає держава. На законодавчому рівні проблему і шляхи її вирішення окреслюють Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13.12.2022 [1] і «Стратегія утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках» [2]. В обох документах йдеться про те, що основні складові у процесі формування громадської ідентичності забезпечує громадянська формальна і неформальна освіта. Виховання молодого покоління має першорядне значення, оскільки саме молодь є носієм цінностей, які й сформуєть майбутнє української нації. Саме тому виникає потреба в ефективному формуванні громадянської ідентичності у здобувачів закладів вищої освіти, зокрема, гуманітарної. І потреба пошуку засобів такого ефективного формування.

У період соціальних та державних криз сенси, що окреслюють образ майбутнього, мрії, надії та бажання всієї нації, закладаються у творах мистецтва. Тож цілком логічним буде вважати засоби українського мистецтва одним з ефективних засобів формування громадянської ідентичності у здобувачів вищої гуманітарної освіти.

І громадянська ідентичність, і українське мистецтво пов'язані з розумінням і втіленням певних цінностей, змістів і наративів, що дозволяє говорити про вплив ідентичності громадян на твори мистецтва і навпаки. Тож питання формування ідентичності засобами українського мистецтва у закладі освіти гуманітарного спрямування потребує окреслення проблем або суперечностей, що перешкоджають громадянам сформувати цілісну ідентичність, що узгоджується з цінностями правового суспільства і оборонною свідомістю, про які йдеться в Законі і Стратегії.

Власне, можна виділити проблемне коло, пов'язане з українською ідентичністю взагалі і з формуванням в українців громадянської ідентичності зокрема.

Існує загальна криза процесу формування української ідентичності, яку протягом періоду незалежності й дотепер не вдалося повністю подолати і на

яку не завжди здійснювали вплив певні державні документи, що видавалися протягом років незалежності.

За переконанням багатьох дослідників, ця криза зумовлена «історично тривалою бездержавністю українців, їхнім перебуванням в складі різних імперій», що призвело до несприйняття частиною населення української держави як своєї (Л. Угрин) [3]. Крім того, далася взнаки регіональна розрізненість, мовні, релігійні розмежування, «незавершеність процесів становлення української політичної нації», «неефективність усіх чинних українських урядів», «низька довіра та лояльність населення до основних державних інститутів», недостатня чіткість «спільної ідеї, навколо якої могли б об'єднатися громадяни України». Також має місце відсутність достатнього рівня самоповаги в українців, «посилення відчуття особистісної некомпетентності, моральної регресії...» (Л. Заграй) [4]. Незважаючи на зростання національної і громадянської свідомості в цілому після 2014 року, у постмайданний період проблема ідентичності не зникла – про це, на думку вчених, свідчить ситуативність зворотного зв'язку з владними інституціями, фрагментарність співпраці українців між собою, радикалізація суспільства щодо деяких гострих питань. Українська модель, хоча й відмежовується від імперсько-російської, прямуючи до європейської, все ж досі має деякі характеристики, як і в імперсько-російській моделі: високий рівень ірраціональності, схильність до політичних міфів та стереотипів (Р. Синельников) [5].

Труднощі пошуку українцями власної ідентичності і суперечності, пов'язані з нею, проявляються і закріплюються в мистецтві, що містить національну ідею-образ і зчитується наступними поколіннями. Отже, будь-які проблемні моменти переносяться з минулого в майбутнє нації, відбувається зворотний вплив сенсів, закладених у мистецтво, на ідентичність теперішнього й майбутнього покоління.

Українське мистецтво, принаймні так, як його осмислює велика кількість громадян, в багатьох випадках демонструє так звану «петлю ідентичності», вирватися із якої досить непросто. Це виглядає наступним чином: український народ регулярно стикається з пригніченням або спробами знищення нації, що призводить до боротьби, але кожна здобута перемога не є остаточною, що призводить поступово до втрати позицій і нового пригнічення, а отже, до нового витку боротьби за власну свободу й ідентичність.

Але слід врахувати, що наратив постійної боротьби в свідомості українців також в багатьох випадках пов'язаний з наративом жертви. Таке осмислення українського мистецтва, коріннями уходячи ще в радянську традицію, й досі для багатьох є стереотипним. Це видно, зокрема, на прикладі літератури. Літературознавиця, професорка Києво-Могилянської академії Віра Агеєва розповідає: «Українська школа, українська література в школі досі бореться з кріпацтвом. Скільки вже можна?.. Я теж спілкуюся з учнями. Вони виносять зі школи уявлення, що Шевченко був кріпаком, а потім його

викупили. Все. Більше того, оцим наголосом на упослідженості, на селянськості, ми формуємо блискучий комплекс неповноцінності» [6].

На нашу думку, так відбувається тому, що українцям фактично ніколи не вдається досягти бажаного ідеалу, або ж це відбувається ненадовго, завжди триває змагання з тим чи іншим ворогом, всередині нації виникають розділення й суперечності, наслідком чого є не найкраща самооцінка, комплекс меншовартості, або намагання його перемогти радикальними емоційними рішеннями (замість стратегічних раціональних підходів).

І хоча українська історія дійсно містить упослідженість і багато прикладів малорезультативної боротьби, а мистецтво відбиває цю проблематику, виникає потреба за допомогою переосмислення творів вітчизняного мистецтва сформувати в українців, і зокрема в студентської молоді, нові, більш позитивні, більш дієві змісти й наративи. Такі, які були б спрямовані на подолання національних комплексів, виховання критичного мислення з метою подолання помилок минулого, виходу з петель ідентичності, здатні мотивувати до інновацій, спільних конструктивних дій, активної і зрілої громадянської позиції для розбудови української держави майбутнього.

Зазначені проблеми потребують вирішення і в контексті освітніх програм та заходів, які вже існують або можуть бути створені для формування громадянської ідентичності здобувачів вищої гуманітарної освіти.

#### **Список використаних джерел:**

1. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Законодавство України. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>.

2. Кабінет Міністрів України. Постанова «Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках» [Електронний ресурс] // Урядовий портал. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-utverdzhennia-ukrainskoi-na-a1322>.

3. Угрин Л. Громадянська ідентичність в Україні: проблеми формування і становлення. Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. 2014. № 5. С. 95–105.

4. Заграй Л. Д. Пошук ідентичності у період суспільних трансформацій. Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Психологія. 2015. Т. 20, № 1 (35). С. 32–40.

5. Синельников Р. Ю. Психологічні чинники громадянської ідентичності особистості / Р. Ю. Синельников // Організаційна психологія. Економічна психологія. – 2018. – № 4. – С. 84–95.

6. Імперія, зброя і війна напряму пов'язані з культурою й ідентичністю – Віра Агеєва. [Електронний ресурс] // Громадське радіо. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: <https://hromadske.radio/podcasts/zdorovyy-hluzd-shukaiemo-razom-z-hromadskym-radio/imperiia-zbroia-i-viy-na-napriamu-pov-iazani-z-kulturoiu-y-identychnistiu-vira-aheieva>.

**МИЧАК Н. Г.**

*старший викладач кафедри  
педагогіки та психології*

*Український гуманітарний інститут*

## **ДЕЩО ПРО ДИДЖИТАЛІЗАЦІЮ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ**

**Актуальність дослідження.** Зміни в соціальному, політичному, освітньому житті суспільства вимагають нових підходів до формування освітнього простору. І це беззаперечно, оскільки пандемія COVID-19, а пізніше – початок повномасштабного вторгнення росії в Україну змінили наш сучасний освітній процес, вимагаючи швидко реагувати на ці виклики. Потрібно було опанувати цифровими технологіями, які б забезпечували навчання на різних рівнях освіти. «У сучасній освіті на різних її рівнях (початковій, середній, вищій) виникає питання про нові моделі навчання, засновані на принципах самоорганізації та рандомізації, які визначають людину, суспільство та культуру як нелінійні, відкриті, самоорганізовані системи/середовища» [1, с. 13]. Актуальним наразі є диджиталізація як інструмент використання цифрових технологій в освіті.

**Аналіз наукових досліджень.** Проблемами диджиталізації освітнього процесу займалися різні зарубіжні та вітчизняні науковці. Нам відомі праці О.Воронкіна, А. Губанової, Г.Кузан та ін. Питання цифрового методичного забезпечення дистанційного навчання розглядалися Л. Корсунською та В.Тихомировим. Соціальний аспект інституалізації дистанційного навчання у своїх наукових розвідках аналізує Г. Тотарчук. Дослідження фахівців Національної академії педагогічних наук І. Іванюк та Ю. Мальованого розкривають суть викликів, реалій та перспективи дистанційного навчання в Україні. Потребу формування цифрової компетентності представлено у роботах О. Мирошниченко, Н. Лісової. Роль інформаційно-комунікаційної, цифрової компетентності сучасного педагога висвітлено у наукових розвідках О. Гриценчук, Л. Панченко, О. Трифонової та ін.

**Метою** праці є аналіз ролі диджиталізації в умовах сучасного освітнього процесу.

**Виклад основного матеріалу.** Криза, у якій опинилася Україна, «зумовила необхідність посилення уваги до дистанційної форми організації навчання, дозволила не лише системно подивитися на його значення в сучасних умовах, на роль диджиталізації освіти, але й насамперед виокремити його головні, найбільш типові больові точки й на цій підставі

окреслити перспективи удосконалення» [2, с. 108]. Тому розглянемо, якими інструментаріями оперує сучасна цифрова освіта.

1. **Цифрова трансформація.** Застосування новітніх технологій вносить зміни в пізнавальний процес, трансформуючи традиційні методи навчання.

Як зазначає у своєму дослідженні О. Гриценчук [3, с. 37], завдяки цифровій трансформації забезпечуються умови для освіти з використанням інформаційно-комунікаційних технологій та відкривається безліч нових можливостей для її здійснення. Водночас питання цінностей все частіше постають у цифровому світі, зокрема перед освітою, а саме: як моніторинги, кількість яких зростає, впливають на вільний розвиток учнів/студентів? Як впливають технології на суспільні цінності? Яку дію спричиняють адаптивні системи навчання на професійну автономію вчителя/викладача? На думку нідерландського дослідника Р. Пейперса (Remco Pijpers), експерта в галузі цифрових медіа, стратегічного радника з питань цифрової грамотності фонду Кеннісет, цифровізація освіти може як загрожувати цінностям, так і сприяти їх просуванню [4]. Наприклад, використання навчальних матеріалів із застосуванням технологій штучного інтелекту надає можливість враховувати індивідуальні можливості учнів/студентів. Однак існує і ризик ненавмисно упередженого ставлення до них. Вже в недалекому майбутньому, коли штучний інтелект, цифрові та роботизовані системи вивільнять людство від рутинних, алгоритмізованих і репродуктивних видів діяльності, будуть затребувані люди, здатні креативно та критично мислити, невтомно вивчати та досліджувати непізнане, приймати відповідальні рішення в ситуаціях підвищеної невизначеності та ризиків, працювати творчо і продуктивно в командах фахівців. Саме ця перспектива має налаштовувати і наукове, і педагогічне співтовариство на пошуки в галузі цифровізації освіти.

2. **Зростає популярність дистанційного навчання та навчання за певними програмами онлайн.** Забезпечення якості освіти в онлайн-середовищі є важливим завданням, особливо з урахуванням умов сьогодення.

За концепцією розвитку дистанційної освіти в Україні, дистанційна освіта – це форма навчання, рівноцінна з очною, вечірнього, заочною та екстернатом, що реалізується, в основному, за технологіями дистанційного навчання [5].

Упровадження дистанційних технологій навчання в освітній процес спрямоване на глибоке розуміння навчального матеріалу та формування комунікативних (безпосереднє спілкування за допомогою засобів мережі «Інтернет»), інформаційних (пошук інформації з різних джерел та можливість її критичного осмислення), самоосвітніх (уміння навчатись самостійно) компетентностей. Дистанційне навчання сприяє формуванню таких особистісних якостей, як активність, самостійність, креативність, творчість, відповідальність, цілеспрямованість тощо. Тому здобувач освіти має вчитися

працювати у команді дистанційно, оволодіти skill soft (гнучкими навичками), підвищувати власну інформаційно-цифрову компетентність, вміти виокремлювати та опрацьовувати необхідний зміст навчальної дисципліни, мотивуватися до здійснення освітньої діяльності та побудови власної траєкторії розвитку – навчитися використовувати цифрові технології у навчанні [6].

Онлайн-освіта в Україні та всьому світі стала невід'ємною частиною освітнього простору. Це відбулося як на державному рівні, так і на рівні приватних навчальних закладів. Особливою рисою онлайн-навчання стала практичність, зручність та отримання нових конкурентних переваг (передусім для студентів), які можна використати при майбутньому працевлаштуванні [7, с. 27]. Онлайн-освіта надає можливість тому, хто навчається, самостійно отримувати нові знання, що є необхідною умовою реалізації принципу навчання впродовж життя.

Беззаперечною перевагою такої освіти є можливість навчатися будь-коли та де завгодно, незалежно від будь-яких обмежень у розкладі часу. Нижче наведемо кілька ключових аспектів, які можуть сприяти досягненню цієї мети.

**Розробка якісного контенту.** Важливо, щоб навчальні матеріали, які надаються в онлайн-середовищі, були високої якості та відповідали актуальним освітнім стандартам. Це може включати відеолекції, тексти, інтерактивні завдання та інші формати, які сприяють зрозумілому та ефективному навчанню.

**Структурованість і організація.** Онлайн-курси повинні мати чітку структуру та організацію, щоб студенти могли легко знаходити необхідні матеріали. Розподіл матеріалів на тижні чи теми, доступ до завдань у визначені терміни допоможе студентам в управлінні своїм часом та плануванні навчання.

**Взаємодія та зворотний зв'язок.** Сприяння активній взаємодії між викладачами та учнями/студентами через онлайн-форуми, чати, вебінари та інші засоби. Забезпечення можливості ставити запитання, обговорювати матеріал та отримувати зворотний зв'язок допоможе покращити розуміння та поглибити знання.

**Оцінювання та звітність.** Розробка чіткої системи оцінювання, яка відповідає меті навчання та об'єктивно відображає здобуті знання та навички. Забезпечення прозорості та чесності у процесі оцінювання допоможе стимулювати академічну доброчесність та мотивацію до навчання.

**Технічна підтримка та доступність:** Важливо забезпечити надійну технічну підтримку для студентів та викладачів для вирішення будь-яких технічних проблем, що виникають під час навчання в онлайн-середовищі. Крім того, слід враховувати доступність інтернету і технічних засобів здобувачами освіти з різних соціальних прошарків суспільства.

**Професійний розвиток викладачів.** Викладачі мають отримувати необхідну підготовку та підтримку для викладання в онлайн-середовищі.

Програми професійного розвитку повинні охоплювати як технічні, так і методичні аспекти навчання в цифровому середовищі.

**Компетентність учителя в епоху технологій.** З появою онлайн-ресурсів та широкого доступу до інформації роль учителя переосмислюється. Новий учитель має навчити дітей активності, навичкам співпраці в команді, коли учні/студенти можуть доповнювати один одного, стимулювати до саморозвитку та самовдосконалення. Цілком слушною в цьому аспекті вважаємо думку М. Скиби: «Сучасний педагог — це той, хто розкриває потенціал учнів, а не примушує їх вчити уроки».

У таблиці 1 подамо список цифрових інструментів для розвитку сучасної освіти [8, с. 57].

Таблиця 1

### Цифрові інструменти для розвитку сучасної освіти

Група цифрових інструментів, що забезпечують відповідну навчальну дослідницько-пізнавальну діяльність учителя/викладача	Приклади цифрових інструментів для підтримки цієї навчальної діяльності
<i>Інструменти для роботи в інтернеті</i>	
Інструменти для організації спілкування електронною поштою	Outlook, Gmail, ukr.net
Інструменти для здійснення пошуку	Google, Bing, Yahoo
Інструменти для аудіо та відеозв'язку через інтернет	Skype, Talky, Google Hangouts, Zoom
Інструменти для онлайн-перекладу	translate.google
Інструменти для конвертації даних	docspal
Інструменти для проведення опитування через інтернет	Kahoot, Google Forms
Інструменти для роботи з онлайн документами	GoogleDocs, MS Office
Інструменти для роботи з хмарними сховищами даних	GoogleDrive
Публікування відео/фото	Facebook, Twitter, Pinterest, Instagram
<i>Інструменти для роботи з електронними документами</i>	
Інструменти для роботи в текстовими документами	MS Word, Open Office, GoogleDocs
Інструменти для роботи з електронними таблицями	MS Excel, Open Office, GoogleDocs
Інструменти для роботи з презентаціями	MS PowerPoint, Sway, GoogleDocs, PowToon
<i>Інструменти для організації роботи вчителя</i>	
Календар	Google Calendar
Ресурси для оцінювання	QuizStar
Інструменти для планування уроку	Intel® Education Thinking Tools
Конспектування / список завдань	Notepad, Notebook

Інструменти збирання даних та формувального оцінювання	
Форми та опитування	Google Forms
Інструменти для дослідження та пошуку	
Джерело цитувань	BibMe, EasyBib
Інструменти для роботи з мобільними пристроями для навчання	
Мобільні додатки	Вчимо і граємо, Слова зі слова, Futurio

Реформування сучасного освітнього простору вимагає зміни рольових позицій сучасного педагога – перехід від єдиного наставника та джерела знань до ролі коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії того, хто навчається.

**Висновки.** Як бачимо, освіта покликана не тільки «бути на пульсі часу», а й мати випереджувальний характер, щоб підготуватися до викликів майбутнього. І в цьому якраз допомагає диджиталізація, яка, на думку Г.Кузан, «стає головним трендом сучасного світу, а нові технології – невід’ємною частиною нашого життя» [2, с. 111].

#### Список використаних джерел:

1. Psychosynergetic Foundations of the Educational Process in the New Social Conditions of Preparation of English-Student Medical Students / I. Yershova-Babenko [et al.] // International Journal of Arts and Social Science. – 2020. – Vol. 3, no. 4. – P. 8–14.
2. Кузан Г. Диджиталізація освітнього процесу і дистанційне навчання в Україні: виклики, проблеми, перспективи / Г. Кузан // Молодь і ринок. – 2022. – № 9-10 (207-208). – С. 107–111.
3. Цифрова компетентність сучасного вчителя нової української школи // Подолання викликів у період карантину, спричиненого COVID-19 : зб. матеріалів всеукр.наук.-практ.семінару / ред. О. Овчарук. – Київ, 2021.
4. Pijpers R. Handboek digitale geletterdheid / R. Pijpers. – Amsterdam : Kennisnet, 2017.
5. Кремень В. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні [Електронний ресурс] / В. Кремень. – 2000. – Режим доступу: [https://vnmu.edu.ua/downloads/other/konc\\_rov\\_dystan\\_osv.pdf](https://vnmu.edu.ua/downloads/other/konc_rov_dystan_osv.pdf) (дата звернення: 18.04.2024). – Назва з екрана.
6. Sklianichenko H. Distance education during the pandemic / H. Sklianichenko // Research Bulletin. Series: Philological Sciences. – 2021. – No. 193. – P. 439–445.
7. Проблеми і перспективи розвитку онлайн-освіти : монографія / ред.: Т. А. Васильєва, С. І. Котенко. – Суми : Сум. держ. ун-т, 2023. – 125 с.
8. Українські студії в європейському контексті : зб. наук. пр. – [Б. м. : б. в.], 2023. – Т. 6. – 216 с.

**НОСОВА О. В.**

*аспірантка 2-го року навчання  
спеціальності 053 «Психологія»  
Український державний університет  
імені Михайла Драгоманова*

## **ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ**

**Актуальність проблеми.** Юнацький вік – це вік, який характеризується значними фізичними, когнітивними, емоційними та соціальними змінами. Це час досліджень, формування ідентичності та автономії, але це також період підвищеної вразливості до стресів, особливо під впливом війни. Частина юнаків та дівчат демонструють стійкість і адаптивність до несприятливих впливів, у той час як інші можуть зіткнутися з труднощами в ефективному вирішенні проблем, що призводить до несприятливих наслідків, таких як підвищення рівня тривожності, депресивні симптоми, у студентів – академічна неуспішність. Розуміння психологічних чинників, які сприяють розвитку стресостійкості в юнацькому віці, має вирішальне значення для створення сприятливих умов для позитивної адаптації та підвищення рівня психологічного добробуту особистості.

Стресостійкість, як здатність протистояти стресогенним факторам та ефективно справлятися з ними, останнім часом все частіше стає предметом психологічних досліджень. Однак психологічні особливості стресостійкості саме у юнацькому віці потребують більш ретельного вивчення.

**Огляд джерел.** Проблема стресостійкості була предметом досліджень низки науковців, які насамперед зосереджували увагу на понятті стресу, управління та адаптивності до нього. Зокрема, серед зарубіжних дослідників варто згадати роботи Р. Лазаруса, Г. Сельє, С. Фолкман та інших. Серед українських дослідників можемо відзначити роботи А. Вербицького, В.Цимбал, Т. Циганчук, А. Стеценко, С. Бужинської, М. Шпак, О. Поліщук, С.Скляр, Т. Дудки, Л. Омельченко, А. Даніліч-Скакун, С. Богданова, О.Кравцова, О. Когут та інших.

**Результати дослідження.** У сучасному науковому дискурсі формування та розвиток стресостійкості прийнято пов'язувати з двома основними групами чинників: зовнішніми, що охоплюють характеристики оточення людини, та внутрішніми, які становлять складну взаємодію психофізіологічних, індивідуальних та соціально-психологічних особливостей особистості. Однак у психологічних дослідженнях немає єдиної думки щодо концептуалізації та обґрунтування поняття «внутрішні чинники стресостійкості». Різні точки зору психологів свідчать про розбіжності у поглядах на природу і склад цих внутрішніх чинників та їх значення для формування здатності молодій особі протистояти стресогенним факторам та адаптивно реагувати на них. Ця розбіжність підкреслює необхідність

подальших емпіричних досліджень і теоретичних уточнень для з'ясування ролі та механізмів внутрішніх чинників у розвитку стресостійкості, що сприятиме кращому розумінню цього критично важливого аспекту життєстійкості людини.

Аналіз наукових досліджень з проблеми стресостійкості дозволяє нам виокремити низку ключових психологічних чинників стресостійкості у юнацькому віці, які об'єднані певними ознаками:

1. **Самоефективність та копінг-стратегії:** переконання юнаків у своїй здатності ефективно справлятися зі стресовими факторами, а також використання ними адаптивних стратегій подолання стресу, відкритість до досвіду відіграють вирішальну роль у формуванні стресостійкості. Наявність навичок вирішення проблем, здатність демонструвати гнучкість мислення, адаптивність до мінливих обставин та опрацювання невдачі можуть підвищити стійкість до стресу в осіб юнацького віку [2].

2. **Соціальна підтримка:** якість соціальної підтримки з боку друзів, близьких та значимих людей, таких, як батьки, викладачі навчального закладу, слугує захисним чинником від негативних наслідків стресу. Позитивні соціальні стосунки дозволяють юнакам отримувати емоційне схвалення, практичну допомогу та сприяють виникненню відчуття приналежності, що може підвищити їхню стійкість перед обличчям негараздів [1].

3. **Почуття контролю:** сприйняття особами юнацького віку контролю над своїм життям і здатності впливати на свій вибір та своє оточення сприяє формуванню у них життєстійкості. Почуття автономії, самовизначення та цілеспрямована поведінка слугують розширенню можливостей і підвищенню стресостійкості.

4. **Навички регулювання емоцій:** підвищення емоційного інтелекту, здатність регулювати емоції, включаючи розпізнавання, розуміння та управління власними емоціями, мають важливе значення для адаптивності та стресостійкості. Особистості юнацького віку, які володіють навичками регулювання емоцій, краще орієнтуються в складних життєвих ситуаціях і підтримують психологічний добробут [2; 4].

5. **Духовно-психологічні практики:** практики духовного зростання особистості юнацького віку, альтруїзм, позитивна «Я-концепція», рефлексивність, прагнення до самопізнання та саморозвитку сприяють підвищенню рівня стресостійкості молоді у складних життєвих обставинах [1; 2].

**Висновки.** Психологічні чинники, які слугують стресостійкості, а саме індивідуальні навички подолання стресу, розширення та зміцнення соціальної підтримки, навички регулювання емоцій та впровадження позитивних стратегій подолання стресу, духовні практики можуть допомогти особам юнацького віку розвинути стресостійкість та ефективно справлятися зі стресовими факторами. Крім того, зусилля, спрямовані на створення сприятливого середовища в навчальних закладах, громадах і сім'ях, можуть

сприяти формуванню культури добробуту, яка підтримує психічне здоров'я юнаків. Врахування ролі виокремлених психологічних чинників розвитку стресостійкості в юнацькому віці дозволить у подальшому розробити більш ефективні програми підвищення стресостійкості молоді, що в цілому матиме позитивний вплив на підвищення рівня психологічного добробуту юнацького віку [1; 3].

#### **Список використаної літератури:**

1. Огляд основних груп чинників емоційної стійкості особистості / Г. М. Лапшинська // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Психологія. - 2014. - № 1121, Вип. 56. – С. 23 – 27. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPC\\_2014\\_1121\\_56\\_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPC_2014_1121_56_6) (дата звернення: 07.03.2024). – Назва з екрана.

2. Психологія стресостійкості студентської молоді / Л. Афанасенко, І. Мартинюк, Л. Омельченко, А. Шамне, В. Шмаргун, С. Яшник / За заг. ред. В. Шмаргуна. К. : Видавничий центр НУБіП України, 2018. – С. 88 – 94.

3. Циганчук Т. В. Підвищення стресостійкості у студентів ВНЗ / Т. В. Циганчук // Практична психологія та соціальна робота. – К., 2010. – № 8. – С. 18–30.

4. Циганчук Т. Емоційний інтелект в структурі стресостійкості студентів / Т. Циганчук // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки. – 2017. – № 2 (18). – С. 200–204.

#### **ОПАРІН О. А.**

*доктор медичних наук, професор  
завідувач кафедри фізіотерапії, ерготерапії  
та фізичного виховання  
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»  
Президент Української Академії Історії Медицини*

#### **ОПАРІН А. Г.**

*доктор медичних наук, професор  
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»  
заслужений лікар України  
Дійсний член Нью-Йоркської Медичної Академії*

### **ТИБЕТСЬКА МЕДИЦИНА ЯК ШЛЯХ РОЗВ'ЯЗАННЯ СУЧАСНИХ МЕДИКО-СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ**

**Актуальність дослідження.** Серед країн, що надають все більший вплив на життя сучасної людини, яка зневірилася у всіх західних цінностях глобалізованого світу, є Тибет. Цей загублений в горах легендарний регіон з населенням трохи більше 3 млн. осіб манить до себе сотні мільйонів людей [1–3]. Провідні уми світу намагаються знайти у її філософії відповіді на актуальні питання, які висуває нам життя. Куди ми йдемо? В чому сенс життя?

Чи не загине земля від терористів чи ядерної катастрофи? Як досягти щастя? Як вирішити актуальні медико-соціальні проблеми сьогодення?

**Огляд джерел.** Книги з філософії Тибету заповнили сьогодні полиці магазинів. Лекції з тантризму (релігії Тибету) читаються сьогодні у провідних світових університетах. Тибетська музика сьогодні стала однією з найпопулярніших. Філософія Тибету, незважаючи на східне походження, напрочуд зрозуміла і європейцю, і американцю, і мешканцю Близького Сходу, а роботи адептів Тибету — Блаватської, Реріха, Андрєєва, Гурджієва давно стали настільними книгами більшості інтелігенції. Особливу популярність останніми роками, як у наукових, так і громадських колах, все більше і більше набуває медицина Тибету, яка представляється часом, чи не панацеєю і для сучасного суспільства, для розв'язання його медико-соціальних проблем. Розповідається про її великі досягнення, які нібито передбачили розвиток офіційної медичної науки на багато століть. У психофізичних вправах, розроблених мудрецами Тибету-лікарями, люди шукають заховані в них сили, енергії і можливості. З їх допомогою вони бажають отримати силу космосу та інших ще невідомих науці енергій [3]. Але що принесла самому Тибету та його народу його філософія, релігія та медицина? Чи справді вони стали панацеєю процвітання її народу та розв'язання його медико-соціальних проблем? Бо якщо вони такі цінні, то й, безумовно, вони повинні проявити себе насамперед в історії того народу, який їх дотримувався протягом століть. І тому дослідження питань історії філософії та медицини Тибету та їхньої ролі на життя тибетців носить не тільки суто історичний інтерес.

**Мета роботи:** вивчити особливості тибетської медицини та розкрити її вплив роль на розвиток Тибету та вирішення його медико-соціальних проблем.

**Результати дослідження.** Тибет – найвисокогірнійший регіон, деякі міста та селища якого розташовані на висоті 4 000 метрів над рівнем моря. Висота гірських піків досягає 8 000 метрів над рівнем моря. У Тибеті багато найкрасивіших озер, долин і ущелин, що вражають уяву мандрівників та вчених цілі століття. Але не тільки неперевершена за красою природа здобула славу Тибету. Адже ця країна відома неперевершеними мудрецами.

У цьому чарівному раю природи та філософії не менш приголомшливе враження справляли й чудові архітектурні споруди Тибету і насамперед монастирі. «Тибетські монастирі — це вже цілі міста, наприклад, Дрепунг, «найбільший монастир світу, що спускається з гори каскадом білих кам'яних будівель». Монастирі-міста зазвичай були успішно прив'язані до місцевості. Кожен великий монастир Тибету складався з групи споруд — культових і житлових. У кожному храмі був павільйон для загальних зборів та молебень, приміщення данців – факультетів богословського, тантричного, медичного та інших, адміністративні та житлові будинки. Але, придивившись ближче до Тибету, його способу життя та звичаям, нас охопить не менший подив, ніж від бачення чудових гірських вершин та екзотичних монастирів [3].

Мандрівники 19 століття писали: «З усіх кочівників тибетці в моральному плані найгірші. Чужі гостинності та добродушності... мешканці Північного Тибету, незважаючи на свій пастуший побут, можуть посперечатися щодо хитрості, жадібності до грошей, шахрайства та лицемірства з досвідченими пройдисвітами будь-якого європейського народу. Завжди, тільки-но нам доводилося мати якісь відносини з описуваними кочівниками, ми переконувалися, що це люди без жодної совісті та поголовні обманщики». «Ханжество і забобони поруч із грубістю, лінню, корисливістю та егоїзмом — ось відмінні риси їхнього характеру. Почуття прихильності до близьких людей проявляється у них, мабуть, не більше, ніж у багатьох тварин щодо подібних. Багатство або влада, часто молодецтво і сила фізична - єдині тут критерії гідності людини».

Життя самих тибетців та їхніх сімей також відрізнялося крайньою аморальністю. Так, на відміну від практично всіх стародавніх суспільств, де мати незаконних дітей вважалося ганьбою, у тибетців «мати дитину, будучи незаміжною, не вважалося великим гріхом, принаймні жінка, яка народила позашлюбну дитину, зневажалася набагато менше, ніж жінка, яка взагалі не має дітей» [2].

Особливим центром і розсадниками кричущої аморальності були, хоч як не дивно, монастирі, де содомія та інші види протиприродної розпусти відбувалися цілком відкрито. Недарма навколишні народи про тибетців говорили: «Душа у них, як сажа. Обікрасти, обдурити іншого, особливо чужинця, вважається чи не доблестю в столиці Далай-лами».

Нітрохи не відрізнялося будь-яким гуманізмом і тибетське судочинство, яке часто зображається європейцям як еталон справедливості та милосердя. По-перше, судочинство цієї держави вже спочатку виходило з дуже цікавого принципу: «злочинність... вважалася долею нижчих верств населення: „Той, хто живе в достатку, думає про релігію, хто живе у нужді, думає про скоєння крадіжки». Цілком зрозуміло, що свято дотримуючись цього принципу, судді Тибету карали незалежно від того, хто правий, здебільшого, бідних людей, для доказу провини яких особливо нічого і не вимагалось. «Підозри у скоєнні злочину було достатньо для арешту. Підозрюваного пов'язували, садили у в'язницю і при допитах били, іноді публічно — у науку іншим». Таким чином, презумпція невинності в Тибеті була відсутня геть. Дикою жорстокістю відрізнялися покарання, що включали: «відрізання язика, засліплення на одне або обидва ока, відрізання вух чи носа» [2, с. 44].

Сьогодні поширення набуває медицина Тибету, яку дуже багато хто розглядає як альтернативу офіційної медичної науки. Але що вона дала своєму народові та країні, де, на відміну від європейських країн, вона була панівною протягом десятків століть? Цей спосіб перевірки її дієвості є найефективнішим і неупередженим. Проаналізувавши його, можна зробити безпомилковий висновок у тому, а чи варто її впроваджувати взагалі? Отже, «Тибет у повсякденному житті був країною антисанітарії та епідемії. Вошивість була звичайним явищем» [3, с. 45]. Причини цього крилися в

релігійних уявленнях: «Серед тибетців існувало повір'я, що той, хто миється, лише відкриває хворобам дорогу всередину себе». Цілком природно, що не миті роками тіла створювали не тільки естетичні проблеми, а й призводили до поширення шкірних, інфекційних, алергічних та інших захворювань.

Друге: положення про те, що ніщо живе не можна вбивати, доходило до абсурду. «Вшиваність була звичайним явищем. Істинний вірянин не вбивав, а лише вибирав комах зі своєї сукні. Заборона вбивати призводила до великої кількості бездомних тварин в містах і селах Тибету. Лхасом бродили зграї безхазяйних псів. Вони та інші бродячі тварини ставали рознощиками зарази» [3, с. 88]. Одночасно з цим ми пам'ятаємо, що вбивство як простих людей, так і один одного широко практикувалося священниками, які, запросто вбиваючи людей, водночас ретельно, з любов'ю знімали з себе вошей, щоб не завдати їм шкоди. Джерелами антисанітарії та епідеміологічними осередками служили самі монастирі Тибету, в яких розвивалася медицина. «Соромливі відправи священники здійснюють на вулицях, перед своїми будинками і навіть перед храмами, не тільки вночі, а й серед білого дня. Щоразу, як богослужіння скінчиться і натовп ченців починає розходитися з храму, край яру проти храмових воріт буває унизаний червоними рядами ... лам». Навіть біля стін палацу Потали в Лхасі панувала кричуща неохайність. Досить гарний вигляд палацу з лівого боку, проте значно зникає з боків і ще більше ззаду, де до непривабливості задніх стін будівель приєднуються покидьки людського організму, що рясно стікають з отворів клозетів. «До «чудодійних» засобів ставилися навіть пігулки з калу далай-лам. Найбільш нечистоти далай-лами, приготовлені у вигляді невеликих кульок, продаються на вагу золота прочан, їх ковтали при важких захворюваннях і перед смертю для відпущення гріхів».

Тибетська медицина, будучи невід'ємною частиною тибетських релігій — бонських вірувань і буддизму [3, с. 29], підтримувала в людях забобони, на яких значною мірою базувалися та базуються ці релігії. Лікували віспу та «словом божим». Зовні красиві міста і монастирі виявлялися справжніми зонами підвищеної епідеміологічної небезпеки. Бо своєю антисанітарією вони оминали всі європейські міста середньовіччя. «У містах Тибету не було каналізації. Всі покидьки викидалися просто на вулицю... Відсутність каналізації поєднувалося з відсутністю водопроводу».

Ставлення тибетців до своїх близьких, особливо літніх батьків, завжди обурювали навколишні народи. Хоча ті ж індуси чи китайці так само не відрізнялися високою моральністю, але поведінка тибетців викликала обурення навіть у них. «Тибетці... дуже шанували молодість і зневажали старість, слабосилля» [3, с. 75].

Не менш жорстоким було ставлення тибетців і до породіль та новонароджених. «Більшість тибетців з'являлося на світ у стійлах для худоби та інших відокремлених місцях, тому що, за повір'ями, що існували, жінка не повинна була народжувати вдома, бо її крики при пологах могли злякати духу вогнища і позбавити сім'ю його захисту. У таких умовах дитяча смертність була величезною: 60% новонароджених помирало у віці до двох років, а з-

поміж тих, що залишилися, ще 40% не доживали до п'яти років» [2, с. 83]. До речі, ще одна поширена думка про Тибет, нібито, як країну довгожителів, повністю не відповідає дійсності. «Середня тривалість життя в Тибеті наближалася лише до 30 років (!). Найчастіше понад 70 років жили багаті бабусі» [2, с. 111]. Підтримуючи в людях забобони, лікарі Тибету дуже наживалися на цьому. Профілактика ж захворювань значною мірою зводилася до носіння амулетів та читання заклинань.

Таким чином, медицина Тибету, що базується, в першу чергу, на проокультурній філософії, перетворила Тибет на державу з кричучою антисанітарією і розсадник інфекційних захворювань, країну з одним з найнижчим у світі показників тривалості життя населення і рівнем дитячої смертності, країну, де розвиток справді медичної науки був неможливим у принципі.

#### **Висновки:**

1. Показано, що медицина древнього Тибету базувалася не так на наукових знаннях, відкриттях чи практичному досвіді, як на магічних практиках, езотеричної філософії та грубих забобонах;

2. Встановлено, що медицина стародавнього Тибету підтримувала та розвивала антисанітарний стан міст, найгрубіші забобони; унеможлиблювала в принципі розвиток справді медичної науки; зневажала цінність людського життя як такого.

3. Доведено, що стародавній Тибет був перетворений своєю медициною, що базується на проокультурній філософії, в одну з найвідсталіших держав світу, з вкрай низькою тривалістю і рівнем життя людей, жорстоким ставленням до людей похилого віку і соціально незахищеним, жахливим санітарним станом своїх міст і сіл.

#### **Список використаних джерел:**

1. Haarh E. The Yarlung Dynasty / E. Haarh. – Kobenhavn : [s. n.], 1969.
2. Marion D. H. Customs and Superstitions of Tibetans / D. H. Marion. – London : [s. n.], 1964.
3. Stein R. A. La civilisation tibetaine / R. A. Stein. – Paris : [s. n.], 1962.

**ОРЛОВСЬКИЙ Р. В.**

*аспірант Філософського факультету  
Київський національний університет  
імені Тараса Шевченка*

### **ЧАРЛЬЗ ТЕЙЗ РАССЕЛ ПРО ДОСВІД ОЧІКУВАННЯ АДВЕНТИСТАМИ-БАРБУРИТАМИ ПОВЕРНЕННЯ ХРИСТА У 1874 РОЦІ**

**Актуальність теми.** Чарльз Тейз Рассел (1852–1916), засновник Товариства Вартової Башти та руху Дослідників Біблії, на ранньому етапі свого духовного становлення у 1876–1879 рр. був товаришем та співпрацівником незалежного адвентистського служителя Нельсона

Барбура. На сторінках періодичного видання «Вартова Башта» він висвітлює досвід очікування приходу Христа однією з груп Адвентистів першого дня, керівником яких був Нельсон Барбур у першій половині 1870-х рр. Описана ним історія є важливою, оскільки саме завдяки теологічним висновкам, зробленим цією релігійною групою, Чарльз Рассел приєднався до цієї спільноти у 1876 році. Разом з ними він декілька років звершував проповідницьку, редакторську та видавничу діяльність. Також завдяки спілкуванню у цій групі Рассел усвідомив важливість дослідження біблійної хронології та пророчих періодів книги Даниїла.

**Джерельна база дослідження.** Окремо досвід очікування повернення Христа згаданий у духовній автобіографії Чарльза Рассела [3], яка була вперше опублікована у 1890 році і перевидавалася декілька разів впродовж його життя. Однак перед тим цей досвід 1873–1874 рр. Рассел двічі згадує у «Вартові Башті» у номерах за 1880 та 1881 рр. [1; 2]. Ці останні джерела важливі тим, що вони у часі розташовані близько до описуваних подій і містили певні деталі, які не згадувалися у публікаціях Товариства Вартової Башти наступних років. Наприклад, в описі за 1881 р. згадується ім'я Бенджаміна Кейта, однодумця Нельсона Барбура, в той час як у пізніше виданій духовній автобіографії Чарльза Рассела це ім'я вже було відсутнє. Також у 1880 та 1881 рр. рух дослідників Біблії Чарльза Рассела тільки починав своє незалежне існування, і були ще живі очевидці очікування повернення у 1873–1874 рр., що обумовлює значення вказаних вище джерел.

**Метою** дослідження є висвітлення Чарльзом Расселом очікування Другого приходу Христа групою адвентистів першого дня під керівництвом Нельсона Барбура у 1874 р. та переосмислення ними тієї події внаслідок несправджених очікувань.

**Результати дослідження.** Чарльз Рассел відмічає, що першим, хто у середовищі адвентистів оголосив, що 6000 років людства закінчується у 1873р., був Нельсон Барбур. Рассел наголосив, що заклик пробудження був зроблений першим серед деномінацій другого пришествя (Second Advent denomination), які представляли Церкву Адвентистів-християн (Advent Christian Church) та спільнот, близьких до цієї деномінації. Рассел зазначає, що Нельсон Барбур опублікував на тему 1873 року, як дати виконання пророчих періодів, «серію статей з цього питання у передовій газеті цього напрямку «Світова криза»», яка належала Церкві Адвентистів-християн, також згодом в брошурі «Свідчення пришествя Господа у 1873 році», а вже потім у власній щомісячній газеті під назвою «Опівнічний крик». Вістка Барбура стала настільки популярною, що тираж деяких номерів сягав 15 тисяч примірників. Іншими словами, згідно зі словами Рассела, цей тираж був більший за всі адвентистські газети, присвячені темі Другого приходу, разом узяті [1, с. 7].

Рассел описує, що у 1871 році група адвентистів-барбуритів стверджували, що через два роки, тобто у 1873 році, закінчиться шість тисяч років від створення Адама, і саме в цей час відбудеться Другий прихід Ісуса Христа. Вони очікували, що повернення Христа принесе благословення і

безсмертя для святих вірян. У той же час відбудеться суд над світом, який буде проявлятися у спаленні землі та всіх нечестивих. Однак, цей рік минув, не принісши очікуваних подій. Тоді адвентисти-барбурити помітили, що біблійні пророцтва вказують на наступний рік, на осінь 1874 року. Саме на цю дату вказували, на їхню думку, 1335 пророчих днів книги Даниїла. Однак і той рік став часом несправджених сподівань. Ці адвентисти були дуже розчаровані. Вони задавалися питанням: «Звісно, ми помилилися, але саме де?». Вони сприймали за аксіоматичну істину те, що Ісус знову повернеться, і що все-таки може бути помилка у їхньому хронологічному розрахунку дати. Однак, після ретельного дослідження вони усвідомити, що розрахунок дати був бездоганним. Ніяк 1335 пророчих днів книги Даниїла не можна перенести далі осені 1874 – весни 1875 рр [2, с. 3].

Рассел розповідає далі, що один член групи адвентистів-барбуритів Бенджамін Кейт, який згодом на початку 1880-х рр був автором низки статей у «Вартовій Башті», подав варіант вирішення цієї складної ситуації. Він, уважно вивчивши дослівний переклад Нового Завіту під назвою «Emphatic Diaglott», помітив наступне. У Євангелії від Матвія 24 розділ містився незвичний переклад віршів: «Як було за днів Ноевих, так буде і **присутність** Сина Людського. Бо так само, як за днів до потопу всі їли й пили, женилися й заміж виходили, аж до дня, коли Ной увійшов до ковчегу, і не знали, аж поки потоп не прийшов та й усіх не забрав, так буде і **присутність** Сина Людського» (Матв. 24: 37–39).

Бенджамін Кейт був здивований, що грецьке слово «*parousia*», яке буквально означає «*присутність*», у поширених перекладах подає слово «*прихід*». А, на його думку, переклад Нового Завіту «Emphatic Diaglott», який, на його думку, більш чітко подає думку щодо днів Ноя. Як у дні Ноя більшість людей «не знала», так і буде «під час присутності Ісуса під час Другого приходу». Інакше кажучи, «людство продовжуватиме їсти, пити, одружуватись тощо, як зазвичай, і “не знати”, що Він вже присутній» [2, с. 3].

Потім вони подивилися паралельне місце у Євангелії від Луки. Яким чином, це нова ідея невидимої присутності Христа узгоджується з цим синоптичним Євангелієм. І дійшли висновку, що розповідь Луки знаходиться у повній гармонії зі словами Матвія: «Як було за днів Ноя, так буде і за днів Сина Людського» (Луки 17:26).

Ці роздуми над біблійним текстом і стали теологічним підґрунтям для побудови нової богословської доктрини. Насамперед ці адвентисти-барбурити усвідомили, що розрахунки пророчої дати у них були бездоганними, і перегляду не підлягають. Тобто, Ісус мав прийти саме восени 1874 року. Потім вони міркували наступним чином: «Чи можливо, що Ісус не приходить у тілесному тілі під час Свого другого приходу?». Також: «Чи можливо, що Його присутність почалася в час, вказаний у цих пророцтвах, і все ж ми продовжували їсти, пити тощо і «не знали» про Його присутність?» [2, с. 3].

Потім Чарльз Рассел описує, що адвентисти-барбуристи почали узгоджувати інші біблійні теми з цією новою думкою. Було визначено, що існує різниця між видимими земними та невидимими духовними небесними тілами; смертні люди не здатні своїм природним зором побачити духовних істот; Божий план щодо Другого приходу Христа полягав не в тому, щоб засудити невірних людей на знищення, а у тому, щоб «відновити все», при цьому нищити тільки зло, яке панує у світі; буквальный вогонь, яким, за традиційними очікуваннями адвентистів, мав бути спалений світ, насправді був символічним. Цей символічний вогонь означав настання у всьому світі часу скорботи, коли «всі злі принципи урядів і суспільства будуть виявлені та знищені» [2, с. 3]. Ця очищувальна дія символічного вогню була потрібна для підготовки до настання майбутнього благословення, яке мало принести настання Тисячолітнього царства.

Далі адвентисти-барбуристи звернули увагу на слова щодо способу Другого приходу. «Цей Ісус, Який вознісся від вас на небо, прийде таким же чином, як ви бачили, Він відходив на небо» (Дії 1:11). Раніше цей текст ними розглядався так: якщо Ісус вознісся у тілі, так само він повернеться у тілі; як учні бачили Ісуса під час його вознесення, так само Він стане видимий людям при своєму поверненні. Однак тепер було звернено увагу на біблійне твердження, що Христос повернеться таким же чином, як Він пішов. Вознесення Ісуса відбувалося без розкатів грому, без палаючого вогню, без великої видовищної демонстрації. Навпаки, Ісус вознісся тихо, невидимо для навколишнього світу, і тільки учні Христа бачили цю подію. Подібним чином, міркували вони, відбудеться його Другий прихід [2, с. 3].

Також був зроблений наголос на слова ангелів: «Цей Ісус», «Цей самий Ісус». Для чого наголошувати на словах «Цей», «Цей самий», ніби є якийсь ще інший Ісус? При дослідженні був виявлений наступний факт: «Ісус після Свого воскресіння є абсолютно іншою істотою, ніж Ісус, який помер» [2, с. 3]. Насправді, як вони вважали, відбулася велика трансформація. До своєї смерті Ісус був людиною з фізичним тілом та його потребами. Однак після воскресіння Ісус встав у безсмертному духовному тілі, яке могло діяти згідно з іншими законами, властивими духовним тілам. Воскреслий Ісус міг раптово з'являтися перед апостолами і так же само раптово зникати.

Також було усвідомлено, що оскільки воскреслий Ісус надприродним чином з'являвся перед учнями і так же само зникав, він цим хотів їм показати, що з його тілом відбулася разюча зміна. Тобто, Ісус більше не зв'язаний людськими обмеженнями чи обставинами. Навпаки, Він з'являвся у різних формах або тілах, які не мали ніякого стосунку до його справжньої духовної істоти. Ці видимі форми були «лише одягом, за допомогою якого Він давав про себе знати їхнім людським відчуттям» [2, с. 3].

Крім того, згідно зі словами Чарльза Рассела, адвентисти-барбуристи почали по-новому інтерпретувати слова: «Бо як блискавка, блиснувши, світить із одного краю під небом до другого краю під небом, так буде Свого дня й Син Людський» (Луки 17:24), яке відповідало новим поглядам. Другий

прихід буде схожий на сяйво, однак саме «як блискавка». Оскільки сама блискавка – це «невидима електрична рідина», яка створює сяйво, то ставали зрозумілими слова Христа: «Тоді, коли хто вам скаже: Ось тут Христос! Або: Там! — не вірте» (Матвія 24:23). Неправдиві христи могли з'явитися тільки видимим чином, однак справжній Христос «не буде видимий для природного ока». Однак, як блискавку можна розрізнити тільки за блиском та силою, так само і присутність Христа при Другому приході вірянам можна буде зрозуміти тільки через світло біблійних пророцтв. А навколишній світ збагне його невидиму присутність завдяки драматичним подіям, які супроводжуватимуть час горя в усьому світі [2, с. 4].

**Висновки.** Отже, група адвентистів під керівництвом Нельсона Барбура у 1874 році переосмислила спосіб та мету Другого приходу Христа і пов'язала з цією новою ідеєю інтерпретацію низки біблійних текстів. Ці тлумачення були важливими для Чарльза Тейза Рассела, засновника Товариства Вартової Башти, оскільки вони гармоніювали з його поглядами на метод повернення Христа.

#### **Список використаних джерел:**

1. Russell C. T. From and to the Wedding / Charles Taze Russell // Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence. – 1880. – Vol. 1, no. 10. – P. 2–7.
2. Russell C. T. Cast not away therefore your confidence / Charles Taze Russell // Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence. – 1881. – Vol. 2, no. 8. – P. 3–5.
3. Russell C. T. Harvest Gathering and Siftings / Charles Taze Russell // Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence. – 1890. – Vol. 11, no. 6. – P. 3–7.
4. Barbour N. Evidences for the Coming of the Lord in 1873: or the Midnight Cry / Nelson Barbour. – Rochester, N.Y. : [s. n.], 1871. – 99 p.

**ПАЛІЙ О. А.**

*кандидат педагогічних наук, доцент  
доцент кафедри германської філології*

*ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»*

### **ПРО СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ**

**Актуальність дослідження** обумовлена тим, що оцінювання змісту та якості шкільних підручників є важливим завданням як для авторів, так і для незалежних експертів. Це багатогранний процес, що може бути здійснений з різних наукових позицій - психології, дидактики, методики, лінгвістики. Саме комплексний підхід до оцінювання дає змогу об'єктивно визначити рівень придатності підручника для використання та окреслити напрями його вдосконалення. У цьому документі розглянемо основні аспекти комплексного оцінювання підручників, зокрема для предметів іноземних мов.

Сьогодні різноманітні аспекти конструювання та оцінювання підручника набувають ще більшого та активнішого розвитку, зумовленого трансформаційними процесами, що відбуваються в зарубіжній та вітчизняній освітянській сферах, викликами для системи освіти, пов'язані з подіями у світі, які часто ускладнюють організацію процесу навчання, вимагають більш широкого застосування елементів дистанційного навчання.

Розробка критеріїв для аналізу та оцінювання навчальної літератури є одним із центральних питань теорії підручника. В умовах реформування змісту шкільної мовної освіти, прагнення до поліпшення якості навчально-виховного процесу з іноземної мови питання щодо якості підручників, як основного засобу навчання, стає особливо актуальним.

**Метою** нашого дослідження є аналіз базових принципів оцінювання навчально-методичних комплексів з іноземної мови (ІМ) для загальноосвітніх навчальних закладів.

**Огляд джерел.** Питанню аналізу та оцінювання підручників ІМ присвячені дослідження вітчизняних (М.В. Ляховицький, В.Л. Скалкін, Н.Ф. Бориско [1], Я.П. Кодлюк, В.Г. Редько [5,6]) та зарубіжних дослідників Н.Май [7], Н.Reisener [8] та інші).

Також відомі праці, у яких піднімаються різноманітні аспекти теорії підручника: Н.П. Басай, Н.М. Бібік, Н.М. Буринська, М.І. Бурда, А.П. Величко, Я.П. Кодлюк [2], Т.О. Лукіна [3], О.І. Ляшенко, В.М. Мадзігон, Н.Ю. Матяш [4], В.М. Плахотник, О.Я. Савченко, Н.К. Скляренко, М.В. Якушев, М. Pallares, М.Н. Stern, Y. Yalden, K. Willing та інші.

**Результати дослідження** підходів до оцінювання підручника з ІМ засвідчують, що успішне володіння ІМ неможливе без ефективного інформаційно-методичного забезпечення навчально-виховного процесу в ЗВО, основу якого складають підручники та навчальні посібники. Сучасний книжковий ринок та інтернет-ресурси переповнені великою кількістю підручників та навчальних посібників як вітчизняних, так і провідних іноземних видавництв.

Розроблення комплексної системи критеріїв, методів і способів оцінювання, здатної об'єктивно та багатосторонньо охарактеризувати якість підручника/ навчально-методичного комплексу (НМК), має не лише теоретичну, а й значну практичну цінність.

Знання науково обґрунтованих критеріїв аналізу та оцінювання шкільних підручників необхідне широкому колу осіб, які тією чи іншою мірою несуть відповідальність за втілення на практиці завдань державної освітньої політики щодо викладання ІМ у середніх навчальних закладах.

На жаль, усе ще трапляються нормативні документи щодо експертного оцінювання підручників з ІМ, у яких проглядається надто формальний і стандартний підхід до критеріїв оцінювання підручників, без урахування специфіки ІМ, а тим паче, як другої іноземної. В експертному оцінюванні практично відсутнє врахування та опора на базові знання першої ІМ (англійської), використання контрастивного підходу в вивченні другої ІМ.

Стандартним набором об'єктів (запитань) експертного оцінювання є: що оцінювати; як збирати та класифікувати оцінну інформацію; як інтерпретувати отримані результати стосовно придатності відповідного підручника в шкільній практиці. Але саме об'єктивне експертне оцінювання повинно бути обов'язковим компонентом у процесі створення підручників нового покоління. Воно має стати необхідним інструментом у визначенні ступеня якості підручника, із зазначенням його позитивних і слабких сторін, не лише вказувати на його вади, а й окреслювати орієнтири їхнього усунення, давати рекомендації щодо його вдосконалення.

Не менш важливим є вищевказані знання і для безпосередніх учасників навчального процесу. В умовах багатоваріантності навчання значно збільшився ринок навчальної літератури, на якому, окрім вітчизняних підручників різних авторських концепцій і підходів, представлені також альтернативні, здебільшого автентичні підручники. Вчителям ІМ без базових оціночних знань дуже складно визначитися з вибором підручника (навчально-методичного комплексу), який відповідав би типу навчального закладу, враховував його матеріально-технічну базу, фахову підготовку та індивідуальний стиль роботи вчителя.

Для дослідження зазначених вище питань склалася належна теоретична база, що представлена в працях як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників [1; 2; 3; 4; 5].

**Висновки.** Узагальнення результатів вивчення праць з питань теорії підручника та практики його створення свідчить про те, що більшість дослідників беруть до уваги п'ять провідних компонентів аналізу навчальної літератури:

1) бібліографічні дані; 2) характеристика адресата; 3) цілі, на реалізацію яких спрямовано підручник/НМК; 4) зміст та організація матеріалу; 5) оформлення підручника/НМК.

Оцінювання обраних нами підручників з німецької мови як другої іноземної проводилося за такими критеріями, як-от:

1. Науковість змісту.
2. Структура змісту.
3. Доступність змісту.
4. Навчально-методичний апарат.
5. Придатність до самостійного користування.
6. Засоби полегшення роботи з навчальною книгою.
7. Зовнішнє і внутрішнє оформлення.

Якісна оцінка пропонованих для впровадження в навчальний процес підручників допоможе відібрати найефективніші підручники і тим самим створити основу для організації якісного навчання. З іншого боку, це дасть змогу авторам підручників удосконалити свої концепції і, відповідно, підручники.

**Список використаних джерел:**

1. Бориско Н.Ф. Теоретичні основи створення навчально-методичних комплектів для мовної міжкультурної підготовки вчителів іноземних мов (на матеріалі інтенсивного навчання німецької мови). Автореф. дис.... докт. пед. наук. – К., 2000. – 36 с.
2. Кодлюк Я. Аналіз і оцінювання шкільних підручників: дидактичний аспект// Підручник XXI століття: Науково-педагогічний журнал: Педагогічна преса, 2003. - №1-4. – С.72-79.
3. Лукіна Т. О. Якість українських підручників для середніх загальноосвітніх шкіл: проблеми оцінювання і результати моніторингу : [метод. посіб.] / Тетяна Олександрівна Лукіна. – К. : Академія, 2004. – 200 с.
4. Матяш Н. Ю. Апробація шкільного підручника як одна з умов оцінки його якості / Н. Ю. Матяш // Проблеми сучасного підручника : [зб.наук.праць / редкол.]. – К. : Педагогічна думка, 2003. – Вип. 4. – С. 47–52.
5. Редько В.Г. Об'єкти експертної оцінки шкільного підручника іноземної мови / В.Г. Редько // Зміст і технології шкільної освіти: матеріали звітної конференції. – К. : Педагогічна думка, 2001. – С. 53–54.
6. Редько, В. Яким бути шкільному підручнику з іноземної мови? (Об'єкти та критерії оцінювання шкільних підручників з іноземних мов) [Текст] / В. Редько // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2007. – № 1. – С. 75-83.
7. Mey H. Lehrwerke, Kriterien und kein Ende? / Hartmut Mey // Fremdsprachenunterricht. – 1995. – No. 2. – P. 123–125.
8. Reisener H. 15 Fragenkomplexe zur Beurteilung von Lehrbüchern für den Fremdsprachenunterricht / Helmut Reisener // Fremdsprachenunterricht. – 1991. – No. 1. – P. 31–35.

**ПАРАСЄЙ-ГОЧЕР А. О.**

*кандидат психологічних наук, доцент,  
доцент кафедри педагогіки та психології  
Український гуманітарний інститут*

## **САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ АДАПТАЦІЇ ДО СОЦІАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ**

**Актуальність теми дослідження.** Ми живемо в час, в якому світ стрімко змінюється, те, до чого ще вчора ми почали звикати, сьогодні вже не актуальне. Розвиток в економіці, політиці, бум новітніх технологій і багато чого іншого тримає людей у постійному пошуку стабільності та безпеки, що у свою чергу, сприяє ще більшій глобалізації світу. Як в цьому швидкоплинному житті не втратити себе – особистість, на яку тисне сотні, тисячі різних поглядів, і де знайти сили, опору, щоби вміти адаптуватись до змін? Як використати можливості глобалізації задля особистісного розвитку і реалізуватись в нових умовах?

**Основні результати теми дослідження.** Колесом розвитку глобалізованого світу є ті самі потреби людини – бути лідером, прагнути

більшого, бути подібним до когось або чогось, але у масштабах групи, компанії чи країни. Чим більше глобалізація поширює кордони, тим більше виникає проблема збереження автентичності та ідентичності націй, підвищується загроза бути «викинутим за борт», якщо не встигаєш за цим процесом. Але закрити очі на глобалізацію, чи чинити їй супротив – марна витрата своїх ресурсів, які можна направити на адаптацію у ній [1].

Водночас з негативними наслідками глобалізації для особистості відкриваються нові можливості, а саме: можливість змінювати місце проживання, знайомитись з культурою та традиціями інших народів, вести торгівлю та працювати з будь якими країнами і з будь якої точки світу. Ці можливості при умовах соціальної адаптації сприяють розвитку творчості та потенційної конкурентоспроможності. Існує визначення адаптації у соціальних умовах як пристосування особистості чи групи до нових умов середовища, при якому досягається покриття запиту та очікування учасників цього процесу [2].

Прикладом допомоги адаптуватись до нових соціальних умов можуть бути соціальні програми в багатьох зарубіжних країнах, що спеціально розробляються для біженців, мігрантів, шукачів кращих умов для праці чи життя. В рамках цих програм біженцям чи мігрантам пропонуються мовні курси, перекваліфікація, робота, навчання для дітей та молоді, медична, юридична та гуманітарна допомога, тощо [3].

Для успішної адаптації в соціальних умовах людині потрібно мати забезпечення всіх її базових потреб, які підкреслює А. Маслоу у «піраміді потреб людини», сформулювавши їх за ієрархією: фізіологічні потреби; потреба в безпеці; в любові та належності; в гідності; у самореалізації особистості. За теорією А. Маслоу до задоволення потреби в гідності та самореалізації особистість може прийти лише коли інші рівні потреб вже задовільнені [4].

Карен Хорні самоактуалізацію ставить в один ряд з із властивостей людини, таких як здібності, темперамент та інше, що є у спадковому комплекті і розвивається при сприятливих умовах. Кожна людина, за думкою К. Хорні, прагне до самоактуалізації. Подібне визначення мав і В. Франкл, зазначаючи, що самоактуалізація є реалізацією особистості в своєму житті, основою сенсу життя, що має бути здійсненою, і без неї людина перебуває в стані розчарування та невдоволення [5].

Саме ці два терміни - стани людини – адаптація та самоактуалізація з одного боку є різними, протиставними. Адаптація – це стабілізація, сталість процесів, формування звичного відношення та поведінки до нових умов оточуючого середовища. Самоактуалізація навпаки постійний рух, пошук себе, шляху реалізації своїх здібностей, мрій, амбіцій. Водночас вважається, що особистість, яка має достатній рівень стійкості до змін, краще адаптується до нових умов життя, та швидше починає само реалізовуватись у них [6].

**Висновки.** В глобалізованому світі для людини є головною метою адаптуватись та сформувати свою поведінку, дії що будуть узгодженими з

його здібностями та природнім прагненням до самоактуалізації. Стійкість до постійних змін в житті допомагає людині тримати баланс, і знаходити нові творчі рішення для самореалізації. І так само реалізація себе, використовуючи можливості, що відкриває людству глобалізація, допомагає особистості успішній адаптації. Таким чином, якщо прагнення до самоактуалізації вже є закладеною у спадковість, тоді особистість може використовувати її як інструмент адаптації в нових для неї соціальних умовах.

#### **Список використаної літератури:**

1. Глобалізаційні процеси сучасності та особистість. Реферат [Електронний ресурс] // Освіта.ua. – 2024. – Режим доступу: <https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/29055/> (дата звернення: 17.04.2024). – Назва з екрана.

2. Кармадонова Т. Особливості соціальної адаптації в умовах глобалізації / Т. Кармадонова // Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія. – 2012. – № 2. – С. 73–77.

3. Ізвоцікова А. Тимчасовий захист, житло та виплати у 2024 році: якими будуть умови для українських біженців у країнах Європи та світу [Електронний ресурс] / Анастасія Ізвоцікова // Суспільне. Новини. – 2024. – Режим доступу: <https://suspilne.media/667778-timcasovij-zahist-zitlo-ta-viplati-u-2024-roci-akimi-budut-umovi-dla-ukrainskih-bizenciv-u-krainah-evropi-ta-svitu/> (дата звернення: 09.04.2024). – Назва з екрана.

4. Дем'янчук О. П. Піраміда Маслоу як методологія пояснення політичної участі / О. П. Дем'янчук // Наукові записки НаУКМА. Політичні науки. – 2012. – № 134. – С. 12–16.

5. Ткалич М. Г. Основні підходи до вивчення феномену самоактуалізації особистості в зарубіжній психології / М. Г. Ткалич, Д. О. Шутько // Проблеми сучасної психології. – 2013. – № 1. – С. 65–71.

6. Кузнецова О. Адаптивність та самоактуалізація: специфіка співвідношення в психологічному портреті життєстійкої особистості / О. Кузнецова // Наука і освіта. – 2010. – № 9. – С. 86–90.

**ПЕТРЕНКО Л.М.**

*к.е.н., доцент,*

*доцент кафедри інформатики та системології,*

*Київський національний економічний*

*університет імені Вадима Гетьмана*

## **ОГЛЯД СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ПІДПРИЄМСТВ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ**

**Актуальність дослідження.** Сучасний розвиток інформаційного забезпечення діяльності медичного закладу значною мірою пов'язаний із процесами цифровізації, розробленням та впровадженням новітніх технологій в управління. Раціональність рішень в управлінні залежить від

наявності інформаційних потоків, відповідного рівня сучасних технологій та способів отримання, розподілу й оброблення інформації. Постійні зміни ринкового середовища висувають нові вимоги до інформації, що, своєю чергою, вимагає вибору та використання сучасних інформаційних технологій. Тому потрібно раціонально підходити до питання вибору інформаційної системи в управлінні. Спеціалізованим програмним забезпеченням є інформаційною система медичної організації, адаптована для накопичення, зберігання та вивантаження великих масивів даних для подальшої аналітичної обробки інформації.

**Мета.** Огляд функціональних особливостей застосування сучасних медичних інформаційних систем на вітчизняному ринку.

**Огляд джерел.** Питання розробки та використання медичних інформаційних систем висвітлені в дослідженнях вітчизняних науковців М. Данильчук, Т. Зайцевої, В. Качмар, О. Лещенка, О. Самборського, В. Островерхова, Т. Пилипенко, С. Тимчика, А. Хвищун.

**Результати дослідження.** Нині діяльність медичних закладів здійснюється з використанням передових управлінських та інформаційних підходів та технологій — CRM. Процедури та технології CRM орієнтовані на формування особливих відносин приватного лікувального закладу з пацієнтами, які відчують почуття симпатії, поваги до лікарів і задоволені медичними послугами та додатковим сервісом конкретної медичної організації. Ці відносні характеристики і утворюють феномен клієнтської лояльності. Лояльність пацієнтів — це результат ефективного менеджменту та маркетингу, в процесі якого пацієнтам надаються якісні медичні та супутні сервісні послуги.

Сьогодні медичні інформаційні системи є одним з важливих засобів встановлення взаємодії між лікувальним закладом та пацієнтом. Інформаційна система в медичній установі є комплексним програмним продуктом, що забезпечує автоматизацію процесів діяльності, пов'язаних із роботою медичних установ як загальної, так і вузької спеціалізації. Медична інформаційна система (MIS) — це програмне забезпечення, головним завданням якого є управління і організація інформації медичного закладу [1]. Вона допомагає працівникам закладів охорони здоров'я ефективніше взаємодіяти з пацієнтами і державними структурами системи охорони здоров'я. MIS включає в себе різні блоки, які відповідають за оптимізацію тих чи інших аспектів роботи медичного закладу. MIS допомагає:

- налагодити роботу реєстратури, спростити процес створення медичних карт пацієнтів і процедуру запису на прийом;
- упорядкувати всю адміністративну інформацію;
- уніфікувати медичну документацію: карти пацієнтів, лікарські призначення, дані про співробітників, медичні послуги, розклад, аналітику і статистику, звіти;
- систематизувати всі дані медичних досліджень;
- керувати і розподіляти ресурси установи, включаючи фінанси й облік.

- аналізувати діяльність медичного закладу;
- вести складський облік медустанови: отримувати дані про запаси, поставки і розрахунки, обіг витратних матеріалів.
- відстежити і налагодити роботу діагностичних кабінетів і лабораторій;
- автоматизувати стандарти надання медичної допомоги.

На українському ринку понад три десятки різних медичних інформаційних систем. Приймаючи рішення щодо того, яку саме МІС обрати, керівник медичного закладу має звернути увагу на побажання медичних працівників, а також зручність функціоналу МІС та відповідність її потребам закладу, адже робота в системі буде вестись щоденно. Медична інформаційна система є новим типом програмного забезпечення, що розроблений для автоматизації щоденних робочих процесів у медичній установі. Вона допомагає формувати єдиний інформаційний простір, забезпечує можливість обміну інформацією на всіх етапах надання медичної послуги [2, 3].

Переваги роботи з МІС:

- великий обсяг інформації зберігається в одній системі, увійти в яку можна з будь-якого комп'ютера при наявності персональних доступів;
- можна легко знайти потрібні дані про будь-який аспект роботи медичного закладу;
- систематизований документообіг скорочує кількість паперової роботи, зменшує ризик втрати даних і підвищує ефективність роботи працівників. Внаслідок цього покращується якість обслуговування;
- можна легко розподілити пацієнтів до потрібних фахівців залежно від графіку того чи іншого лікаря;
- зменшуються грошові витрати;
- облік графіку й аналіз діяльності співробітників дозволяє провести розрахунок їхньої зарплати на базі системи;
- лікарі можуть спілкуватися і консультуватися з колегами в режимі реального часу щодо постановки діагнозу, призначення і лікування;
- пацієнти отримують можливість попередньо записатися на прийом без відвідування лікарні та довгих черг;
- пацієнти отримують доступ до своїх даних, результатів обстежень.

Найбільш популярні на вітчизняному ринку медичні інформаційні системи наведені в табл. 1.

Таблиця 1 — Порівняльний аналіз медичних інформаційних систем на вітчизняному ринку

Загальні характеристики	Медична інформаційна система											
	OneBox	Perfectum CRM	Health 24	Microsoft Dynamics 365	Doctor Eleks	ICLINIC	Lakmus	CRM SalesDrive	BPM ONLINE	MCmed	Doctor ELEKS	Doc Dream
Походження	Україна	Україна	Україна	Україна	Україна	Україна	Україна	Україна	Україна	Україна	Україна	Україна
Підтримка	Україна дистанційна	Україна дистанційна	Україна дистанційна	Україна дистанційна	Україна дистанційна	Україна дистанційна	Україна дистанційна	Україна дистанційна	Київ	Київ	Київ	Україна дистанційна
Розміщення ПЗ	Сервер	Сервер	Хмара	Хмара	Сервер	Хмара	Хмара	Хмара	Хмара	Сервер	Сервер	Сервер
Структура ПЗ	Готові модулі	Під замовника	Готові модулі	Під замовника	Готові модулі	Готові модулі	Готові модулі	Готові модулі	Готові модулі	Готові модулі	Готові модулі	Готові модулі
Додавання нових модулів	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Обмежено	Обмежено	Так
Календар	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Так
Картка пацієнта	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Ні	Так	Так	Так	Так
Платежі	Так	Так	Ні	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Так
Склад	Так	Так	Ні	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Так
Маркетинг	Так	Так	Ні	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Ні	Так	Так
Бухгалтерія	Так	Так	Ні	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Ні	Так	Так
Чат	Так	Так	Ні	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Ні	Так	Так
Повідомлення	Так	Так		Так	Так	Так	Так	Так	Так	СМС	Так	Так

Джерело: складено автором

**Висновки.** Цифровізація управлінських процесів з використання медичних інформаційних систем надає можливість комплексно здійснювати управління лікувально-профілактичними закладами. Впровадження телемедичних технологій, смарттехнологій повинні покращити реалізацію публічної політики у сфері охорони здоров'я осіб в умовах сьогодення.

**Список використаних джерел:**

1. Косодій А. Як обрати МІС для закладів спеціалізованої медичної допомоги СМД? [Електронний ресурс] / Анастасія Косодій // Health24. – 2021. – Режим доступу: <https://blog.h24.ua/uk/yak-obrati-mis-dlya-zakladiv-spetsializovanoyi-medichnoyi-dopomogi-smd/> (дата звернення: 01.04.2024). – Назва з екрана.
2. Демчишин Я. Вектори та механізми реалізації публічної політики охорони здоров'я територіальних громад в умовах сучасних викликів / Я. Демчишин, Максим Вікторович Маципура, Григорій Леонардович Монастирський // Наукові тренди постіндустріального суспільства : Матеріали конф. МЦНД, 31 берез. 2023 р. – Суми, 2023. – С. 49–53.
3. Електронна медична карта [Електронний ресурс] // DocDream. – Режим доступу: <https://docdream.com/index.php/uk/docdream/emr> (дата звернення: 03.04.2024). – Назва з екрана.

**ПОЛІНА Г. В.**

*кандидат філологічних наук, доцент  
кафедри германської філології*

*ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»*

**ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ  
(НА ПРИКЛАДІ СЕМАНТИКИ КОНЦЕПТІВ-ВІДПОВІДНИКІВ  
ІСТОРИЧНО БЛИЗЬКИХ КУЛЬТУР)**

**Актуальність дослідження.** В Євангелії від Матвія 24 розділі Ісус застерігає нас, що військові конфлікти, так само, як і міжособистісні, є однією з основних рис нашого сучасного світу. Однак, у той же час Він закликає своїх учнів до збереження миру. Тому ця проблема, а також пов'язана із нею стабільність і безпека, стають все більш актуальними в сучасний нестабільний час, особливо коли йдеться про політичні конфлікти, в яких залучена велика кількість людей з протилежними поглядами на питання та суперечливим внутрішнім світом. Дослідження в галузі когнітивної лінгвістики, що систематизує вербалізовані семантичні характеристики різних культурних концептів, може сприяти кращому розумінню основних відмінностей між культурами, які, на перший погляд, мають багато спільних рис, та робить свій внесок у, якщо не припинення, то принаймні пом'якшення конфліктних ситуацій.

**Метою** дослідження є порівняльний аналіз культурного концепту PRIDE/DIGNITY, який є частиною двох культур (британської та американської), що мають спільне коріння, але суттєво відрізняються в

історичному та політичному розвитку. Цей факт призвів до наявності багатьох спільних цінностей їхніх світоглядів, але також і до істотних розбіжностей між ними.

Спільні культурно-історичні риси британської та американської культур зумовлені: 1) їхньою приналежністю до західного типу цивілізації, що обумовлює наявність спільних культурних цінностей; 2) спільне історичне походження та багаторічний досвід як протистояння, так і співпраці на політичній арені та в сферах економіки та культури; 3) використання англійської мови як офіційного засобу спілкування.

Іншою актуальною причиною проведення порівняльних семантичних досліджень зазначених культур є їхня сучасна стабільність у відносинах, що, враховуючи їхні культурні відмінності, дає цінний досвід вивчення інших глобальних конфліктів і може сприяти формуванню алгоритмів дослідження відповідних концептів, що належать до культур, які мають певні схожі характеристики, але відносини між якими зазнають певних трансформацій. Прикладами таких нестабільних відносин можуть бути арабо-ізраїльський, південно- та північнокорейський, російсько-український конфлікти, де відповідні культури мають і певні паралелі, і суттєві відмінності, які необхідно враховувати під час формування стратегій співіснування.

**Огляд джерел.** Мовна репрезентація культурно маркованих концептів, як частини різних лінгвокультур, є об'єктом дослідження як зарубіжних, так і вітчизняних когнітивно-лінгвістичних шкіл, особливо у пострадянському мовознавстві. Зокрема, українські лінгвісти опікуються питаннями концептуального аналізу (С.А. Жаботинська, Т.В. Радзівська), вербалізації культурних концептів в художньому та інших типах дискурсів (Л.І. Белехова, О.П. Воробйова, О.О. Селіванова), комунікативними аспектами когнітивної діяльності (харківська школа когнітивної прагмалінгвістики). Питаннями семантики констант британської (INSULARITY) та американської (AMERICAN DREAM) культур займалися зарубіжні та вітчизняні лінгвісти та культурологи (J. Kamm, B. Lenz, N. Gach, O. Городецька, O. Бурдейна та ін.)

**Результати дослідження.** Вивчення нашої проблеми проводилось у кілька етапів.

Перший етап був пов'язаний із систематизацією семантичних характеристик констант лінгвокультур Британії (INSULARITY) та Америки (AMERICAN DREAM). Був проведений аналіз відповідних словникових статей, представлених у британських (Cambridge, Collins) та американському (Webster) лексикографічних джерелах.

INSULARITY	AMERICAN DREAM
<b>BR:</b> the quality of only being <b>interested</b> in your <b>own</b> country of group and <b>not</b> being <b>willing to accept</b> different or foreign ideas (Cambridge)	<b>BR:</b> the belief that <b>everyone in the US</b> has <b>the chance</b> to be successful and happy if they work hard (Cambridge)

<b>provincialism, narrow-mindedness, exclusivity, exclusiveness, localism</b> (Collins)	
<b>AM:</b> being, having, or reflecting a <b>narrow provincial</b> viewpoint, dwelling or situated on an island, <b>not open</b> to new or different ideas (Webster)	<b>AM:</b> <b>American</b> social ideal that stresses <b>equal opportunity</b> and especially material prosperity, <i>also</i> the prosperity or life that is the realization of this ideal

Як видно з наведеної вище таблиці, базове словникове значення концепту INSULARITY не є культурно маркованим і описує загальноприйняте розуміння острівного менталітету (провінційність, не бажання виходити з власної зони комфорту та сприймати нові ідеї, що привнесені ззовні). У цьому сенсі британське та американське розуміння «острівності» є схожим. Але AMERICAN DREAM – це суто американський культурний концепт, маркований від самого початку, пов’язаний безпосередньо з культурою США (однакові можливості для всіх американців досягти своєї цілі, особливо в сфері матеріального добробуту).

Окрім словникових значень, обидва концепти мають семантичні характеристики, реалізовані в британській та американській культурах як культурні константи.

У британській культурі концепт INSULARITY розуміється як «острівний імперський менталітет» і включає такі характеристики: етнічна ідентичність (національна, політична, культурна); законслухняність (порядність, чесна гра), стриманість (контролювання власних слів та емоцій), вихованість (тактовність, здоровий глузд, джентльменство), особистий простір (невтручання в чужий простір і збереження власного).

В американській культурі концепт AMERICAN DREAM трактується як «можливість для кожного американця стати президентом» і включає такі характеристики: незалежність (власна та політична свобода, особистий життєвий простір), проактивність (використання кожної можливості, активна життєва позиція, власна думка і готовність її захищати), прагматичність: (практичність в життєвих питаннях), егоцентричність (незалежність, саморозвиток, самоповага, ефективність).

Другий крок спочатку передбачає систематизацію основних семантичних характеристик концепту PRIDE/DIGNITY на базі відповідних словникових статей, узятих з британських та американського словників (Cambridge, Collins, Webster).

PRIDE	DIGNITY
<b>BR / AM</b> <u>A feeling</u> of pleasure and satisfaction that you get because you or people connected with you have done or got something good, are honored and respected	<b>BR / AM</b> calm, serious, and controlled <u>behavior that makes people respect you</u>  the importance and <u>value</u> that a person has, <u>that makes other people respect</u>

<p><u>your feelings</u> of your own worth and respect for yourself, confidence and <u>satisfaction in oneself</u>  <u>the belief</u> that you are better or more important than other people                  exaggerated self-esteem, <u>arrogance</u></p>	<p><u>them</u> or makes them respect themselves                   the quality of a person that makes him or her <u>deserving of respect</u>, sometimes shown in behavior or appearance or language</p>
---	--

У наведеній вище таблиці представлені словникові семантичні характеристики PRIDE та DIGNITY, запропоновані в британському (Collins, Cambridge) та американському (Webster) словниках. Словникові дефініції демонструють, що базове розуміння гордості та гідності в обох культурах майже однакове.

Що стосується різниці між ними, то можна помітити, що PRIDE здебільшого ідентифікується як почуття, а DIGNITY – як почуття+поведінка. І очевидно, що PRIDE — це здебільшого суб'єктивне емоційне переконання, що «я» заслуговую на оцінку, тоді як DIGNITY — це якийсь видимий, здебільшого логічний доказ для інших того, що людина заслуговує на оцінку.

Підставою для представлення наведеної вище інформації як єдиного поняття PRIDE/DIGNITY стала, по-перше, наявність спільного смислового значення. Воно пов'язане з цінністю, повагою, задоволенням власними досягненнями, що демонструються в поведінці. По-друге, ці спільні семантичні елементи часто приймаються як щось ідентичне в традиційному розумінні. Люди звикли змішувати гордість і гідність, керуючись суб'єктивним досвідом, ставленням до людини та рівнем освіти. Тому, аналізуючи літературні приклади, ми можемо об'єднати ці два концепти в один.

Отже, на рівні розуміння, представленого первинним значенням словника, американець і британець сприймають ідею PRIDE/DIGNITY майже однаково. Але на рівні усвідомлення чи вибору практичних причин для відчуття ГОРДОСТІ чи ГІДНОСТІ залучається культурна складова. Аналізуючи тексти двох художніх творів «Гордість і упередження» Джейн Остін і «Маленькі жінки» Луїзи М. Олкотт, можна помітити, що різні константи культури, які формують британські та американські цінності, пропонують різні об'єкти гордості/гідності.

Для британської культури предметом гордості чи гідності є все, що підкреслює їхню національну винятковість (приналежність до певного кола суспільства, хороші манери та інше). Наприклад, герой роману таким чином описує коханій дівчині своє виховання, основане на гордості і зверхнього ставлення до людей, що не належали до його соціальної групи:

*I was given good principles, but left to follow them in pride and conceit ... I was spoilt by my parents who ... taught me to be selfish and overbearing; to care for none beyond my family circle; to think meanly of all the rest of the world; to wish at least to think meanly of their sense and worth compared with my own.* “Pride and Prejudice” chapter 58.

На противагу цьому, для американської культури предметом для гордості/ гідності стають різні особисті досягнення. Наприклад, у наступному прикладі розповідається про те, як чотири сестри, героїні книги американської письменниці, розмовляють зі своїми новими знайомими з Великої Британії. Британська дівчина намагається з'ясувати, як гувернантки виховували її нових американських подруг. Різниця між цінностями тут очевидна:

*"I forgot young ladies in America go to school more than with us. Very fine schools they are, too, Papa says. You go to a private one, I suppose?"*

*"I don't go at all. I am a governess myself."*

*"Oh, indeed!" said Miss Kate, but she might as well have said, "Dear me, how dreadful!" ...*

*Mr. Brooke looked up and said quickly, "Young ladies in America love independence as much as their ancestors did, and are admired and respected for supporting themselves." "Little Women" chapter 12*

**Висновки.** Таким чином, навіть якщо два культурні концепти-відповідники представляють однакові структури знань і є елементами двох національних картин світу, навіть якщо ці картини світу представляють систему знань двох близьких культур, семантичне наповнення окреслених концептів не є ідентичним, оскільки базові системи цінностей, зафіксовані в константах культури, по-різному впливають на розуміння суттєвих елементів змісту. Так, наявний в британській та американській лінгвокультурах концепт PRIDE/DIGNITY, маючи однакове значення на рівні розуміння, має відмінності на рівні реалізації – ключових об'єктах гордості та гідності в обох культурах. Ці й інші подібні приклади допомагають зрозуміти, що врахування особливостей культури, цінностей та світогляду необхідні для успішного міжкультурного співіснування.

#### **Список використаних джерел:**

1. Бурдейна О. Лінгвальні параметри ключового концепту Британської лінгвокультури INSULARITY / ОСТРІВНІСТЬ / О. Бурдейна // Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка Серія "Філологічні науки". Мовознавство. – 2017. – Т. 1, № 8. – С. 24–27.

2. Ladyka O. Lexical Realization of the Concept American Dream in 16-19th Centuries / O. Ladyka, O. Yarema // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Сер. Мовознавство. Тернопіль. – 2019. – No. 1(31). – P. 84–90.

3. Cambridge Dictionary [Electronic resource] // Cambridge University Press and assessment. – 2024. – Mode of access: <https://dictionary.cambridge.org/> (date of access: 01.04.2024). – Title from screen.

4. Collins Online Dictionary. – Режим доступу: <https://www.collinsdictionary.com/> (дата звернення: 01.04.2024). – Назва з екрана.

5. Merriam-Webster. America's Most Trusted Dictionary [Electronic resource] // Merriam-Webster Incorporated. – Mode of access: <https://www.merriam-webster.com/> (date of access: 02.04.2024). – Title from screen.

**ПРОДАНЮК Ф. М.**

*кандидат історичних наук, доцент,  
доцент кафедри філософії та культурології  
Київського національного університету  
технологій та дизайну*

## **ФОРМУВАННЯ ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ**

**Актуальність наукового дослідження.** Реформування системи освіти неможливе без досконалого вивчення попереднього історичного досвіду. Особливо це стосується періоду Української революції 1917-1921 рр. і доби Центральної Ради, коли в Україні були закладені основи сучасної національної освітньої політики. Вивчення складових частин цієї політики має не лише наукове, але практичне значення. Адже, врахування досягнень та прорахунків, які були досягнуті в цей історичний період національного державотворення допоможе їх уникнути в сучасних умовах та в майбутньому.

**Метою** наукового дослідження є аналіз основних напрямів освітньої політики керівних органів Центральної Ради та Української Народної Республіки в березні 1917 р. – квітні 1918 р.

**Ступінь дослідження наукової проблеми.** Дані питання активно досліджували в своїх роботах Н. Агафонова, К. Баханова, Л. Бдєєва, Л. Березівська, С. Благовісний, В. Богуславська, Л. Божук, В. Верстюк, О. Денисенко, П. Захарченко, А. Кравченко, О. Музика, С. Нестуля, Н. Ротар, Л. Приходько, Ю. Телячний та багато інших науковців.

**Результати дослідження.** В науковій літературі чітко визначено, що державна політика у сфері освіти – це прерогатива органів державної влади тієї чи іншої держави. Зокрема, в незалежній Україні до суб'єктів реалізації державної політики у сфері освіти належать: Верховна Рада України (визначає державну політику у сфері освіти), Кабінет Міністрів України (центральний орган виконавчої влади), інші центральні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування тощо [1].

В українській історіографії утвердилась періодизація реформування системи шкільної освіти в роки Української революції 1917-1921 рр. Її прийнято поділяти на три періоди: Перший (березень 1917 – 29 квітня 1918 рр.) - шкільна реформа в добу Української Центральної Ради (УЦР). Її головним завданням було визнано на основі реформування освіти створити на українських землях єдину демократичну національну школу; Другий (квітень – грудень 1918 р.) - реформа школи в добу правління гетьмана Павла

Скоропадського; Третій (грудень 1918 р. – листопад 1921 р.) – освітня реформа в добу Директорії [2, с. 34]. Автори ставлять своїм завданням проаналізувати складові частини шкільної реформи, які були здійснені в добу УЦР.

В березні 1917 р. у Києві утворилася УЦР, яка за короткий час перетворилася в один із важливих центрів національно-визвольного руху, а також на національний парламент [3]. Вже в перших своїх документах УЦР проголосила своїм завданням необхідність проведення українізації освіти, видавничої справи та державно-адміністративного апарату в Україні [4, с. 24]. До складу УЦР увійшли не лише представники національних політичних партій та організацій, але й представники Українського наукового товариства, Товариства шкільної освіти, члени просвітницьких установ, учителі, студенти та інші діячі. Для них питання реформування національної освіти було не лише знайомим, але й визнавалося багатьма членами УЦР як одне з першочергових завдань [4, с. 24]. Вже 25 березня 1917 р. УЦР утворила спеціальну шкільну комісію, яка мала созередити в своїх руках керівництво питаннями народної освіти на території України [4, с. 24].

Наступним кроком в реформуванні системи народної освіти на теренах України стало ухвалення 10 червня 1917 р. УЦР її I Універсалу. 15 червня 1917 р. УЦР утворила свій виконавчий орган - Генеральний Секретаріат (ГСУ), який фактично став першим національним урядом. Вже через декілька днів ГСУ оприлюднив свою Декларацію та розпочав створення програми розвитку національної школи в Україні [4, с. 26]. Активну допомогу УЦР та ГСУ на шляху створення нової системи національної освіти надавали члени Товариства Шкільної Освіти, яке розпочало свою діяльність ще до початку Української революції [4, с. 27]. Саме члени Товариства Шкільної Освіти проголосили необхідність проведення Українського учительського з'їзду та запропонували програму роботи секцій даного педагогічного форуму – початкової, середньої та вищої [4, с. 29]. На самому з'їзді члени товариства підтримували необхідність заснування Всеукраїнської Шкільної Ради на основі якої згодом виникла Генеральна Шкільна Рада – дорадчий орган при генеральному Секретаріаті Освіти [4, с. 28]. Другим важливим органом в реформуванні системи народної освіти стали вчительські спілки. Їхню діяльність координувала заснована у квітні в 1917 р. Всеукраїнська Учительська Спілка (ВУС) [4, с. 28]. Її організаційне оформлення було завершено у серпні 1917 р. на Всеукраїнському професійному вчительському з'їзді [4, с. 29]. У вересні 1917 р. ВУС заснував свій друкований періодичний орган – «Вільна українська школа» [4, с. 29]. Реформуванню національної освіти сприяла й діяльність товариства «Просвіта» та його філії.

Однак єдності серед політичних та громадських сил щодо основних шляхів реформування народної освіти на території України не було. В науковій літературі прийнято виділяти три основні підходи щодо вирішення даного питання. Перший - об'єднав прихильників утворення української

школи. Другий – це прихильники поміркованих сил, які вважали, що реформу слід проводити обережно та поступово. Лідерами даного напрямку були попечитель Київської шкільної округи М.П. Василенко та його заступник В.П. Науменко [4, с. 34]. До третьої групи прийнято відносити відкритих противників української школи, освіти і культури. Вони активно використовували у своїй протидії проведенню українізації представників батьківських комітетів [4, с. 36].

Підготовкою питань реформування системи освіти на території України, підготовкою українізації школи, виданням підручників, підготовкою учительських кадрів займався Генеральний Секретаріат Освіти, який очолив І.М. Стешенко. Тривалий час співробітники секретарства зосередили свою увагу на роботу по реформуванню нижчої початкової школи. Зокрема, вирішували питання щодо забезпечення її підручниками та кваліфікованими кадрами [5, с. 29].

Наприкінці серпня 1917 р. Генеральний Секретаріат Освіти підготував основні положення майбутньої освітньої реформи. Остання мала включати в себе такі положення: злиття колишніх церковно-приходських шкіл та Маріїнських шкіл з системою шкіл звичайного типу; забезпечення умов рівності доступу до освіти для населення, незалежно від соціального і матеріального стану; розвиток позашкільної освіти тощо [5, с. 33]. У жовтні 1917 р. члени секретарства приступило до реалізації питання українізації освітніх закладів України. Згідно спеціального циркуляру 12 жовтня 1917 р. до директорів середніх шкіл усіх відомств та інспекторів вищих початкових, торгових та ін. шкіл з розпорядженням про включення до програм навчання дисциплін з українознавства – української мови, літератури, історії та географії України [5, с. 35].

Не можна не погодитися з оцінками багатьох вітчизняних дослідників, що освітня реформа УЦР була складовою частиною тих суспільно-політичних, соціально-економічних та національно-культурних перетворень, які намагалася провести Центральна Рада [2, с. 34]. В основу проведення шкільної реформи УЦР та урядом Української Народної Республіки були закладені такі принципи: демократичність, національний характер реформи, безплатність та обов'язковість навчання тощо [2, с. 34].

До досягнень шкільної реформи УЦР та її уряду слід віднести такі: створення Генерального Секретаріату освіти, який згодом отримав назву Міністерство народної освіти УНР; підпорядкування йому всіх типів шкіл; створення нової системи управління освітою на території України; відкриття державних та приватних освітніх закладів; українізація системи освіти; вивчення у всіх школах української мови і літератури, географії та історії України; підготовка та видання підручників українською мовою та мовами національних меншин; запровадження курсів українознавства для педагогів; формування основних положень програми національного виховання тощо [2, с. 35].

Завдяки УЦР та українському уряду у Києві були відкриті Перша українська гімназія імені Т.Г. Шевченка, три українські гімназії, Український Народний Університет, заснована Педагогічна Академія та інші освітні заклади.

У березні 1918 р. Міністерство Освіти затвердило план українізації вищої освіти. Він передбачав такі заходи: упровадження у всіх вищих школах вивчення української мови; відкриття кафедр українознавства; підготовка нових українських вчених; відкриття нових вищих навчальних закладів; відкриття нових народних університетів [4, с. 88].

Отже, УЦР здійснила ряд кроків для організації системи національної системи освіти на території України. В науковій літературі доведено, що саме на I та II Всеукраїнських учительських з'їздах були закладені основи формування національної початкової школи. Саме на учительських з'їздах було сформовано вимогу, що початкова освіта мала бути демократичною, однотипною та українізованою [4, с. 51]. Українізацію освітніх закладів УЦР здійснювала двома шляхами: на основі українізації вже існуючих російськомовних шкіл та в результаті відкриття нових закладів освіти. В добу УЦР були закладені основи професійної освіти в Україні.

#### **Список використаних джерел:**

1. Ігнатенко Н. Державна освітня політика України щодо забезпечення якості освіти: зміст та основні напрями / Наталія Ігнатенко // Партнерство взаємодії як фактор підвищення якості освіти : матеріали міжнар. наук.-практ. семінару, Тернопіль, 18 лют. 2020 р. – Тернопіль, 2020. – С. 23–26.

2. Березівська Л. Реформування шкільної освіти в добу Української революції (1917-1921): історіографія та джерела дослідження / Л. Березівська // Історико-педагогічний альманах. – 2018. – № 1. – С. 34–41.

3. Історія України: Універсали Центральної Ради. Реферат [Електронний ресурс] // Освіта.ua. – 2013. – Режим доступу: <https://osvita.ua/vnz/reports/history/35846/> (дата звернення: 08.05.2024). – Назва з екрана.

4. Передерій І. Розбудова національної системи освіти в Україні за доби Центральної Ради: історичний аспект : монографія / І. Передерій. – Полтава : Вид-во ПолтНТУ, 2009. – 160 с.

5. Кудлай О. Міністерство освіти УНР доби Української Центральної Ради: створення, структура, діяльність / О. Кудлай. – Київ : Ін-т історії України НАН України, 2019. – 160 с.

**РОМАНЧУК С. М.**

*кандидат філологічних наук, доцент*

*доцент кафедри журналістики*

*ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»*

#### **КОГНІТИВНІ ПАРАМЕТРИ ДИСКУРСУ**

Сучасне мовознавство дедалі частіше досліджує проблеми, що мають інтегрований характер, тобто такий, що ґрунтується на об'єднанні із суміжними науками. До такої належить і вивчення дискурсу. У науковому обігу дослідники визначають різні його типи. Проте аналіз джерел засвідчує, що між усіма різними точками зору є спільне – усі вони розглядають людську поведінку як мовленнєву діяльність [2, с. 288]. **Актуальність** нашої праці визначена потребою розгляду дискурсу з когнітивного боку.

**Огляд джерел.** Нам відомо багато праць про теорію дискурсу та вивчення його окремих аспектів.

Дискурс називають «зануреним в життя» текстом, що вивчається разом з тими «формами життя», які формують його: інтерв'ю, репортажі, наукові теорії, соціальні події, конференції, бесіди з друзями тощо. Саме тому дискурс слід вивчати в прагматично-ситуативному, в ментальному та інших контекстах. Прагматично-ситуативний аспект такого дослідження полягає у з'ясуванні зв'язності дискурсу, його комунікативної адекватності; ментальний аспект передбачає вивчення впливу етнографічних, соціокультурних, психологічних умов на стратегії генерації та розуміння дискурсів у «живому мовленні» тощо [8, с.87].

В сучасному мовознавстві досі немає єдиного визначення поняття дискурсу. У контексті розгляду дискурсу з когнітивного боку нам найбільше імponує визначення українського дослідника Ф. Бацевича, який під дискурсом має на увазі складне комунікативне явище, для розуміння якого необхідне залучення екстралінгвістичних факторів (знання про світ, думки, установки, цілі адресата) [1, с. 6].

Досить знаною в сучасному українському мовному просторі є науковиця Г. Онуфрієнко, яка визначає дискурс як «семіотичний процес сукупної комунікативної діяльності взаємодіючих сторін у рамках комунікативної ситуації...» [3, с. 8]. Отже, під час моделювання дискурсу можна й треба спиратися на комунікаційні моделі.

Проблема дискурсу останнім часом стає дедалі більш актуальною в лінгвістиці, соціології, філософії, політології, психології, культурології та ін. Дискурс, за Г. Онуфрієнко, – це важко осяжна сфера, невловиме, неточне переплетення мови і культури, що постійно виникає. Це вузол, у якому справді виражаються взаємовідносини мови, культури та суспільства. Саме дискурс створює, відтворює та змінює і культуру, і мову в точках їхнього перетину [3].

Зазначені підходи до визначення дискурсу зумовили **мету** праці – обґрунтувати дискурс як когнітивний процес, що реалізується в ціннісно-смісловому просторі індивіда,

**Результати дослідження.** Сьогодні функціонування мови розглядається як різновид когнітивної діяльності, а когнітивні механізми та структура людської свідомості досліджуються через мовні явища. Зміна наукової парадигми зробила необхідним аналіз мовних явищ не лише в

комунікативному, а й у когнітивному аспекті. Тому головними завданнями лінгвістичного аналізу дискурсу стають: опис та пояснення внутрішньої когнітивної структури й динаміки того, хто говорить, і того, хто слухає; вивчення комунікативних і когнітивних універсалій, опис мови як процесу відтворення соціально, культурно і лінгвістично значущих типових ментальних моделей, які відображають універсальне і спеціальне. Розвиток когнітивного підходу до явищ мови сприяв дослідженню мовних форм як похідних концептуалізації світу людською свідомістю, а їх значень – як певних структур знання, концептів, що закріплені мовними знаками. Саме тому дослідження дискурсу набуває нових ракурсів розгляду й неминуче опиняється в полі зору вчених, оскільки є цінним матеріалом для вивчення проблем концептуалізації, категоризації, розвитку і функціонування мовної свідомості.

Когнітивні параметри дискурсивної діяльності мовної особистості мають спільність із етно- та лінгвокультурологічними підходами, які виявляють у дискурсі етноспецифічні та культурні особливості тієї нації, до якої належить мовець. У сучасній лінгвокультурологічній науці чітко окреслюють національні риси дискурсу. Наприклад, у мовній картині світу українців домінантними є символічні значення калини, верби, тополі та інше, що особливо активізувалося в умовах російсько-української війни. У «Словнику символів культури України» сказано, що «верба – символ засмученої жінки, вдівства, України, батьківщини»; «калина – символ вогню, сонця; неперервності життя, роду українців; України, батьківщини...» [4, с.109].

Як бачимо, дискурс має когнітивну природу, оскільки його функціонування залежить не тільки від соціокультурних, психологічних, лінгвістичних чинників, але й від ціннісних стереотипів, активність яких продукована життям. Відтак і пам'ять, мислення, сприйняття навколишньої дійсності і, зрештою, мовлення зумовлені когнітивними механізмами, що й створюють мовну картину світу кожної особистості.

Тому ми й стверджуємо, що дискурс – це когнітивний процес, що реалізується в ціннісно-смысловому просторі індивіда, оскільки про дискурсивний підхід до тексту можна говорити тоді, коли розглядається світ, що репрезентується особистісним світоглядом і представлений когнітивними знаками кодової системи мовної особистості.

У кожній мовній особистості знання реалізуються у різних видах дискурсу. Вони є універсальними інструментами свідомості людини, інструментами інтерпретативного процесу оперування знаннями. Порівняно з іншими рівнями мови, значно ускладнюється процес формування концептуального змісту лише на рівні дискурсу. Частина задіяних когнітивних механізмів забезпечують передачу окремих лексично, морфологічно і синтаксично репрезентованих смислів.

Інша ж частина механізмів продукує відображення цілісного змісту

відповідного концепту або його артефактів. Таким чином відбувається індивідуальна інтерпретація дискурсивного знання, що завдяки когнітивним варіюванням створює дискурсивне поле.

Когнітивні механізми дискурсивної організації знань мають профільний характер. В основі лежить принцип висвітлювання тих чи інших характеристик концептуального змісту, необхідні для вибудовування кожного конкретного дискурсу. Це можуть бути профільовані значення, характеристики індивідуально авторського концепту, точки зору учасників спілкування. Як центральний механізм конструювання концептуального змісту дискурсу розглядається механізм перспективізації. Він дозволяє організувати дискурс відповідно до єдиної когнітивної мети суб'єкта, тому що такий механізм пов'язаний зі здатністю останнього формувати індивідуальний ракурс осмислення ситуації, що концептуалізується, представляти знання в динаміці.

Когнітивно-дискурсивна інтерпретація контексту переплітається з проблемою індивідуальної та колективної свідомості, оскільки суб'єкт дискурсивної діяльності унікальним чином поєднує в собі ознаки культури та соціуму, значущих у процесі його соціалізації, а також індивідуально-особистісні особливості, сформовані в результаті спілкування зі світом, присвоєнням суспільного досвіду внаслідок когнітивної обробки інформації, що надходить до суб'єкта із зовнішньої дійсності. Вивчаючи природу свідомості, українська мовознавиця Г. Онуфрієнко констатує, що свідомість, ментальна структура людини, оперуюча знаками, почала розглядатися як щось таке, що може бути не ідентично собі у різні моменти часу. Виявилось, як вважає учена, що «у кожній людині «одночасно живе кілька суб'єктів розумової діяльності, і який із цих суб'єктів працює в даний момент часу, залежить від нескінченної безлічі обставин» [3, с. 30].

**Висновки.** Когнітивні параметри дискурсу - це психологічні процеси та механізми, які використовуються людиною для сприйняття, розуміння та аналізу мовленнєвого матеріалу під час комунікації. Ці параметри включають увагу, пам'ять, мислення, сприйняття, мовлення та інші когнітивні функції, які допомагають нам розуміти та взаємодіяти з текстом або мовленням. Крім того, когнітивні параметри можуть включати індивідуальні особливості, такі як знання, досвід, мовні навички та інші фактори, які впливають на сприйняття та розуміння дискурсу.

#### **Список використаних джерел:**

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – Київ : Акад., 2004. – 344 с.
2. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : монографія / ред. І. Шевченко. – Харків : Константа, 2005. – 356 с.
3. Онуфрієнко Г. С. Навчальний тлумачний словник терміно-лексики теорії мовної комунікації для студентів економіко-гуманітарних спеціальностей денної та заочної форм навчання / Г. С. Онуфрієнко. –

Запоріжжя : ЗНТУ, 2009. – 70 с.

4. Словник символів культури України / ред.: В. П. Коцура, О. Потапенка, М. Дмитренко. – Київ : Міленіум, 2002. – 260 с.

5. Штерн І. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Енциклопедичний словник / І. Штерн. – Київ : АртЕк, 1998. – 336 с.

**САДОВА М. А.**

*доктор психологічних наук, професор,  
провідний науковий співробітник факультету психології  
Пан-Європейського університету (м. Братислава, Словаччина);  
професор кафедри педагогіки та психології Українського  
гуманітарного інституту (Буча, Україна)*



PLÁN [OBNOVY]



„Funded by the EU NextGenerationEU through the Recovery and Resilience Plan for Slovakia under the project No. 09I03-03-V01- 00074”

## **ОБГРУНТУВАННЯ МЕТОДИК У НАПРЯМКУ ДІАГНОСТИКИ РІЗНИХ ВИДІВ ОБДАРОВАНOSTІ СТУДЕНТСТВА (АКАДЕМІЧНА, ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА, ТВОРЧА, ЛІДЕРСЬКА)**

Для обґрунтованості обдарованості студентів рекомендую звернутись до **реєстру тестових методик України** (психодіагностика дорослих) [1].

**1. Для виявлення творчих здібностей студентства рекомендую такі методи:**

- метод аналізу продуктів діяльності: курсові, дипломні роботи, малюнки, авторські вірші, студентські постановки, циркові номери, вокал, хореографія і т.д.

- За спеціалізацією я та більшість викладачів розробляють творчі завдання за спеціалізацією з відповідної дисципліни де яскраво проявляються творчі здібності обдарованих студентів і т.д.

- Психодіагностичні методи пропоную такі:

- Методика: Дослідження продуктивності уяви [2]

- Методика: Дослідження індивідуальних особливостей уяви [2]

- Методика: Дослідження творчої уяви [2].

**2. Для виявлення інтелектуальних здібностей студентства рекомендую такі методики:**

- Методика: дослідження розумових здібностей [2]

- Тест Векслера (WASC) Дорослий варіант. Адаптація А.Ю.Панасюка.

Тест WAIS опубліковано в 1955 році, редакція тесту - WAIS-R вийшла в 1981 році. В нашій країні тест Д. Векслера неоднократно перекладався й адаптовувався. Тест WISC адаптовано А.Ю. Панасюком і видано Інститутом

гігієни дітей та підлітків. В варіанті А.Ю. Панасюка здійснена заміна завдань, враховуючи специфіку слов'янських націй [3].

- Тест: Оцінка емоційного інтелекту (Org-EIQ).

Повна міжнародна назва: Organizational-Emotional Intelligence Questionnaire. Автор: Габріель Георгі. 2009. Дата публікації в Україні: 2014. Опитувальник дозволяє оцінити емоційний та організаційний інтелект по відношенню до робочих ситуацій. Цільова аудиторія: 18+ (дорослі). Цільовий споживач: Спеціалісти з оцінки потенціалу, профорієнтації, профпідготовки, коучингу, консультування та діагностики організаційних навичок [4].

**3. Для виявлення лідерських якостей студентства рекомендую такі методи:**

- Організація внутрішньовузівських, міжвузівських студентських конференцій за спеціалізацією (робота в групах 20-200 осіб); концертних програм (робота в групах 80-300 осіб); робота над практичними завданнями з дисциплін в мікро-групах (2-6 осіб) (організація в мікрогрупах).

- Психодіагностичні методи пропоную такі:

- Багатофакторний опитувальник лідерства. Б.Баса, Б. Аволіо. Волківська Діана Анатоліївна [5].

- Методика: Орієнтація стилю діяльності менеджера або працівника організації на формування команди. (Опитувальник Р. Блейка - Дж. Мутона) [6].

- Методика. Тест на загальні здібності до підприємництва (GET TEST) [7].

- Методика: Самооцінка лідерства (М. Фетіскін, В. Козлов, Г. Мануйлов)[8]

- Методика: "КОС-2" (Б. Федоришин)[9].

**4. Для виявлення академічної обдарованості студентства рекомендую такі методи:**

- аналіз журналів для академічної успішності студентів;

- складання навчальних тестових завдань за відповідною спеціальністю (я розробляю навчальні тести самоконтролю за дисциплінами, які викладаю у студентів);

- академічну успішність простежують викладачі, виходячи з конкретно взятої дисципліни і спеціалізації;

- також для аналізу академічної успішності можна взяти обдарованих студентів, які претендують на червоні дипломи;

- академічно-успішних студентів ЗВО відправляють навчатись за грантовими програмами (академічний обмін студентами) у інші європейські ЗВО;

- академічно успішні студенти виборюють призові місця за спеціалізацією на всеукраїнських і міжнародних олімпіадах, конкурсах.

● розробка викладачами ЗВО критеріїв оцінювання і завдань, які подаються для всеукраїнських, міжнародних конкурсів, олімпіад для обдарованої студентської молоді.

**Список використаних джерел:**

1. Реєстр тестових методик України [Електронний ресурс] // ВПА. – Режим доступу: <https://vpa.org.ua/test-committee/reestr-testovih-metodik-ukrayni/> (дата звернення: 08.05.2024). – Назва з екрана.

2. Методичні вказівки та контрольні завдання з курсу «практикум із загальної психології» / уклад. О. Г. Романовський. – Харків : НТУ «ХПІ», 2019. – 46 с.

3. Панасюк А. Тест Векслера (WASC) Дорослий варіант [Електронний ресурс] / А. Панасюк. – Режим доступу: <https://studylib.ru/doc/6232722/prilozhenie-vekslera> (дата звернення: 17.05.2024). – Назва з екрана.

4. Тест: Оцінка емоційного інтелекту (Org-EIQ) [Електронний ресурс] // IDRlabs. – Режим доступу: <https://www.idrlabs.com/ua/global-eq/test.php> (дата звернення: 10.04.2024). – Назва з екрана.

5. Басс Б. Багатофакторний опитувальник лідерства [Електронний ресурс] / Б. Басс, Б. Аволіо. – Режим доступу: [https://www.eztests.xyz/tests/leader\\_bass/](https://www.eztests.xyz/tests/leader_bass/) (дата звернення: 10.04.2024). – Назва з екрана.

6. Методика: Орієнтація стилю діяльності менеджера або працівника організації на формування команди. (Опитувальник Р. Блейка - Дж. Мутона) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.info-library.com.ua/books-text-7580.html> (дата звернення: 18.04.2024). – Назва з екрана.

7. Пачковський Ю. Методика. Тест на загальні здібності до підприємництва (GET TEST) / Ю. Пачковський // Психологія підприємництва : навч. посіб. – [Б. м.], 2001. – С. 41–47.

8. Методика: “КОС-2” [Електронний ресурс] // Studfiles. – Режим доступу: <https://studfile.net/preview/5258391/page:31/> (дата звернення: 11.04.2024). – Назва з екрана.

9. Методика: Самооцінка лідерства (М. Фетіскін, В. Козлов, Г. Мануйлов) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://www.eztests.xyz/tests/leader\\_fetiskin/](https://www.eztests.xyz/tests/leader_fetiskin/) (дата звернення: 19.04.2024). – Назва з екрана.

**САГАЙДАК О. М.**

*викладач ДПТНЗ «Дніпровський  
центр професійно-технічної освіти»*

**ЗАПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДИК ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ  
В ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ**

**Актуальність дослідження** обумовлена тим, що сучасний підхід забезпечення освітнього процесу в закладах вищої освіти України базується на формуванні моральних та вольових якостей особистості здобувача освіти та на дотриманні його творчої свободи. Максимальна орієнтація на творче начало та креативний підхід при навчанні є запорукою ефективної підготовки кваліфікованих спеціалістів у будь-якій сфері. Реалії сьогодення щодо розвитку й успішної реалізації освітнього процесу вищої школи вимагають прояву творчості як від викладача, так і від здобувача освіти. Реалізувати ж творчість можна лише за наявності в особистості творчого потенціалу (ТП), який є основою творчих здібностей людини. Під час професійної підготовки здобувачі вищої школи повинні навчитись максимально реалізовувати свій творчий потенціал для досконалого вивчення та засвоєння своєї спеціальності. В сучасних умовах українського суспільства прояву творчості перешкоджає низка факторів, головними з яких є такі: емоційний стан людини та невпевненість у завтрашньому дні, спричинені негативними наслідками повномасштабної війни, перенасиченість інформаційних потоків та їх негативні смислові навантаження. В зазначених умовах студентам досить важко вчасно зорієнтуватись та використовувати свій творчий потенціал ефективно, і тому доцільно запропонувати дієві методики щодо формування та розвитку їхнього творчого потенціалу в умовах сьогодення.

**Метою** дослідження є надання практичних рекомендацій щодо побудови алгоритму оптимізації часу та цільової орієнтації активностей здобувача вищої школи з метою сприяння розвитку творчого потенціалу його особистості в процесі освітньої діяльності.

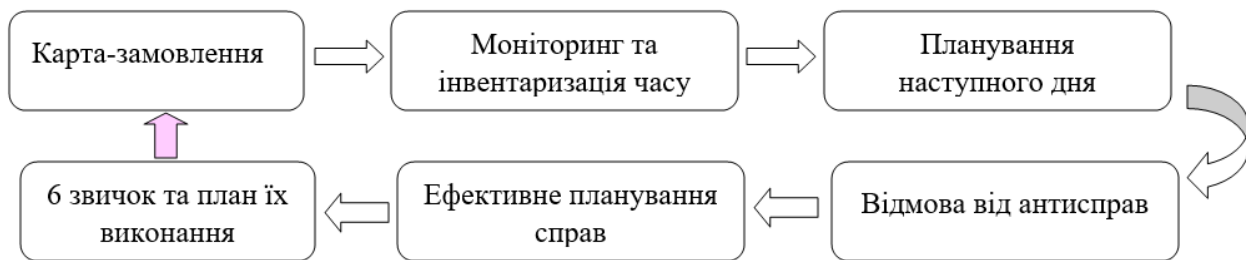
**Огляд джерел.** Над розкриттям сутності творчого потенціалу та його місця в розвитку особистості працювали відомі філософи, такі як Арістотель, В. Вернадський, Г. Гегель, Б. Спіноза, Ф. Шеллінг, О. Шпенглер, Л. Фейєрбах, Е. Фром. Педагогічний аспект розвитку творчого потенціалу досліджували А.Макаренко, В.Сухомлинський. Дослідження творчого потенціалу проводили і психологи: В. Лихвар, С. Рубінштейн, Дж. Гілфорд, Абрагам Маслоу, Елліс, Карл Роджерс, Пол Торренс та інші. Практичні аспекти щодо розвитку творчого потенціалу в окремих напрямках вивчають і сучасні науковці, серед яких можна виділити роботи В. В. Оніпко, Т. І. Тищенко, С.В. Хмельковської, Хуа Вей, Яланської С. П. та інших.

**Результати дослідження.** З метою побудови алгоритму оптимізації часу та цільової орієнтації активностей студентів було проведено анкетування, в якому взяло участь 118 осіб [1]. Результати показали, що сучасні здобувачі вищої освіти – це люди віком від 17 до 60 років, третина з яких здобувають другу, третю та більше вищих освіт. Як зазначають науковці О. В.Варгата, О. В. Кулешова та Л. В. Міхеєва, творчий потенціал особистості виступає в єдності своїх сторін: духовної, інтелектуальної, трудової [2]. Всі учасники опитування розуміють, що заняття спортом, власне хобі, релігія, трудова діяльність, підвищена увага до музичної та художньої творчості

здійснюють суттєвий вплив на розвиток творчого потенціалу особистості. Зі 100 % опитаних здобувачів освіти майже у 40 % є ознаки розвитку високого рівня творчого потенціалу, а майже 30 % перебувають на межі, коли їх ТП потребує мотивації щодо розвитку.

Сучасний здобувач вищої школи з розвиненим творчим потенціалом має свої сильні та слабкі сторони. До сильних слід віднести креативне мислення, нестандартне вирішення питань, до слабких - відсутність вільного часу та повноцінного відпочинку, емоційне перевантаження та вигорання, втрата мотивації. Метою педагога є саме передбачення виникнення у студентів зазначених загроз та використання у навчанні прийомів/засобів та методів, які дозволять нівелювати негативні наслідки розвитку творчого потенціалу та сприятимуть його подальшому розвитку.

Запропоновано комплекс практичних вправ, які виконуються поступово протягом певного часу. В результаті здобувач освіти отримує власний алгоритм оптимізації часу та цільового спрямування своїх активностей, спрямований на створення найкращих умов для розвитку творчого потенціалу шляхом набуття та закріплення бажаних (свідомо вибраних) звичок. Головні етапи зазначено на рис. 1.



**Рис. 1. Алгоритм набуття бажаних звичок**

Запропонований алгоритм можна використовувати безперервно для поглиблення знань в будь-якій дисципліні, змінюючи початкове замовлення після реалізації попереднього.

Процес створення алгоритму складається з таких етапів:

1. Формулювання власного замовлення в бажаній сфері.
2. Аудит щоденного часу та його інвентаризація (створення моніторингової карти).
3. Планування наступного дня (щовечора здобувач освіти перед сном складає список справ на наступний день, враховуючи часові втрати. Вранці цей список прописує по пам'яті та звіряє з вечірнім варіантом).
4. Робота зі звичками, що «з'їдають час».
5. Ефективне планування справ за допомогою матриці Ейзенхауера.
6. Відбір бажаних звичок, створення та втілення плану їх виконання (визначення 6 звичок, які б мали допомогти в кращому освоєнні питань визначеної на початку сфери діяльності).

Стосовно шостого пункту слід відмітити, що до «списку шести» слід включити обов'язкові звички, які рекомендовано: виконання ранкової зарядки, щоденне читання протягом 20-30 хвилин, корисний сніданок, пробудження

без гаджетів, щодення прогулянка протягом 20-60 хвилин, планування власного дня. На свій вибір здобувач освіти вибирає із запропонованого переліку 2-3 корисні звички та доповнює власний список до бажаних шести. Ключовою вимогою є прописування по 1-2 речення, чому ця звичка є важливою. В написаному тексті намагатися відповісти на запитання: «Як це допоможе мені в досягненні поставленої мети?», «На які зміни в своєму житті я сподіваюсь, набувши цю звичку?» [3].

Після складання списку створюється план на тиждень з виконання шести звичок за 2 дні. Рекомендують за один день виконувати не всі 6 звичок, а 4-6, виходячи з розрахунку, щоб всі 6 звичок були виконані протягом двох днів. Тобто цикл виконання шести звичок – 2 дні. З метою контролю за виконанням бажаних звичок створюється «Журнал відстеження звичок» (трекер - спосіб відстеження прогресу, досягнутого у формуванні та підтримці звички) з розрахунку на 21 день, який вибрано в рамках програми.

Створений план звичок апробується протягом 1 тижня, а потім, за необхідності, корегується. Здійснюється набуття звичок протягом 21 дня, після чого здобувачі переходять до етапу закріплення набутих звичок. Тривалість періоду закріплення обирається також в 21 день. Здобувач освіти продовжує виконувати звички, але вже без їхнього постійного контролю. На останньому тижні учасники проводять моніторинг свого часу та реєструють в трекінгу закріплені звички.

Результати проведеного дослідження: майже у 80 % осіб з'явилась певна кількість вільного часу. Задоволення отримали від нових знань 65 %. У 13 осіб з'явилося прагнення до продовження самоосвіти. Завдяки раціональному плануванню свого часу, 35 % опитуваних вказали на появу в них нових ідей. 55 % учасників експерименту поглянули на життя під новим кутом зору. Найбільша кількість закріплених звичок становить 3, що є дуже гарним показником. Перевагами розробленого алгоритму усвідомлення, планування та набуття бажаних звичок є можливість його використання при вивченні будь-якої дисципліни у вищій школі. Творчість людини тісно пов'язана з можливістю займатись улюбленими справами, а вміння спланувати свій вільний час для цього є невід'ємним чинником сприяння розвитку творчого потенціалу особистості.

Таким чином, **висновкові** результати проведеного дослідження такі:

1. Загрозами до розвитку творчого потенціалу особистості здобувача вищої школи є емоційне перевантаження та вигорання, втрата мотивації.

2. Доцільним є використання алгоритму оптимізації часу та цільового призначення своїх активностей, що сприятиме створенню найкращих умов для розвитку творчого потенціалу шляхом набуття та закріплення бажаних (свідомо вибраних) звичок.

3. Чудовим результатом є закріплення трьох бажаних звичок після виконання плану протягом двох циклів (21 день кожен).

**Список використаних джерел:**

1. Сагайдак О. Анкета оцінки середовища та умов розвитку творчого потенціалу особистості [Електронний ресурс] / О. Сагайдак // Google Forms. – Режим доступу: <https://forms.gle/r8KrfNQXsVW5Pqqw8> (дата звернення: 10.04.2024). – Назва з екрана.

2. Варгата О. В. Структурні компоненти творчого потенціалу особистості психолога [Електронний ресурс] / О. В. Варгата, О. В. Кулешова, Л. В. Міхеєва // Теорія і практика сучасної психології. – 2019. – Т. 1, № 6. – С. 13–17. – Режим доступу: <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.6-1.3>. – Назва з екрана.

3. Кравченко М. Журнал звичок. Метод Дена Ноултона [Електронний ресурс] / М. Кравченко // Д.Магазин. Режим доступу: <https://shop.djournal.com.ua/blog/habbit-journal/> (дата звернення: 09.04.2024).

**СИНЧАК Б. А.**

*доктор філософії в галузі журналістики  
завідувач кафедри журналістики  
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»*

### **ЗАБОРОНИ ПОШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ В ЗАКОНІ УКРАЇНИ «ПРО МЕДІА 2023»**

**Актуальність** досліджуваної проблематики обумовлюється теперішньою активною російсько-українською інформаційною війною, одним з інструментів якої є систематичне поширення недостовірної інформації, котре часто є результатом зловживання свободою слова, на що, зокрема, звертається увага в Законі України «Про медіа» 2023 р. У цьому документі декларується така мета спільного регулювання медіасередовища державою та представниками ЗМІ, як «недопущення цензури і зловживання свободою слова» [1]. Наведене формулювання привертає увагу, оскільки ці два поняття – «цензура» і «свобода слова» – фактично є антагоністичними, тому цікавою є їхня текстова спорідненість у контексті прагнення на законних підставах забезпечити відсутність цензури і можливості для зловживання свободою слова. Саме тому **метою дослідження** є визначення особливостей заборон поширення інформації в Законі України «Про медіа» 2023 р. в аспекті обмеження свободи слова, способу недопущення його зловживання.

**Огляд джерел.** За словами О. Савенка, «фінальний варіант прийнятого закону в основному відповідає європейським принципам і стандартам, але вже зараз потребує доповнення, поліпшення й переробки» [2]. Це вказує на те, що дослідження заявленої проблематики актуалізується в контексті необхідності своєчасного виявлення можливих недоліків Закону, котрі можна і варто допрацювати. О. Савенко зокрема звертає увагу й на питання того, «чи створить новий закон загрози для свободи слова – тепер залежить від його імплементації, від контролю медіасередовища за його впровадженням, від позиції й намірів уряду, Президента і насамперед від самої Нацради: зможе вона стати справді незалежною від влади, чи буде

продовжувати називатися такою тільки на папері» [2]. Натомість А. Русавська і Т. Михайліна, міркуючи про свободу слова в умовах повномасштабної війни, зазначають, що доцільним є «розумне обмеження цього права задля збереження національних інтересів. Цього можна досягти через удосконалення наявного механізму інформаційної безпеки та нормативно-правової бази» [3].

Отже, тут йдеться саме про необхідність вдосконалення чинного законодавства. П. Іваніцький вказує, що «важливо вдосконалювати законодавство, розробляти ефективні механізми саморегулювання» [4]. Звідси можна зробити висновки про загальну увагу науковців і дослідників до заявленої проблематики. Проте, саме тематика заборони поширення інформації в Законі України «Про медіа» 2013 р. не була предметом комплексних досліджень означених науковців.

**Результати дослідження.** У трактаті Ф. Гаєка щодо конституції свободи, її базове формулювання звучить, як «освяченою віками фразою, якою часто описували свободу як «незалежність від будь-яких бажань іншого» [5, с. 20]. У контексті вивчення обмежень щодо змісту інформації, пов'язаної з війною, в Законі України «Про медіа» можемо помітити загальну дослідницьку траєкторію, згідно з якою подібні положення закону не мали б відстоювати суб'єктивні бажання влади, а натомість відповідати насамперед національним інтересам українського народу. З цього приводу в межах заходу «Kyiv StratCom Forum 2024: як комунікувати нові виклики перед Україною і світом (стратегія на майбутнє)», в інтерв'ю з українськими комунікаційниками очільник української розвідки К. Буданов заявив, що він «абсолютно проти утисків свободи слова, але це вже занадто... у нас будь-яка людина може зробити канал, почати на ньому віщати все, що їй заманеться... і прикриватися тим, що це свобода слова» [6]. Отже, саме в межах національних інтересів варто розглядати проблематику зловживання свободою слова. В контексті теми дослідження для предметності варто розглянути щонайменше статтю 36 розділу IV Закону України «Про медіа», у якій структуровано обмеження щодо змісту інформації (див. табл.1).

**Таблиця 1. Обмеження щодо змісту інформації, пов'язаної із війною, в Законі України «Про медіа» [1]**

№	Фрагмент тексту закону	Критерії спрямування
<b>Забороняється поширювати:</b>		
1.	«Заклики до насильницької зміни, повалення конституційного ладу, розв'язування або ведення агресивної війни або воєнного конфлікту, порушення територіальної цілісності України, ліквідації незалежності України, інформацію, яка виправдовує чи пропагує такі дії».	Інформаційна безпека
2.	«Висловлювання, що розпалюють ненависть, ворожнечу чи жорстокість до окремих осіб чи груп осіб за ознакою етнічного чи соціального походження».	Національні інтереси

3.	«Висловлювання, що підбурюють до дискримінації чи утисків стосовно окремих осіб чи груп осіб за ознакою етнічного чи соціального походження».	Національні інтереси
4.	«Пропаганду або заклики до тероризму та терористичних актів, інформацію, що виправдовує чи схвалює такі дії».	Інформаційна безпека
5.	«Фільми, розповсюдження та демонстрування яких заборонено відповідно до Закону України «Про кінематографію».	Інформаційна безпека
6.	«Інструкції або поради щодо виготовлення, придбання або використання вибухових, наркотичних чи психотропних речовин»	Національні інтереси
7.	«Інформацію, що заперечує або виправдовує злочинний характер комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років в Україні, тоталітарного режиму..., створює позитивний образ осіб, які обіймали керівні посади у Комуністичній партії».	Інформаційна безпека
8.	«Інформацію, що містить символіку комуністичного або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму».	Інформаційна безпека
9.	«Інформацію, що містить пропаганду російського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, а також символіку воєнного вторгнення російського тоталітарного режиму».	Інформаційна безпека
10.	«Інформацію, що принижує або зневажає державну мову».	Національні інтереси
11.	«Інформацію, що заперечує або ставить під сумнів існування українського народу (нації) та/або української державності та/або української мови».	Інформаційна безпека й національні інтереси

Під час розгляду статті 36 цікавим виявилось те, що вона, по суті, замінила собою статтю 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», у якій безпосередньо йшлося про «неприпустимість зловживання свободою діяльності телерадіоорганізацій» [7]. Отже, означені відповідні зміни в українському законодавстві, які стосуються аналогічної інформаційної політики, слід сприймати саме у такому значенні. Проте її положення тут підсилюються саме умовними критеріями «інформаційної безпеки», які, очевидно, значно більше актуалізувалися на фоні російсько-української повномасштабної війни.

Наведений Закон України «Про медіа» об'єднав в собі деякі основні закони про ЗМІ, зокрема профільні Закони України «Про пресу» та «Про телебачення і радіомовлення». У Таблиці 1 можна побачити, що, згідно з оцінкою спрямування дії наведених положень, представлені обмеження щодо змісту інформації, пов'язаної із війною, стосуються насамперед інформаційної безпеки. Також варто зауважити, що інші обмеження, котрі

заперечують злочинний характер радянського союзу проти України, базуються на об'єктивних історичних даних, невизнання яких є рівносильним розповсюдженню фейків.

**Висновки.** Отже, обмежувальні інформаційні заходи в українському законодавстві на прикладі статті 36 Закону України «Про медіа» покликані, з одного боку, стабілізувати медіасферу, а з іншого, захистити її від російського деструктивного впливу в контексті блокування безконтрольного поширення проросійської імперської ідеології.

#### **Список використаних джерел:**

1. Про медіа [Електронний ресурс] : Закон України № 2849-IX : станом на 11 лют. 2024 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text> (дата звернення: 01.04.2024). – Назва з екрана.

2. Савенко О. Закон України «Про медіа»: історія ухвалення, позитиви, недоліки, перестороги / О. Савенко // Український інформаційний простір. – 2023. – № 2 (12). – С. 55–70.

3. Русавська А. Проблеми реалізації свободи слів у умовах збройної агресії / А. Русавська, Т. Михайліна // Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса. – 2023. – № 2. – С. 52–60.

4. Іваніцький П. Реалізація права на свободу слова в інтернет середовищі як один із засобів захисту прав людини в інтернеті / П. Іваніцький // Молодий вчений, Ужгород, 16–17 лют. 2024 р. – Ужгород, 2024. – С. 15–17.

5. Гаєк Ф. А. Конституція свободи / Ф. А. Гаєк ; пер. з англ. М. . Олійник, А. Королишин. – Львів : Літопис, 2002. – 556 с.

6. Ярема Дух. Ексклюзив Буданова про «Крокус», Telegram, війну [Електронний ресурс], 2024 / Ярема Дух. – Режим доступу: <https://youtu.be/Nd-9zKeVHBM?t=1909> (дата звернення: 15.04.2024). – Назва з екрана.

7. Про телебачення і радіомовлення [Електронний ресурс] : Закон України № 3759-XII : станом на 31 берез. 2023 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12#Text> (дата звернення: 01.04.2024). – Назва з екрана.

**СПІВАК Л. В.**

*викладач кафедри педагогіки та психології  
Українського гуманітарного інституту,*

*здобувач ступеня доктора філософії у галузі 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія», Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.*

#### **КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ ШКОЛЯРІВ**

**Актуальність теми дослідження.** Дослідження критеріїв оцінки художньо-естетичного розвитку школярів є актуальною у зв'язку із тим, що у сучасному освіті дедалі більше визнається необхідність розвитку когнітивних

і творчих здібностей учнів. Розвиток художньо-естетичного сприйняття та творчості учнів сприяє їхньому всебічному розвитку, а не тільки зміцненню розумових навичок. Це підтримує ідею про освіту, яка готує до професійної діяльності та формує цілісну особистість. Художні та культурні знання сприяють розвитку критичного мислення та емпатії у учнів. Вони вчаться аналізувати та оцінювати не лише витвори мистецтва, а й світ навколо себе. Художні навички та творче мислення можуть бути затребувані не лише у художніх галузях, а й у різних професійних сферах, що потребують інновацій та творчого підходу. У сучасному світі, насиченому інформацією та різними культурними впливами, важливо, щоб учні розвивали критичне ставлення до мистецтва та культури, а також могли сприймати та адаптувати різні мистецькі прояви. Саме тому, критерії оцінки художньо-естетичного розвитку школярів можуть включати такі аспекти, як: креативність, технічні навички, здатність до самовираження, емоційну глибину і соціокультурне розуміння. Дослідження у цій галузі допоможе визначити найефективніші методики оцінки та розвитку художніх здібностей учнів.

**Основні результати дослідження.** Безумовно художньо-естетичний розвиток у школярів пов'язаний з їх психологічним розвитком і має кілька особливостей. По-перше – це уява і творче мислення. У ранньому дитинстві діти мають багату уяву і творчий потенціал. Вони здатні сприймати та інтерпретувати світ навколо себе через художні засоби. По-друге – це емоційна виразність. Діти виражають свої емоції через художні засоби, а саме через малюнок, музику, танець і т.п. Це дозволяє їм розвивати свою емоційну інтелектуальність та вміння розуміти та виражати свої почуття. По-третє – це естетичне сприйняття. З віком діти починають відрізняти прекрасне від неприємного, розвиваючи своє естетичне сприйняття. Вони починають розуміти та цінувати різні художні стилі, форми та вирази.

Якщо говорити про соціальну ідентифікацію школярів, особливо підліткового віку, то художні переваги можуть бути пов'язані із соціальною ідентифікацією. Діти можуть перебувати під впливом культурних трендів та групових норм, що може позначитися на їх смаках та уподобаннях у мистецтві. В цьому контексті спрацьовує такі категорії, як самовираження та самооцінка: Успішна художня творчість може підвищити самооцінку та самоповагу учнів. Можливість висловлювати себе через мистецтво сприяє формуванню позитивної самоідентифікації.

Якщо говорити за оцінку художньо-естетичного розвитку за критеріями, то важливо враховувати індивідуальний підхід. Особливості кожної дитини в оцінці її художнього розвитку виявляються через індивідуальність. Деякі можуть бути більш технічно обдарованими, тоді як інші можуть мати багату уяву чи емоційну виразність. Тому, оцінка має враховувати як поточний рівень художніх навичок, а й їх динаміку розвитку. Важливо враховувати прогрес кожного учня у процесі навчання. Також художня творчість може виражатися у різних формах: малюнку, музиці, танці, літературі і т.п., однак оцінка має бути

різнобічною та враховувати різні форми творчості. При оцінці художнього розвитку необхідно знаходити баланс між об'єктивними критеріями (наприклад, технічними навичками) та суб'єктивним сприйняттям мистецтва (наприклад, емоційною глибиною чи оригінальністю виразу).

Оцінюючи художнього розвитку учнів важливо враховувати різноманітні аспекти їх творчого процесу. Один із ключових моментів – це знаходження балансу між об'єктивними та суб'єктивними критеріями оцінки. *Об'єктивні критерії.* Вони включають вимірні та спостережувані параметри, такі як технічні навички, знання основних принципів мистецтва та дизайну, використання різних технік і матеріалів. Ці критерії можуть оцінюватися через спостереження за виконанням робіт, перевірку знань та умінь, оцінку якості виконання завдань тощо. *Суб'єктивні критерії.* Вони відображають емоційне та інтелектуальне сприйняття мистецтва. Це може включати естетичну оцінку, оригінальність підходу, емоційну глибину твору і вираз індивідуального стилю. Оцінка за цими критеріями часто вимагає від оцінювача аналізу не лише самого твору, а й контексту, в якому він був створений, а також взаємодії автора з навколишнім світом та культурою.

Знайти баланс між цими двома видами критеріїв важливо для того, щоб оцінка була справедливою та повноцінною. Надмірна увагу лише до об'єктивних параметрів може випустити з поля зору індивідуальне творче вираження і оригінальність кожного учня. З іншого боку, надто суб'єктивна оцінка може призвести до недостатньої об'єктивності та недостовірності результату. Тому важливо розробити систему оцінки, яка враховує обидва аспекти та підходить до конкретних умов та цілей навчання.

**Висновки.** Отже, критерії оцінки художньо-естетичного розвитку школярів є важливим інструментом для визначення їхнього прогресу у цій області. Наведені вище тези роблять висновок, що такі критерії повинні бути комплексними, а саме повинні охоплювати різні аспекти художнього розвитку, включаючи технічні навички, творчість, естетичне сприйняття і вираження емоцій через мистецтво. Адапованими до вікових особливостей. Критерії повинні враховувати різницю в розвитку дітей різних вікових груп та враховувати індивідуальність кожного учня. Об'єктивними і суб'єктивними, а саме мають бути збалансованими між об'єктивними параметрами, які можна виміряти або спостерігати, і суб'єктивними аспектами, які враховують індивідуальний характер мистецтва та творчий потенціал учнів. Мотиваційними та стимулюючими, коли критерії надихають учнів на подальший розвиток та самовдосконалення у мистецтві, створюючи для них чіткі цілі та завдання. Зорієнтованими на розвиток, коли оцінка за такими критеріями повинна сприяти розвитку художньо-естетичних здібностей учнів, допомагаючи їм розкрити свій творчий потенціал та виразити себе через мистецтво. Отже, використання збалансованих і адаптованих критеріїв оцінки дозволить ефективно виміряти і підтримувати розвиток художньо-естетичного потенціалу кожного школяра.

### Список використаних джерел:

1. Csikszentmihalyi M. Creativity: Flow and the Psychology of Discovery and Invention / Mihaly Csikszentmihalyi. – [S. l.] : Harper Perennial, 1997.
2. Gardner H. Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences / Howard Gardner. – [S. l.] : Basic Books, 2011.
3. Eisner E. W. The Arts and the Creation of Mind / Elliot W. Eisner. – [S. l.] : Yale University Press, 2004.
4. Winner E. Art and Multimodal Learning in a Digital Age / Ellen Winner. – [S. l.] : Routledge, 2018.
5. Wilson B. G. Arts-Based Research: A Critique and Proposal / Brent G. Wilson, Theresa M. Kruczek // Journal for Learning through the Arts. – 2009. – Vol. 5, no. 1. – P. 1–13.
6. Burton J. M. Educating the Young Child: The Role of the Arts / Judith M. Burton. – [S. l.] : Teachers College Press, 2002.

**СТЕШИЦ А. В.**

*старший викладач, заст. завідувача кафедри  
фізичної терапії, ерготерапії та фізичного виховання  
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»*

### ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СИСТЕМ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В США ТА УКРАЇНИ

**Актуальність дослідження.** Ефективне виконання професійних обов'язків різних фахівців вимагає не лише наявності необхідних компетентностей, але й належної психологічної та фізичної підготовки. В умовах зростання уваги до здорового способу життя та свідомого ставлення до власного здоров'я значення фізичного виховання стає ще більш важливим. Спорт, фізична культура і фізичне виховання є неодмінними складовими здорового способу життя.

Особливо важливим є узагальнення та використання передового світового досвіду в організації фізичного виховання в освітній системі США. Особливий інтерес представляє аналіз функціональних систем до фізичного виховання в США, які відомі своєю лідерською позицією у світі не лише в галузі освіти, а й у спорті та фізкультурній сфері.

**Метою** нашого дослідження є аналіз та порівняння функціональних систем фізичного виховання в США та України.

**Результати дослідження.** Порівняльний аналіз функціональних систем фізичного виховання в Сполучених Штатах Америки та України відображає ключові аспекти організації, вмісту, методології та ефективності фізичної культури у цих країнах. Оскільки фізичне виховання є важливою складовою здорового способу життя та розвитку особистості, розгляд цих систем дозволяє виявити схожі та відмінні риси, а також можливі шляхи удосконалення. У США й Україні фізичне виховання входить у загальну

систему освіти, але його вплив і роль у суспільстві, особливості організації та викладання, а також державне регулювання, відрізняються. Аналіз цих систем може сприяти розумінню кращих практик у впровадженні фізичної активності в шкільну програму та підвищенню її ефективності [1].

Ключовим фактором розвитку функціональних систем до фізичного виховання та спорту студентської молоді є початок спортивної кар'єри ще в шкільні роки. Тому буде доречно розглянути основні тенденції розвитку фізичного виховання в школах США.

На початку ХХ століття в США склалася загальна думка про те, що заняття спортом є важливою національною традицією, яку слід виховувати з раннього дитинства: спочатку в сім'ї та дитячому садочку, а потім у школі, і підтримувати протягом усього життя. У США сформувалася особливість, що є характерною рисою менталітету більшості жителів країни, незалежно від їхнього соціального статусу - це почуття приналежності до своїх шкільних та студентських спортивних команд (особливо, якщо вони брали участь у них). Це почуття підтримувалося також типовим для американців місцевим патріотизмом. Масові спортивні змагання серед школярів та студентів грали важливу роль у формуванні патріотичного настрою серед американської молоді та сприяли становленню національного образу країни.

У Сполучених Штатах Америки система фізичного виховання визнана як ключовий елемент загальної системи освіти. Фізичне виховання обов'язково для всіх учнів до закінчення середньої школи, і його проведення регулюється штатними стандартами. Уроки фізичної культури включають в себе різноманітні види спорту, фітнесу та ігрові активності, спрямовані на розвиток фізичної сили, витривалості та координації. Крім того, важливу роль у формуванні здорового способу життя відіграють позаурочні спортивні та фітнес-програми, шкільні команди та спортивні заходи. Значна увага приділяється також розвитку лідерських навичок та духовних цінностей через спорт [2].

Фізичне виховання, спорт і участь у спортивних програмах сприяють підвищенню мотивації студентів до навчання та позитивно впливають на їхній успіх. Активна рухова діяльність студентів у ситуаціях змагань сприяє формуванню активного способу життя в американському суспільстві. Спортивні змагання спонукають до зацікавленості у фізичних вправах не лише студентів та викладачів, але й членів їхніх сімей. Фізичне виховання та спорт покращують настрій і сприяють об'єднанню студентів для розв'язання різних завдань. Спортивні досягнення студентів отримують підтримку від громадськості університетів та коледжів.

Традиційна популярність університетського спорту в Америці викликає увагу уряду США. Протягом багатьох років діє Національна програма «Athletic Scholarship», яка стала неодмінною складовою навчального процесу, оскільки мотивує студентів у місцевих університетах і коледжах. Це один з видів стипендій для студентів, які вступають до американських навчальних

закладів і мають намір продовжити спортивну кар'єру на міжуніверситетському рівні. Якщо студент-спортсмен досягає успіхів у спорті (і не обов'язково має бути зіркою у своєму виді спорту!) і показує хороші академічні результати, він може розраховувати на отримання спортивної стипендії, яка теж впливає на формування мотивації [3].

Здоровий спосіб життя американських студентів не перешкоджає успішному навчанню. Кожен студент, який приєднується до команди обраного виду спорту, зобов'язується не пропускати заняття з навчальних дисциплін, не мати оцінок нижче середніх, утримуватися від вживання алкоголю і куріння. У разі порушення цих зобов'язань, студент може бути вилучений з команди. Американські студенти не тільки наслідують здоровий спосіб життя, але й розуміють його важливість через прагматичність.

У порівнянні з цим, українська система фізичного виховання має свої особливості. Вона також включена до загальної системи освіти, проте має меншу кількість годин, відведених на фізичне виховання, у порівнянні з американською системою. Основними аспектами українського фізичного виховання є розвиток загальної фізичної підготовленості, здоров'я та активного способу життя. Уроки фізичної культури спрямовані на вивчення основних видів спорту, здоров'я та безпеки, а також виховання естетичних та моральних цінностей через фізичну активність [4].

**Висновки.** Порівнюючи ці дві системи, можна відзначити кілька важливих відмінностей. По-перше, американська система має більш високий ступінь гнучкості та індивідуалізації, оскільки штатні стандарти дають можливість школам самостійно розробляти програми фізичного виховання. Українська система, з іншого боку, є більш централізованою, з меншою кількістю можливостей для шкіл вносити зміни у програми. Крім того, в Україні менше уваги приділяється позаурочним спортивним заходам та командам.

Проте, обидві системи мають свої сильні сторони. Американська система акцентується на розвитку фізичних навичок, лідерських якостей та здорового способу життя через спорт, в той час як українська система ставить більший акцент на загальному розвитку фізичної культури та здоров'я.

#### **Список використаних джерел:**

1. Ковальчук А. Г. Фізичне виховання і спорт у вищих навчальних закладах США / А. Г. Ковальчук, Г. П. Грибан // Студентська спортивна наука. – 2014. – С. 65–66.
2. Alexander D. L. Does athletic success generate legislative largess from sports-crazed representatives? The impact of athletic success on state appropriations to colleges and universities / D. L. Alexander, W. Kern // International Journal of Sport Finance. – 2010. – No. 5. – P. 253–267.
3. Maxcy J. G. The NCAA and University Sports in America : Governance to Maximize Economic Value [Electronic resource] / J. G. Maxcy. – Temple University, Philadelphia, Pennsylvania, USA. – Mode of access : <http://ssrn.com/abstract=2405242>

4. Смірнов О. Шляхи удосконалення фізичного виховання молоді / О. Смірнов, В. Строкатов // Фізична культура, спорт і здоров'я: зб. наук. пр. – Харків, 1998. – С. 68–72.

**СУГОНЯК В. П.**

*кандидат фізико-математичних наук,  
доцент кафедри інформаційних систем і технологій,  
фінансів та менеджменту  
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»*

## **ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ДИСКРЕТНА МАТЕМАТИКА» ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 122 «КОМП'ЮТЕРНІ НАУКИ»**

**Актуальність дослідження.** Дискретна математика, як і математика взагалі, є фундаментальною дисципліною. Її вивчення – основа формування знань, вмінь, навичок майбутнього фахівця спеціальності 122 «Комп'ютерні науки». Тому ретельний відбір навчального матеріалу з огляду на компетентнісний підхід (що має знати і вміти здобувач вищої освіти) наразі є актуальною науково-методичною проблемою. Отримані студентом знання мають слугувати надійним підґрунтям його подальшого професійного розвитку, самоосвіти.

**Метою** нашого дослідження є аналіз навчального матеріалу з дисципліни «Дискретна математика» з точки зору таких основних понять, як відповідність між множинами, відношення на множини, функція, висхідних понять теорії графів та інших. Без чіткого визначення понять немає чітких тверджень, а відтак – їх доведень. Отже, аналіз основних понять, їхня сформованість, загальноприйнятність є основою науковості і зрозумілості.

**Огляд джерел.** Вибір навчального матеріалу з дисципліни «Дискретна математика», його структурування та викладання представлені у навчальних посібниках [1; 2]. Недостатньою, з нашої точки зору, є акцентування уваги студентів на основних невизначуваних поняттях, зокрема таких понять, як відповідність, відношення, функція, дискретність, континуальність та інших.

Також є недостатнім для навчальної літератури аксіоматичне визначення таких фундаментальних структур, як лінійний, евклідовий, нормований, метричний простори, вимірний простір та інших. Особливо це стосується дисципліни «Дискретна математика».

**Результати дослідження.** Математика вивчає множини. Між елементами цих множин встановлено зв'язки. Щодо самих елементів і зв'язків між ними відомо тільки те, що стверджується в аксіомах. Такий підхід до математики запропонували французькі вчені, які об'єдналися у групу Ніколя Бурбакі. Дискретна математика займається або скінченими, або зчисленими множинами. Їхні елементи можна перенумерувати. Інші множини є континуальними. Наприклад, множина дійсних чисел інтервалу

(0,1). Поняття «множина» не визначається, оскільки не можна визначити всі поняття.

Математична теорія має логічну бездоганну будову:

- а) перелік основних неозначуваних понять;
- б) список аксіом.

Всі інші поняття означаються, а всі інші твердження доводяться.

Саме завдяки такому підходу математика стала могутнім засобом пізнання, а у деяких випадках – єдиним способом розуміння.

З самого початку вивчення математичних дисциплін у закладі вищої освіти слід формувати у студента правильне розуміння предмета та методу математики.

Висхідним математичним поняттям є відповідність між множинами. Так називають впорядковану трійку, в якій першою компонентою є множина  $A$ , другою компонентою є множина  $B$ , третьою компонентою є підмножина декартового добутку множин  $A$  і  $B$ , взятих у такому порядку. До речі, поняття «впорядкована пара», «впорядкована трійка» є основними. Множину « $A$ » називають множиною відправлення, « $B$ » – множиною прибуття, а третю множину – графіком відповідності.

Зокрема, множина  $B$  може збігатися із множиною  $A$ . Тоді кажуть про відношення, задане на множині  $A$ . На жаль, навіть у таких основах є деяка неузгодженість. Це автори називають відповідність відношенням [1, с.236].

Таке фундаментальне математичне поняття, як функція, є функціональною відповідністю: всі елементи множини  $A$  фігурують як перші компоненти впорядкованих пар графіка; графік не містить пар з різними першими і однаковими другими компонентами.

Точність – визначальна риса математики, умова самого її існування. Без точних означень немає точних тверджень, а тому не може бути і точних доведень.

Особливо важливе сформулювати точну поняттєву базу при вивченні теми «Графи». Підручник – не монографія, і наводити в ньому різні означення одного й того ж, що належить різним авторам, не є доцільним [1, с.121]. Наш підхід – в ознайомленні студента з найпоширенішими визначеннями, які, швидше за все, і залишаться у цієї галузі.

Граф – це впорядкована пара, перша компонента якої – непорожня множина вершин, а друга – множина ребер, яка може бути і порожньою. Кожне ребро в неорієнтованому графі відповідає невпорядкованій парі вершин. Петлі і кратні ребра на початку розглядати не доцільно, щоб не ускладнювати поняття «граф».

У деяких випадках (кількість вершин невелика) граф зручно зображати: вершини – точками, ребра – лініями. Але підкреслити, що граф – це не малюнок.

Далі роз'яснюємо, що інцидентність – це відповідність між ребрами та вершинами, тобто між елементами різних множин, а суміжність – це відношення окремо на множині вершин і окремо на множині ребер.

Особливо ретельно підходимо до визначення понять, що описують зв'язність графа.

Маршрут (шлях), що сполучає вершини «а» і «в» – це послідовність суміжних ребер, перше з яких починається в «а», а останнє закінчується в «в». При цьому можливі повторні проходження як ребер, так і вершин.

Оптимізація полягає у виключенні повторного проходження ребер. Такий шлях називають ланцюгом. Якщо кожна вершина шляху проходить тільки один раз, то маршрут називають простим ланцюгом.

Якщо початкова і кінцева вершини збігаються, то шлях називають замкненим. Замкнений ланцюг називають циклом. Замкнений простий ланцюг називають елементарним циклом.

Принципово важливим є наступний результат: якщо початкова і кінцева вершини різні і зв'язні (між ними існує маршрут), то між цими вершинами є простий ланцюг.

Запропонована система понять є чітко визначеною, простою, тому набула поширення і має бути використана у навчанні.

У курсі «Дискретна математика» також вивчають алгебраїчні системи. Пропонуємо наступний підхід до визначення цього поняття. Алгебраїчна операція – це відображення  $n$ -го декартового ступеня деякої множини  $A$  в цю ж множину. Таку операцію називають  $n$ -арною ( $n=1$  – унарною,  $n=2$  – бінарною, і т.д.). Саме унарні і бінарні операції найважливіші.

Алгебраїчна система – впорядкована двійка, перша компонента якої – це зазначена непорожня множині – носій  $A$ , а друга компонента – це множина операцій, заданих на  $A$  (не обов'язково однакової «арності»).

Далі даємо визначення операцій ідемпотентної, комутативної, асоціативної; дистрибутивності однієї операції відносно іншої. Визначаємо нейтральний елемент відносно цієї операції і доводимо, що він єдиний, якщо існує. Вводимо поняття взаємно обернених елементів відносно операції і доводимо єдність оберненого компонента у випадку асоціативної операції.

Особливу увагу приділяємо обґрунтуванню такого фундаментального факту, як незалежність результату виконання асоціативної операції від способу розставлення дужок між операндами. Далі детально вивчаємо таку основоположну алгебраїчну систему, як група, даємо огляд важливих алгебраїчних систем – кільця та поля. Обов'язково розглядаємо булеву алгебру: зазначаємо її значення в теорії множин і алгебрі логіки.

Таким чином намагаємося дотримуватися принципу науковості у навчанні, поєднуючи його із доступністю, наочністю, розглядом прикладів. У результаті студент отримує належну базову підготовку, що створює умови для подальшого вивчення спеціальних дисциплін.

**Висновки.** Належну увагу у вивченні цього предмета слід приділити такому важливому поняттю, як алгоритм, який визначаємо таким чином: це скінчений порядок зрозумілих виконавцю дій, реалізація якого забезпечує розв'язок певного класу задач. Принципово, що це саме порядок, а не послідовність, оскільки сучасні комп'ютери можуть виконувати кілька дій одночасно. Під виконавцем ми розуміємо людину або комп'ютер. Також важливо, що це не одна чи кілька задач, а певний клас задач. Отже, прагнення до точності у формулюваннях допомагає набуту студентам якісного мислення, яке вкрай необхідно у майбутній професійній діяльності.

**Список використаних джерел:**

1. Нікольський Ю. Дискретна математика : підручник / Ю. Нікольський, В. Пасічник, Ю. Щербина. – Львів : Магнолія, 2023. – 432 с.
2. Висоцька В. Дискретна математика / В. Висоцька, В. Литвин, О. Лозинська. – Львів : Новий світ, 2023. – 575 с.

**СУГОНЯК В. П.**

*викладач кафедри педагогіки та психології,  
кандидат фізико-математичних наук  
Український гуманітарний інститут*

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТА «МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ В ПСИХОЛОГІЇ ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 053 «ПСИХОЛОГІЯ»**

**Актуальність дослідження.** Викладання математичних методів в психології потребує детального опрацювання таких питань як мотивація (навіщо психологам математика), чому вчити (зміст навчального матеріалу) і як вчити (методики викладання). В існуючій навчально-методичній літературі ці питання розроблені недостатньо. Ми взяли для розгляду посібники [1–3], але це стосується інших в тій самій мірі. Так в [2], є деякий матеріал мотиваційного характеру, але перелік тем недостатній. Також звужене коло питань пропонують підручники [1; 3].

**Мета дослідження.** Вважається за доцільне посилити мотиваційну частину викладання і тому придумати як заохотити студентів-психологів вивчати математику. Також ретельно відібрати ті питання, які мають вивчатися (зміст навчання). Стосовно кожного такого питання розроблено методику його вивчення в поєднанні науковості та доступності. Також створити завдання для самостійної роботи, спрямовані на краще засвоєння навчального матеріалу, прищеплення обчислювальних навичок, виховання загальної математичної культури.

**Викладення дослідження.** Математика вивчає множини, між елементами яких встановлені певні зв'язки. Стосовно цих елементів і зв'язків між ними відомо тільки те, що постульовано в аксіомах.

Незважаючи на свою абстрактність математика має надзвичайну застосовність у всіх галузях пізнання та практики. Вона є не тільки знаряддям

обчислень та представлення законів. Вона – єдиний спосіб розуміння суті явищ в природі, соціумі і взагалі скрізь.

Математика є мовою всієї науки. Вона присутня скрізь у житті. Математика розвиває пам'ять, логіку, аналіз, критичне мислення. Ця наука формує здатність приймати вірні рішення в різних життєвих ситуаціях. З часом деякі факти можуть забуватися, але розвинений математикою розум залишиться назавжди.

Математична мова дає ясність, точність, доказовість. Математична символіка робить інформацію осяжною, полегшує її обробку. Вона пристосована для отримання висновків із засновків, робить міркування обчисленням, що значно полегшує умовивід.

Математика дає можливість перевірити все самостійно.

Вивчення математики вдосконалює мислення, виховує точність та аргументацію, порядок, стислість, об'єктивність, розумову чесність, смак до дослідження, концентрацію уваги, зосередженість, наполегливість.

Це має бути цікавим психологам, які досліджують зокрема і розумову діяльність.

У своїй професійній діяльності психолог проводить вимірювання. Там де є кількісне, завжди є математика. Впорядкування, обробка результатів вимірювань, їх грамотне представлення – все це математична діяльність.

Отримання висновків із результатів вимірювань проводиться згідно із математичними законами. Вже по цій причині математика потрібна психологу.

Не дивно, що в різні часи при вступі на цю спеціальність абітурієнт має складати іспит з математики.

Результати психологічних досліджень, які оброблені математичними засобами, мають доказовість. Їх просто так відкинути не можна. Спростувати їх можливо тільки за допомогою математики.

Знання цих фактів переконує майбутніх психологів в необхідності вивчення математики. Часто буває так, що студенти сумніваються в потрібності для них математики.

**Отже**, перша проблема викладача – створення належної мотивації. Загальновідомо, що вивчення із розумінням потрібності навчального матеріалу дає значно кращі результати, ніж вивчення з переконанням в його непотрібності або сумнівами в цьому.

Після вирішення питання «для чого вчити» постає наступне питання «чому вчити».

З нашої точки зору зміст навчального матеріалу предмети «Математичні методи в психології» має бути наступним:

1. Множини. Відповідності. Відношення.
2. Вектори та матриці.
3. Величини. Вимірювання, Шкали (номінальна, порядкова, інтервальна, відношень).

4. Ймовірності випадкових подій.
5. Випадкові величини та їх характеристики.
6. Вибірковий метод.
7. Оцінювання параметрів.
8. Перевірка гіпотез.
9. Кореляція та регресія. Дисперсійний аналіз.
10. Факторний аналіз.
11. Кластерний аналіз.

Множини – мова математики взагалі. Це поняття, дії з множинами (об'єднання, переріз, різниця) присутні скрізь. Відповідності між елементами двох множин надзвичайно поширені. Зокрема функція – відповідність, в якій кожному елементу однієї множини відповідає один певний елемент іншої множини.

Відношення на множині - це частинний випадок відповідності коли обидві множини є однаковими.

Особливо важливим є відношення еквівалентності (рефлексивне, симетричне, транзитивне). Задання на множині відношення еквівалентності рівносильне розбиттю цієї множини на класи, тобто непорожні попарно неперетинні підмножини, об'єднання яких дає всю висхідну множину.

**Отже**, в основі будь-якої класифікації лежить тільки один критерій. Номінальна шкала є по суті класифікацією.

Вивчення векторів та матриць необхідне, оскільки результати психологічних вимірювань часто подаються саме в такій формі. Основні поняття та дії з цими об'єктами елементарні і тому загальнодоступні.

**Величина** – це кількісна характеристика об'єктів дійсності (речей, істот, явищ, властивостей, відношень). Кожна величина має 5 обов'язкових атрибутів : 1)буквове позначення; 2)числове позначення; 3)одиниці вимірювання; 4)абсолютну похибку; 5)відносну похибку.

Відносна похибка є показником якості вимірювань: з двох вимірювань краще те, в якого відносна похибка менша.

Отже, величина не тотожна числу. Це ясно і з того, що додати, відняти, порівнювати можна лише однорідні величини – довжину з довжиною, час з часом і тоді. Всі ці нюанси стосовно величин зазвичай психологам невідомі (да і не тільки їм).

Виміряти величину – порівняти її з однорідною, прийняти за одиницю.

Особливо ретельно вивчаєм шкали: номінальна – це розподіл по класам (темперамент); порядкова - це різний прояв ознаки (низький, середній, високий рівні відповідальності); інтервальна дозволяє давати відповіді на питання більше (менше) на скільки і нарешті шкала відношень є повноцінною в тому сенсі, що можливі всі чотири арифметичні дії. Як правило студенту важко розібратися із особливостями шкал. Роль викладача тут важко переоцінити.

Ймовірність випадкової події це відношення мір двох множин. Без цього фундаментального поняття неможливе вивчення на випадкових величині, ні статистики.

Стосовно випадкових величин, то слід роз'яснити, що це величина, яка може приймати певні значення. Відомі ймовірності цих значень. Але до проведення досліду неможливо знати яке саме значення прийме випадкова величина.

Детально роз'яснюєм що таке розподіл випадкової величини і дві її найважливіші характеристики - математичне сподівання та середньоквадратичне відхилення.

Далі можливе вивчення математичної статистики. Насамперед – це вибірковий метод: збирання даних, їх впорядкування, обчислення вибіркових характеристик - середнього, середньо-квадратичного, медіани, асиметрії, ексцеса за допомогою комп'ютера. Робим перші висновки щодо генерального розподілу.

Далі вивчаєм оцінювання параметрів, перевірку гіпотез.

Особливо слід зазначити важливість ознайомлення студентів-психологів з основами аналізів регресійного, кореляційного, дисперсійного, факторного, кластерного.

Ми розглянули особливості вивчення предмета «Математичні методи в психології». Звичайно ця тема далека від завершення і потребує подальших досліджень.

#### **Список використаних джерел:**

1. Боснюк В. Математичні методи в психології / В. Боснюк. – Харків : НУЦЗУ, 2020. – 141 с.
2. Климчук В. Математичні методи в психології / В. Климчук. – Київ : Освіта України, 2009. – 288 с.
3. Руденко В. Математичні методи в психології / В. Руденко, Н. Руденко. – Київ : Академ видав, 2009. – 384 с.

**ТЕЛЕЦЬКА Л. І.**

*кандидат біологічних наук, професор  
кафедри початкової освіти  
Українського державного університету  
імені Михайла Драгоманова*

### **ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ РІЗНОПРЕДМЕТНИХ ЗНАТЬ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ**

**Актуальність дослідження** полягає у тому, що з початком модернізації змісту початкової освіти, зокрема зі стартом Нової української школи, активно впроваджується навчання, спрямоване на подолання ізольованого викладання навчальних предметів і створення принципово нових навчальних програм, де освітній процес орієнтований на розвивально-

продуктивний інтегративний підхід. Метою інтегрованого навчання є процес установлення зв'язків між структурними компонентами змісту в рамках певної системи освіти з метою формування цілісного уявлення про світ, орієнтований на розвиток і саморозвиток особистості дитини [1]. Наукові дослідження показують, що інтеграція змісту освіти багато в чому вирішує проблему зміцнення та збереження психічного і фізичного здоров'я молодших школярів, сприяє підвищенню мотивації навчальної діяльності. Тому, перед сучасною школою постає завдання зробити навчання в початковій школі інтегрованим, яке спрямоване на розвиток творчого потенціалу особистості, ініціативності, самостійного критичного та системного мислення, ціннісних орієнтацій, формування спектра ключових компетентностей, зокрема в галузі природничих наук, екологічної та культурної.

**Мета дослідження** полягає в теоретичному обґрунтуванні поняття «інтеграція» та визначенні особливостей викладання інтегрованих курсів «Я досліджую світ» та «Мистецтво» в умовах реалізації Нової української школи

**Огляд джерел.** Розгляд наукової літератури з даної проблеми свідчить, що питання інтегрованого навчання досліджували О. Беляєв, Т. Браже, Л. Варзацька, М. Вашуленко, О. Гільзова, М. Іванчук, В. Ільченко, І. Козловська, М. Масол, В. Паламарчук, О. Савченко, Н. Сердюкова, О. Сухаревська, В. Фоменко та ін. Теоретичний аналіз літератури свідчить про актуальність дослідження проблеми інтегрованого навчання в контексті реалізації завдань Нової української школи.

**Результати дослідження.** У нормативних документах, що визначають зміст Нової української школи, вагоме місце відведено поняттю «інтеграція». Зокрема, у посібнику «Нова українська школа: поради для вчителя» зазначено, що інтеграція (від лат. *integratio* — поєднання, відновлення) — це об'єднання в єдине ціле раніше розрізнених частин та елементів системи на основі їх взаємозалежності і взаємодоповнюваності [2]. У словнику професійної освіти поняття «інтеграція навчання» тлумачиться як відбір та об'єднання навчального матеріалу з різних предметів для цілісного і різнобічного вивчення важливих наскрізних тем (тематична інтеграція).

Виділяють різні форми інтеграції знань: повне злиття навчального матеріалу в єдиному предметі, тобто інтеграція за змістом (тематичний підхід), інтеграція на рівні способів дій (навичок) (діяльнісний підхід) [4].

У Державному стандарті початкової освіти зазначено, що на підставі базового навчального плану може здійснюватися повна або часткова інтеграція різних освітніх галузей, що відображається в типових освітніх програмах, освітній програмі закладу загальної середньої освіти [1]. Зміст природничої, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, технологічної, інформатичної освітніх галузей інтегрується в різній комбінації їх компонентів, утворюючи інтегровані предмети і курси, серед яких «Я досліджую світ» та «Мистецтво».

Відмінністю між інтегрованим та традиційним уроком є те, що предметом вивчення на інтегрованому уроці виступають багатопланові об'єкти, інформація про сутність яких міститься в різних навчальних дисциплінах; своєрідна структура, методи і прийоми, які сприяють його організації і реалізації поставлених цілей.

Впроваджуючи інтеграцію в навчальний процес, необхідно дотримуватися певних умов. Зокрема, потрібно: враховувати спорідненість наук, відповідних інтегрованим навчальним предметам; збіг або близькість об'єкта вивчення; наявність загальних методів і теоретичних концепцій побудови [3].

Інтегрований курс «Я досліджую світ» охоплює систему знань про природу і суспільство, ціннісні орієнтації в різних сферах життєдіяльності, способи дослідницької діяльності. Метою мистецької освітньої галузі є формування культурної та інших компетентностей, цінностей у процесі пізнання мистецтва та художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті, поваги до національної та світової мистецької спадщини [1].

Особливо актуальним є інтегрування різнопредметних знань у початковій ланці освіти, оскільки для молодших школярів властиве нерозчленоване сприйняття об'єктів навколишнього світу, без усвідомлення їх історичних ознак. Зважаючи на це, нами було досліджено Типову освітню програму під керівництвом О. Я. Савченко в межах інтегрованих курсів «Я досліджую світ» та «Мистецтво» і на основі зібраного матеріалу розроблено авторський посібник, в якому розкрито методичні аспекти опрацювання окремих тем у початкових класах, що об'єднує елементи методик навчання інтегрованого предмету «Я досліджую світ» та «Мистецтво» [4].

Розглянемо детальніше наш творчий матеріал в контексті вивчення теми «Будова та різноманітність рослин» учнями 3 класу. По-перше, ми структурували науково-пізнавальний матеріал для школярів про будову та різноманітність рослин, їх значення в житті людини, лікарські властивості трав'янистих рослин. Окрім цього, підібрали народознавчий пізнавальний матеріал у вигляді легенд, віршів, загадок, символіки рослинних орнаментів. По-друге, продемонстрували відображення обраної нами теми в творах художників (Мері Мозер «Квіти», Клод Моне «Сад художника в Живерні», Ірина Медведовська «Подих весни», та ін.). По-третє, представили ряд вправ для розвитку критичного мислення. Наприклад, стратегія «Порушена послідовність»: поміркуй, чи правильно зазначено етапи проростання конвалії. Виправ помилки художника. В пустих клітинках запиши правильну нумерацію. Також у збірці ми подали поетапність педагогічних малюнків (тюльпана, соняшника, волошки, дзвіночка) та висвітлили власне бачення теми через призму креативності: створили методичну розробку для вчителів – буклет про організацію та характеристику методу проєктів і власне сценарій проєкту «Феєрія квітів» для учнів 3 класу.

На основі педагогічних спостережень можемо ствердити, що інтегроване навчання, за якого матеріал доповнюється та повторюється іншими напрямками, дає набагато кращий результат у порівнянні з традиційним вивченням дисциплін. Інтегрований підхід сприяє виробленню системи знань, розвиває здібності до їх переносу в інші галузі. Також перевагами інтегрованого навчання є те, що інтеграція поживляє навчальний процес; економить навчальний час; позбавляє молодших школярів від перевтоми.

**Висновки та перспективи подальших наукових досліджень.** Отже, реформування сучасної освіти лежить на шляху подолання ізольованого викладання навчальних предметів, навчальних тем і проблем та створення принципово нових навчальних програм, де освітній процес доцільно орієнтувати на розвивально-продуктивний підхід в напрямку розробки інтегрованих підручників, впровадження інтегрованих курсів, проведення інтегрованих уроків та використання системи інтегрованих навчальних завдань. Тож можемо зробити висновок, що буде доцільним на практиці інтегрування вчителем початкових класів різних освітніх галузей, що сприятиме формуванню в учнів якісно нових знань із суміжних тем, вищого рівня мислення, гнучкості розуму.

#### **Список використаних джерел:**

1. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти [Електронний ресурс]: Постанова КМУ від 21.02.2018 р. № 87. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п#Text> (дата звернення: 17.04.2024). – Назва з екрана.
2. Гільберг Т. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу "Я досліджую світ" у 1-2 класах ЗЗСО на засадах компетентнісного підходу : навч.-метод. посіб. / Т. Гільберг, С. Тарнавська, Н. Павич. – Київ : Генеза, 2020. – 256 с.
3. Нова українська школа: поради для вчителя / ред. Н. М. Бібік. – Київ : ТОВ «Вид. дім «Плеяди», 2017. – 207 с.
4. Савченко О. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. для 3-4 класів закладів загальної середньої освіти / О. Савченко. – Київ : [б. в.], 2019. – 92 с.

**ТЕРЕЩЕНКО Л. О.**

*кандидат економічних наук, професор  
кафедри інформаційних систем і  
технологій, фінансів та менеджменту*

*ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»*

## **АНАЛІЗ І КОНЦЕПЦІЯ ОЦІНКИ ТА ВРАХУВАННЯ РИЗИКУ В ПРОГНОЗУВАННІ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ**

**Актуальність дослідження** обумовлена тим, що на сьогодні аналіз щомісячних податкових надходжень, використання економіко-математичних методів і моделей дозволяє виявити особливості надходження податків, взаємозв'язок зміни їхнього обсягу зі зміною загальних макроекономічних показників, ввести концепцію ризику та його врахування у прогнозуванні податкових надходжень, розробити методику прогнозування податкових надходжень, здійснити науково обґрунтований перехід від прогнозованих обсягів надходжень до планових, який дозволив би знизити ступінь податкового ризику.

**Метою** нашого дослідження є розбудова ефективних економіко-математичних методів і моделей прогнозування податкових надходжень, які дозволили б зменшити ступінь податкового ризику як об'єктивно-суб'єктивної економічної категорії.

**Огляд джерел.** Один із авторів Декларації незалежності США Бенджамін Франклін стверджував, що в житті нема нічого неминучого, крім смерті і податків. Оподаткування – один з найважливіших механізмів, який виникає одночасно з державою. В її основу було покладено класичну систему оподаткування, творцями якої є видатні представники економічної науки Адам Сміт, Давид Рікардо, Поль Самуельсон, Дж. Коен Стюарт. Теорія оподаткування створювалась в останню третину XVIII ст. Її засновником вважають шотландського економіста і філософа А. Сміта. У книзі А. Сміта «Дослідження про природу і причини багатства народів», яка вийшла у 1776 році, можна знайти чотири основні принципи оподаткування, які актуальні дотепер:

- принцип справедливості, стверджуючий загальність обкладення і рівномірність розподілу між громадянами відповідно до їхніх доходів;
- принцип визначеності, який вимагає, щоб сума, спосіб і час платежу були заздалегідь точно відомі платнику;
- принцип зручності передбачає, що податок повинен справлятися у такий час і таким способом, котрі є найбільш зручними для платника;
- принцип економії, що полягає у скороченні витрат справляння податків, у раціоналізації системи оподаткування [1].

**Результати дослідження.** Проаналізуємо проблему бюджетно-податкового прогнозування, яке є елементом системи вироблення та прийняття рішень.

Основним завданням податкового прогнозування є економічно обґрунтовано забезпечити якісні і кількісні параметри бюджетних надходжень.

Виконується прогнозування як у розрахунку на один фінансовий рік, так і на більш віддалену перспективу.

Податкове прогнозування ґрунтується на результатах наукових досліджень звітних і аналітичних даних, які одержують у процесі виконання поточних податкових зобов'язань.

Збір і обробка цих даних дозволяють аналізувати позитивні і негативні прояви в оподаткуванні в поточному році, вплив обсягів оподаткування на темпи інвестування, структурні зрушення в галузях, співвідношення доходів територій, корпорацій, громадян.

Ключову роль у цих діях відіграє аналітична стадія збирання й обробки інформації для вироблення управлінських рішень, які надходять як від платників податків, так і офіційних органів.

Достовірність і повнота зібраного й обробленого матеріалу складає початкову базу для подальшого удосконалення бюджетно-податкових норм і правил.

У розрахунках конкретних сум податкових надходжень в бюджети різних рівнів вагоме значення мають, на наш погляд, такі три принципово важливі положення:

- детальне вивчення позитивних і негативних проявів у взаємодії платників податків з бюджетом, встановлення закономірностей розвитку цих взаємовідносин;

- проведення факторного аналізу в системі бюджетно-податкових відносин з метою виявлення впливу всієї системи оподаткування, його окремих елементів і окремих податків на показники фінансово-господарської діяльності і навпаки;

- передбачувана оцінка ймовірності виникнення несподіваних економічних, фінансових, бюджетних і податкових ситуацій, розбіжностей між цілями платників податків і бюджетними цілями.

Аналіз методів і методик, які використовуються в сучасній податковій системі України, показав, що на практиці в процесі податкового планування використовуються загальновідомі і широко застосовувані традиційні методи:

- балансовий;
- експертних оцінок;
- кореляції;
- ранжирування;
- факторних рядів.

Використання цих методів правомірне, оскільки вони є уніфікованими і не залежать від специфіки досліджуваних процесів.

Однак, враховуючи динамічність процесів, що відбуваються в податковій системі України, їхні специфічні особливості, податкова система потребує розробки спеціальних, адаптованих до сучасного економічного становища країни економіко-математичних моделей, які дозволили б враховувати її розвиток в майбутньому, одержувати науково-обґрунтовані оцінки щодо обсягів податкових надходжень з урахуванням їх ризиковості.

Прогнозування податкових надходжень у державний і місцевий бюджети виконує самостійну роль як інструмент пізнання і передбачення об'єктивних і суб'єктивних чинників, що впливають на обсяги надходжень податків у їх конкретній, кількісно визначеній формі.

При прогнозуванні податкових надходжень, на нашу думку, необхідно враховувати, зокрема, фактичні динамічні ряди надходжень податків за попередні періоди. При цьому необхідно мати на увазі, що показники за минулі періоди потрібно, у багатьох випадках, коригувати, що потребує вивчення конкретних економічних особливостей певного періоду з урахуванням величини ставок оподаткування, зміни податкової бази тощо [2].

Відомо, що прогнозування будь-якого економічного показника пов'язане з похибкою прогнозу. Величина похибки визначає ступінь ризику планів (рішень), які ґрунтуються на прогнозованих економічних показниках.

Розглянемо категорію податкового ризику як одну зі складових багатофакторної оцінки надійності прийняття рішень щодо обсягів планових податкових надходжень на базі їхніх прогнозованих обсягів.

Ризик трактується нами як об'єктивно-суб'єктивна економічна категорія. Кількісна оцінка міри економічного ризику (зокрема, ризику податкових надходжень) є багатовимірною величиною, вектором  $G = (g_1, \dots, g_n)$ , компоненти якого  $g_i, i = 1, \dots, n$ , формуються залежно від мети дослідження, прийнятої системи гіпотез, суб'єктивного чинника, який характеризує ставлення суб'єкта ризику до невизначеності, конфліктності тощо [3].

Одні компоненти вектору  $G$  характеризують ризик як об'єктивну економічну категорію, інші, які враховують ставлення до ризику суб'єкта прийняття рішень, доречно розглядати як суб'єктивні складові міри ризику.

У статистичному моделюванні та прогнозуванні вводяться та аналізуються такі поняття, як середній та емпіричний ризик [2].

За показник ступеня середнього ризику, як правило, обирається математичне сподівання квадрата різниці між розрахунковими і фактичними значеннями прогнозованого економічного показника.

Мінімізація ступеня середнього ризику дозволяє найбільш обґрунтовано виявити закономірності і реальні суттєві взаємозв'язки. При порівнянні альтернативних математичних моделей прогнозування кращою вважають ту з них, якій відповідає мінімальне значення середнього ризику. Це стосується і моделей прогнозування обсягів податкових надходжень [4].

На базі прогнозованих обсягів податкових надходжень визначають планові обсяги, котрі приймаються дещо меншими, ніж середнє значення прогнозованого обсягу.

Отже, окрім об'єктивної складової, необхідно також ввести суб'єктивну складову міри ризику, за яку доречно, на нашу думку, обрати ймовірність недовиконання запланованого обсягу податкових надходжень, обчисленого на базі їхнього прогнозованого обсягу. Очевидно, що величину оцінки ступеня ризику (імовірність) недовиконання планового обсягу надходжень необхідно зробити якомога меншою.

Відсоток недовиконання обсягів планових податкових надходжень, своєю чергою, може розглядатись як ще один із показників суб'єктивної оцінки міри ризику. Він задається нормативно залежно від ставлення суб'єкта

прийняття рішень до ризику та до обсягів прогнозованих величин, котрі задаються певним інтервалом значень (інтервальний прогноз) [4].

Доречно також ввести до розгляду, як один з компонентів векторної оцінки міри ризику, показник ризику невикористаних можливостей, який характеризує міру відхилення запланованих обсягів податкових надходжень від максимально можливого прогнозованого обсягу надходжень, здійсненого на базі використання адекватних математичних моделей і методів.

Наголосимо, що усі ці складові міри податкового ризику доцільно використовувати системно.

**Висновки.** Подальший розвиток методів програмування обсягів податкових надходжень вимагає розбудови динамічних макроекономічних моделей та урахування низки додаткових складових міри економічного ризику.

#### **Список використаних джерел:**

1. Сміт А. Дослідження про природу і причини багатства народів / А. Сміт. – Київ : Наш Формат, 2023. – 722 с.
2. Вітлінський В. Аналіз, оцінка і моделювання економічного ризику / В. Вітлінський. – Київ : ДЕМІУР, 1996. – 212 с.
3. Вітлінський В. Фінансовий ризик і методи його вимірювання / В. Вітлінський, Г. Великоіваненко // Фінанси України. – 2000. – № 5. – С. 13–23.
4. Терещенко Л. О. Моделювання та прогнозування податкових надходжень на регіональному рівні : дис. ... канд. екон. наук / Терещенко Л. О. – Київ, 2000. – 200 с.

**ШЕСТАКОВА Т. В.**

*кандидат педагогічних наук, доцент  
доцент кафедри педагогіки та психології  
Український гуманітарний інститут*

### **ПОБУДОВА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ОСВІТНЬОЇ ТРАЄКТОРІЇ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ: НОРМАТИВНИЙ АСПЕКТ**

**Актуальність дослідження** обумовлена розвитком дитиноцентричних тенденцій в сучасній освіті. Побудова навчального процесу з урахуванням індивідуальних здібностей і можливостей молодших школярів спонукає учителів до пошуку нових ефективних форм взаємодії з учнями і організації їхньої навчальної діяльності. Одним з найбільш актуальних напрямків реалізації особистісно-орієнтовної навчальної взаємодії в ЗЗСО стає побудова і реалізація індивідуальної освітньої траєкторії учнів. Цей напрямок нині активно розробляється і поступово впроваджується в практику діяльності закладів освіти усіх рівнів.

**Метою** нашого дослідження є впорядкування й узагальнення нормативно-правової бази діяльності учителів початкової ланки освіти з

розробки і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії учнів молодших класів.

**Огляд джерел.** Сучасне оновлення нормативно-правової бази діяльності закладів освіти створює сприятливі умови для успішної реалізації особистісно-орієнтованої освіти на засадах індивідуалізації навчання й розвитку учнів. Основні положення щодо сутності, змісту, особливостей розробки і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії учня містяться як в Законі України «Про освіту», в Законі України «Про повну загальну середню освіту», так і в інших підзаконних актах і розпорядженнях, а також в практичних рекомендаціях «Абетка для директора. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти» [2] та ін. Учителями-практиками напрацьовується цінний досвід впровадження даного аспекту індивідуалізації освіти, щоправда, переважно в межах середньої, багатопрофільної, а також вищої професійної освіти, зазвичай, стосовно роботи з обдарованими, талановитими, професійно-орієнтованими дітьми. Такі напрацювання учителів з розробки індивідуальної освітньої траєкторії, складання індивідуального плану навчання та ін. представлено на загальнодоступних освітніх платформах, таких як «Освіторія», «Всеосвіта», «На урок» та ін. [5] Педагоги-науковці зі свого боку осмислюють дане педагогічне явище персоналізованого навчання в загальноосвітній школі [6], узагальнюють досвід побудови та реалізації індивідуальних освітніх траєкторій здобувачів переважно середньої, старшої та вищої освіти [1; 3; 4]. Разом з тим, мало уваги приділено побудові і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії в межах початкової ланки освіти і особливо стосовно дітей із труднощами у навчанні (з різних об'єктивних причин, яких нині – більше, ніж достатньо).

**Результати дослідження** даної проблеми дали змогу виявити і узагальнити основні положення щодо побудови і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії учнів в умовах початкової ланки освіти згідно основних нормативно-правових засад діяльності закладів загальної середньої освіти в Україні. Так, Законом України «Про освіту» визначено, що *«Індивідуальна освітня траєкторія — персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання.»* (пункт 9 частини 1 статті 1 Закону України «Про освіту»).

Індивідуальна освітня траєкторія може розроблятися *для учнів*, які

- потребують індивідуальної форми навчання (педагогічного патронажу, екстернату, сімейної освіти);
- перебувають на дистанційній формі навчання;
- перебувають (або перебували) на довготривалому лікуванні;

- потребують відповідного періоду адаптації;
- прибули із закладів з іншими умовами навчання (наприклад, з вивченням мов національних меншин);
- випереджають однокласників у швидкості та якості засвоєння навчального матеріалу;
- більш повільно засвоюють навчальний матеріал;
- мають індивідуальні інтереси, нахили, уподобання;
- мають особливі освітні потреби.

*Метою* розробки індивідуальної освітньої траєкторії є

- врахування індивідуальних особливостей, здібностей та розвитку дитини;
- збільшення комфортності освітнього процесу для учня;
- забезпечення індивідуального прогресу дитини в оволодінні ключовими компетентностями.

Індивідуальна освітня траєкторія розробляється педагогічними працівниками *за заявою батьків*, що «має містити обґрунтовані причини та сформульовані пропозиції щодо особливостей засвоєння освітньої програми закладу освіти (її окремих освітніх компонентів)» (пункт 3 статті 14 Закону України «Про повну загальну середню освіту»). Зазвичай, згідно визначеної індивідуальної освітньої траєкторії складається *індивідуальний навчальний план* – «документ, що визначає послідовність, форму і темп засвоєння здобувачем освіти освітніх компонентів освітньої програми з метою реалізації його індивідуальної освітньої траєкторії та розробляється закладом освіти у взаємодії із здобувачем освіти за наявності необхідних для цього ресурсів» (пункт 11 частини 1 статті 1 Закону України «Про освіту»).

Індивідуальна освітня траєкторія може складатись на різні терміни: на навчальний рік; на семестр або на більш короткострокові періоди.

А також, індивідуальну освітню траєкторію можна розробляти з окремого предмета (курсу) чи з групи предметів.

«Індивідуальна освітня траєкторія учня реалізується на підставі індивідуальної програми розвитку, індивідуального навчального плану, що розробляється педагогічними працівниками у взаємодії з учнем та/або його батьками, *схвалюється педагогічною радою закладу освіти, затверджується його керівником та підписується батьками*» (пункт 2 статті 14 Закону України «Про повну загальну середню освіту»)

Індивідуальна освітня траєкторія учня формується *шляхом визначення* власних освітніх цілей, а також вибору суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними:

- форм здобуття загальної середньої освіти;
- навчальних планів та програм;
- навчальних предметів (інтегрованих курсів), інших освітніх компонентів, у тому числі вибіркового, і рівнів їх складності;
- форм організації освітнього процесу, методів, засобів навчання;

- темрів засвоєння освітньої програми та/або послідовності вивчення окремих навчальних предметів (інтегрованих курсів) (пункт 1 статті 14 Закону України «Про повну загальну середню освіту»).

Основними *складовими змісту* індивідуальної освітньої траєкторії є:

- індивідуальний підхід до вивчення навчальних дисциплін;
- визначення власних цілей дитини у вивченні конкретної теми або розділу;
- вибір оптимальної форми та темпу навчання;
- використання способів навчання, які відповідають індивідуальним особливостям учня;
- здійснення учнем самооцінки власної діяльності.

Їх реалізація спирається виключно на тісну взаємодію вчителя з учнем та його батьками, де вчитель має стати для учня *тьютором, консультантом, радником, координатором*.

**Висновки:** таким чином, знання учителем початкових класів нормативно-правової бази і теоретичних засад персоналізації навчання дозволить йому легше і вправніше розробляти й реалізовувати на практиці індивідуальні освітні траєкторії учнів з особливими освітніми потребами, використовуючи для цього різноманітні форми, методи, прийоми педагогічної взаємодії.

#### **Список використаних джерел:**

1. Алексєєва С. Індивідуальна освітня траєкторія: від побудови – до реалізації / С. Алексєєва // Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент. – 2021. – № 17. – С. 74–82.

2. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти / М. Бобровський [та ін.]. – 2-ге вид. – Київ : Держ. служба якості освіти, 2021. – 350 с.

3. Реалізація індивідуальних освітніх траєкторій учнів в освітньому середовищі багатoproфільної школи [Електронний ресурс] / Н. А. Тарасенкова [та ін.] // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. – 2017. – Т. 5, № 54. – Режим доступу: [https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/0564/2370/1/2017\\_2.pdf](https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/0564/2370/1/2017_2.pdf) (дата звернення: 17.04.2024). – Назва з екрана.

4. Богатирьова І. М. Технологія побудови індивідуальних освітніх траєкторій при навчанні геометрії / І. М. Богатирьова // Didactics of mathematics: Problems and Investigations. – 2011. – № 35. – С. 127–130.

5. Індивідуальна освітня траєкторія учня: Принципи побудови, методи і форми реалізації [Електронний ресурс] // Всеосвіта. – Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/individualna-osvitna-traektorija-ucna-principi-pobudovi-metodi-i-formi-realizacii-171729.html> (дата звернення: 18.04.2024). – Назва з екрана.

6. Якубов С. В. Персоналізоване навчання в загальноосвітній школі. Основні визначення та шлях до впровадження / С. В. Якубов // Директор школи. – 2016. – 9 верес. – С. 59.

**ЯНКОВСЬКА І. М.**

*кандидат педагогічних наук,  
доцент кафедри початкової освіти та  
інноваційної педагогіки  
Український педагогічний університет  
імені Михайла Драгоманова*

### **АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОЄКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

**Актуальність дослідження.** Сучасна освіта потребує нових підходів до реалізації навчально-виховного процесу в Новій українській школі. Стає необхідністю впровадження інноваційних технологій, які сприяють розвитку в здобувачів освіти пізнання, прагнення до самостійного здобуття інформації, до підвищення інтелекту.

**Результати дослідження.** Проектно-тематичний підхід до освітнього процесу в початковій школі ефективно сприяє реалізації прийомів розумової діяльності, розвитку пізнавальних здібностей здобувачів освіти, формуванню вмінь навчальної діяльності самостійно вирішувати навчальні проблеми, застосовуючи ефективні форми діяльності.

Проектна технологія активно використовується в сучасній українській школі з метою стимулювання інтересу молодших школярів до навчального процесу, під час якого потрібно вирішувати різні цікаві проблеми, а також формувати важливі життєві навички. Процес проектування учнівського пошуку в початковій школі стає одним з важливих елементів проектно-технології. Його можна розглянути, починаючи з проектування тренувальних умінь до визначення навчальної проблеми, яку важливо дослідити, до конструювання й планування шляхів, які сприятимуть вирішенню поставленої проблеми засобами проектно-технології.

Потенціал проектно-технології розкривається у набутті здобувачами освіти цілісних знань, у мотивації отримання додаткової інформації. Варто зазначити, що досить важливим є опанувати методами наукового пізнання, а саме : сформулювати та донести істину задуму, визначити завдання проекту, підібрати прийоми для аналізу обставин. Проектна діяльність формує навички пошуково-дослідницької роботи.

Проектна технологія в початковій школі допомагає здійснити перехід до сучасного типу навчання, на відміну від традиційних освітніх технологій, створюючи спільну обґрунтовану, сплановану й усвідомлену діяльність партнерів освітнього процесу. Тим самим проектна технологія спрямована на формування в молодших школярів інтелектуальних і практичних умінь та удосконалення особистості.

Застосування технології проєктів є ефективною при постановці дослідницького, творчого завдання, яке потребує інтегровані знання з різних галузей чи навчальних предметів в поєднанні з ефективними дослідницькими методиками. На вибір технології навчальних проєктів впливає декілька чинників – це поставленні цілі та навчальні завдання.

Одним із видів навчальних проєктів за домінантною діяльністю, класифікованих Є. Полатом, є мистецькі (творчі). Їх варто використовувати на предметах художньо-естетичного циклу. Особливість таких проєктів криється у можливості враховувати мистецькі інтереси самих учнів, а також у вільному і нетрадиційному підході до виконання, оформлення, презентації та результативності. Сутність такого проєкту полягає у можливості знайомити учнів з культурним надбанням людства, здійснювати розвиток творчого потенціалу особистості. Важливим моментом є презентація проєкту, де формуються уміння систематизувати зібрану інформацію, триматися перед аудиторією, демонструвати під час виступу засоби наочності, елементарні артистичні навички доповідача. Оформлення презентації проєкту та подання матеріалу на огляд аудиторії виховує естетичний мак. Мистецькі проєкти не мають сталої структури діяльності учасників. Вона планується й створюється відповідно до жанру кінцевого результату та його подання. Результатом може бути сценарій, стаття, виставка, рекламний проєкт тощо.

Важлива роль у проєктній діяльності належить самому вчителю, який допомагає організувати сам процес роботи і також може бути активним членом групи, пропонувати особисті цілі, брати участь у аналізі ситуацій, пропонувати цікаві ідеї для колективного обговорення, ділитися власним життєвим досвідом. На думку І.Пінчук, вчителю варто контролювати етапи проєктної діяльності молодших школярів, оскільки досвід роботи у них ще мізерний, бракує і теоретичних і практичних знань. Тому в початковій школі проєкти не великі за розміром і короткотривалі.

Виконання проєктів на уроках мистецької освітньої галузі в початковій школі потребує від учителя дотримання вимог. На думку О. Цимбал, таких, як: врахувати вік учнів, оскільки важливо правильно мотивувати, зацікавити справою; покластися на їхні інтереси, рівень досвіду, знань; обґрунтувати актуальність проблеми проєкту та його кінцевий результат; застосувати інтегровані знання та вміння; сприяти самостійній діяльності (парній, груповій, індивідуальній), робити вибір та послідовно виконувати певні дії. Учитель організовує, планує, допомагає ознайомитися з різними видами діяльності, однак вибір залишає за учнем, координуючи увесь процес. Важливою вимогою є позитивне оцінювання результату проєктної діяльності кожного учня після завершення роботи. Вчитель акцентує увагу на активності та діяльності учнів, а не на результаті, тим самим мотивує до самостійності під час практичної роботи, підтримує пізнавальну активність, сприяє формуванню відчуття впевненості у справі та досягнення визначеної мети.

**Висновки.** Проєктна технологія спрямована на формування ключових компетентностей молодших школярів та насамперед уміння вчитися, організувати свою роботу, розв'язувати проблеми, отримувати позитивні результати, здійснювати самоконтроль, самооцінку, самовдосконалення. А колективна співпраця учнів між собою та з учителем під час проєктної діяльності допомагає формуванню соціальної компетентності. Застосування проєктної технології в початковій школі сприяє опануванню учнями навчальної технології, вмінню вчитися, критично мислити, організувати та планувати свою діяльність у житті.

**Список використаних джерел:**

1. Пінчук І. Особливості використання технології на уроках англійської мови у початкових класах / І. Пінчук // Педагогіка вищої та середньої школи. – 2013. – № 39. – С. 144–149.
2. Цимбал О. Учнівські проєкти – Ефективний засіб навчання громадянській освіті. Права людини – громадянська освіта / О. Цимбал // Інформаційний бюлетень Харківської правозахисної групи. – 2006. – № 18(418). – С. 4–6.

**KURYLIAK V. V.**

*PhD, Associate Professor,  
Associate Professor of Philosophy,  
Theology and History of the Church  
of Ukrainian Institute of Arts and Science*

**MISSION AND OBJECTIVES OF THE UKRAINIAN BIBLE SOCIETY**

**Relevance of the Research Topic.** The Ukrainian Bible Society was established in 1991. It belongs to the global network of United Bible Societies, which unites over 150 similar organizations worldwide, represented in more than 200 countries. The main goal of the Ukrainian Bible Society is to distribute the Bible among people with special physical, spiritual, or social needs. The society considers this mission as its honorable duty. Structurally, the Ukrainian Bible Society is divided into four regional branches located in four major cities of Ukraine: Kyiv (Central Branch), Lviv (Western Branch), Kherson (Southern Branch), and Kharkiv (Eastern Branch). These branches ensure coverage of the entire territory of Ukraine, providing access to the Bible and biblical resources to all who seek it. The Ukrainian Bible Society is headed by President Grygoriy Komendant, with Vice President Vasyl Lutsyshyn and Secretary-General Oleksandr Babychyk. This team works towards achieving the society's goals, aimed at spreading biblical texts and promoting spiritual education among Ukrainians. Therefore, the **purpose** of our investigation is to review the main projects and activities of the Ukrainian Bible Society [1].

**Key Research Findings:** Since its establishment in 1991, the Ukrainian Bible Society (UBS) has undertaken an important mission: to translate the Bible into contemporary Ukrainian language. This task became fundamental to the

society's activities, aimed at ensuring accessibility of the Holy Scriptures for the Ukrainian-speaking population. The process of translating the Bible was initiated under the leadership of Dr. Raphael Turkoniak. In 2000, the UBS presented the translation of the New Testament, and in 2011, the complete edition of the Bible. A distinctive feature of this edition was that the Old Testament was translated from ancient Greek texts (Septuagint), providing the translation with special authenticity and depth. In May 2020, the Ukrainian Bible Society published the «Contemporary Translation of the Bible», in which the Old Testament was translated directly from ancient Hebrew, providing even greater accuracy to the texts [2].

The Ukrainian Bible Society actively collaborates with churches, religious organizations, and educational institutions throughout Ukraine. Through its educational and cultural initiatives, the society promotes a deeper understanding of the Bible and its significance in contemporary society, stimulating spiritual development and the dissemination of Christian values. One important aspect of the UBS's work is ensuring accessibility of the Bible for people with disabilities. The society works on creating adapted versions of the Bible, including Braille editions, audiobooks, and digital formats, allowing people with different needs to engage more fully in the study of Scripture. Additionally, the UBS actively participates in international projects and programs aimed at supporting Bible translation, educational initiatives, and humanitarian aid. This includes collaboration with international partners and donors to mobilize resources and expertise necessary to fulfill its missions [3].

The Ukrainian Bible Society also engages in the popularization of biblical knowledge through media and public events. Through seminars, conferences, exhibitions, and other cultural events, the Ukrainian Bible Society contributes to broad discussions and analysis of biblical texts, deepening understanding of the cultural and historical heritage associated with the Bible. Over the years of its existence, the Ukrainian Bible Society has made a significant contribution to the dissemination of biblical knowledge in Ukraine, distributing over 12 million copies of biblical publications. A considerable portion of these publications was distributed through charitable projects aimed at assisting various segments of the population. Additionally, the year 2018 was marked as the Year of God's Word in Ukraine. As part of this initiative, the Ukrainian Bible Society organized the presentation of two large-scale programs.

In June 2018, the creation of the «Manuscript Bible» began. Over 30,000 people from all over Ukraine participated in this project. In July 2018, the National Bible Reading was organized at Sofia Square in Kyiv. It was a massive 24-hour marathon that lasted over 72 hours and involved over 300 readers who read the entire text of the Bible aloud. These events were entered into the National Register of Records of Ukraine and nominated for a world record [4].

In September 2023, the Ukrainian Bible Society unveiled the modern translation of the Bible into the Ukrainian language at Sophia of Kyiv, showcasing its unwavering commitment to preserving and developing Ukrainian spiritual

culture. This edition marked another step towards ensuring accessibility of the Holy Scriptures for broad segments of Ukrainian society. The activities of the Ukrainian Bible Society are not limited to translations and publications alone. The Ukrainian Bible Society actively collaborates with churches, educational institutions, and civic organizations, organizing seminars, lectures, and other educational events. These initiatives aim at a deeper study of the Bible, its historical, and cultural context. Additionally, the Ukrainian Bible Society conducts various cultural and educational projects, such as exhibitions, contests, and thematic evenings, promoting biblical knowledge and Christian values [4].

The Ukrainian Bible Society also plays a significant role in humanitarian activities, providing support to people in difficult life circumstances, such as the sick, prisoners, persons with disabilities, and the underprivileged. Through its charitable projects and programs, the society helps provide these individuals with access to spiritual content and support offered by the Holy Scripture. On June 1, 2021, the Primate of the Ukrainian Orthodox Church Metropolitan Epiphanius and the head of the Ukrainian Bible Society Grygoriy Komendant discussed cooperation, particularly events commemorating the 30th anniversary of the society. As reported by the All-Ukrainian Council, the Manuscript Bible was presented in Kyiv, setting three national records. On June 7, a historic event took place at the National Reserve "Sophia of Kyiv": the official presentation of the Manuscript Bible. Over 30,000 people participated in copying the Bible. Among them were heads of all Orthodox, Catholic, and Protestant Churches, four Presidents of Ukraine, five Prime Ministers, three Speakers of the Verkhovna Rada, over 200 MPs, and three Heroes of Ukraine. The project organizer is the Ukrainian Bible Society. The presentation of the Manuscript Bible took place in mid-2020. In 2021, the Ukrainian Bible Society presented a major project called the «Manuscript Bible». The project was launched with the participation of over 30,000 Ukrainians. This initiative organized by the Ukrainian Bible Society became a unique symbol of national unity with a significant contribution to the development of Ukraine's cultural and spiritual heritage [5]. One of the significant areas of the UBS's activities is translating the Bible into contemporary Ukrainian language, making biblical texts more accessible and understandable for Ukrainian-speaking readers. These translations not only contribute to spiritual development but also play an important role in preserving and developing the Ukrainian language. Additionally, the Ukrainian Bible Society conducts active humanitarian work, providing assistance to the underprivileged, sick, prisoners, and other vulnerable groups who require special attention and support. Through its charitable programs and initiatives, the UBS helps provide these individuals with access to spiritual resources and support. The Ukrainian Bible Society also plays a crucial role in shaping public opinion, organizing and participating in public events such as cultural festivals, exhibitions, and Bible readings, contributing to the popularization of biblical texts and expanding knowledge about them among the general public.

**Conclusions.** Through its unwavering dedication to its defined mission, the Ukrainian Bible Society plays an extraordinarily important role in the spiritual, cultural, and educational life of Ukraine. The society's work is aimed at strengthening Christian values among the population, actively contributing to the development of the Ukrainian language, culture, and educational sphere. The Ukrainian Bible Society continues to serve as a key participant in ensuring accessibility of the Bible to all segments of the population, regardless of their social status or place of residence. Additionally, the Ukrainian Bible Society implements a wide range of projects and initiatives that encompass not only the religious sphere but also education and culture. Among these initiatives are seminars, workshops, cultural events, and public lectures aimed at deepening understanding of the Bible and its historical context. The society also actively collaborates with educational institutions, churches, and other civil organizations to develop and implement educational programs that include the study of biblical texts and their impact on culture and history.

#### **References:**

1. Любащенко В. І. Історія протестантизму в Україні : курс лекцій / В. І. Любащенко. – 2-ге вид. – Київ : Поліс, 1996. – 349 с.
2. Мороз Ю. А. Українська традиція Біблійних перекладів як об'єкт філософсько-релігієзнавчого дослідження / Ю. А. Мороз // Innovative solutions in modern science. – 2016. – № 6. – С. 38–51.
3. Мороз Ю. А. Національна традиція біблійних перекладів: філософсько-релігієзнавчий аналіз : дис. ... д-ра філософії : 09.00.11 / Мороз Юрій Анатолійович. – Житомир, 2017. – 214 с.
4. Про нас [Електронний ресурс] // Українське Біблійне Товариство. – Режим доступу: <https://www.ukrbs.org/about-us/> (дата звернення: 18.04.2024). – Назва з екрана.
5. Balaklytskyi M. Перекладацька діяльність у книжковій публіцистиці українських протестантів / Maksym Balaklytskyi // Стиль і текст. – 2014. – № 15. – С. 68–78.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**ПВНЗ «УКРАЇНСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ»**

МАТЕРІАЛИ

**XIX МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ  
«Антикризовий розвиток соціальних та економічних процесів  
в умовах глобалізації»**

**25 квітня 2024 року**

Відповідальні за випуск наукового видання  
Штанько Л.О., Куриляк В.В.

Комп'ютерний набір і верстка Орловський Р.В.

Підп. до друку 17.05.24. Формат 60x84/16  
Папір офс. Гарнітура Arial. Друк офс. Замовлення №195  
Друк. арк. 15,19. Обл.–вид. арк. 14,89. Тираж 200 прим.

Видавничий центр науково-організаційного відділу  
Українського гуманітарного інституту  
08293, Київська обл., м. Буча, вул. Інститутська, 14,  
e-mail: conference@ugi.edu.ua

Поліграфія

Видавництво «Міленіум»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи  
до державного реєстру видавців, виготівників  
і розповсюджувачів видавничої продукції  
ДК № 535 від 19.07.2001 р.

м. Київ, вул. Фрунзе, 60  
Тел./факс 222–74–35  
E-mail: milenium\_ofis @ukr.net

**ПВНЗ «УКРАЇНСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ»**

08292 Київська обл.,  
м. Буча, вул. Інститутська, 14  
conference@ugi.edu.ua

www.ugi.edu.ua